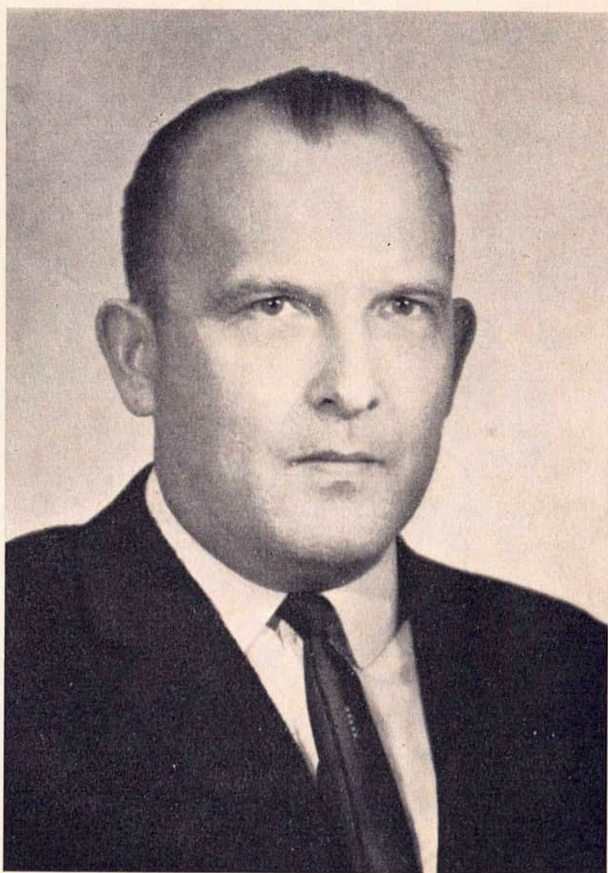
ASENTEITA JA IHANTEITA

Erkki Salomaa

ERKKI SALOMAA

ASENTEITA JA IHANTEITA

Suomen Rakennustyöläisten Liitto r.y.

Kirjapaino Sanan Tie, Tampere 1967

LUKIJALLE

Suomen Rakennustyöläisten Liiton nykyinen puheenjohtaja, yhteiskuntatieteiden maisteri Erkki Salomaa on yksi nykypolven ansioituneimmista tutkijoista maamme työväenliikkeen piirissä. Suomen työväenliikkeen, ennen muuta ammattiyhdistysliikkeen, historiain sekä henkilökuvausten ja esseiden kirjoittajana hän on tunnetuin ja tunnustetuin nykypäivinä.

Erkki Salomaa opiskeli työnsä ohessa ja valmistui maisteriksi vuonna 1953. Hänen tarmokkuutensa ja intensiivisen työskentelynsä eräänä osoituksena on se, että hän työnsä ohessa opiskellen kirjoitti samanaikaisesti lähes 600 sivua käsittävän ammattiyhdistysliikkeen historian "Rakentajat eilen ja tänään". Varsin harvinaista oli myös se, että hänelle opiskeluaikanaan osoitettiin Helsingin yliopistossa ja Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa oppikirjoiksi kaksi hänen itsensä kirjoittamaa teosta, Neuvostoliiton ammattiyhdistysliike ja Ammattiyhdistystiedon kirja n:o 1.

Kun Erkki Salomaa täyttää 50 vuotta 16 päivänä lokakuuta 1967, heräsi Suomen Rakennustyöläisten Liiton piirissä ajatus, että hänen työnsä parhaana tunnustuksena ja palveluksena työväenliikkeelle olisi koota kirjaksi osa hänen aikaisempia kirjoituksiaan, joita on julkaistu erilaisissa aikakausjulkaisuissa ja sanomalehdissä. Asia otettiin esille Suomen Rakennustyöläisten Liiton liittotoimikunnan kokouksessa keväällä 1967.

Esitys hyväksyttiin yksimielisesti ja sen tuloksena julkaistaan tämä teos ammattiliiton kustannuksella.

Ollessaan rakennustyöläisten äänenkannattajan Rakentajan ensimmäisenä päätoimittajana 1948 Erkki Salomaa kirjoitti myös lehden ensimmäisen pääkirjoituksen. Se ja eräitä muita Rakentajassa julkaistuja Salomaan pääkirjoituksia, erikoisartikkeleita ja pakinoita on otettu tähän teokseen. Myös muissa aikakausjulkaisuissa, etenkin Ajankuvissa, sekä päivälehdissä julkaistuista Salomaan kirjoituksista on osa haluttu tallentaa tähän kirjaan maamme työväenliikkeen opiskelijain ja muiden lukijain pysyväisesti käytettäväksi.

Suomen Rakennustyöläisten Liitto esittää kiitoksensa puheenjohtaja Erkki Salomaalle hänen 50-vuotispäivänään kaikista hänen ansioistaan ja erityisesti hänen kirjallisesta tuotannostaan. Toivotamme hänelle terveyttä ja pitkää ikää sekä työntäyteisiä vuosia maamme rakennustyöläisten ammattiyhdistystoiminnan ja koko työväenliikkeen parhaaksi.

Helsingissä 16. 6. 1967

Suomen Rakennustyöläisten Liitto r.y.
Liittotoimikunta

(Rakentaja n:o 1—1948)

Rakentajan linja

Lehtemme syntysanojen lausujina — aloitteen tekijöinä — olivat lukuisat perusjärjestöt. Näin ollen onkin itsestään selvää, että lehtemme palstat ovat avoinna osastojen kirjeenvaihtajille ja onkin mitä toivottavinta, että yhteydet joukkojen ja lehtemme toimituksen välillä muodostuvat alusta alkaen luottamuksellisiksi ja läheisiksi. Ammattiyhdistyslehdistön on esiinnyttävä edustamiensa työläisjoukkojen mielipiteiden ja kannanottojen tunnetuksitekijänä ja puolustajana sekä epäkohtien paljastajana ja uudistusesitysten tekijänä. Lehteämme tullaan toimittamaan tämän periaatteen hengessä liittomme johtoelinten — valtuuston ja liittotoimikunnan päätösten ja ohjeiden mukaisesti. On muistettava, että lehtemme on liittomme virallinen äänenkannattaja ja näin ollen sen kannanotot rakennustyöläisten työ- ja palkkaehtoja ja ammattiyhdistystoimintaa koskevissa kysymyksissä vastaavat liittomme johdon kantaa.

Nykyisenä ajankohtana, jolloin ammattiyhdistysliikkeen vastustajat ryhmittyvät hyökkäykseen tarkoituksella palauttaa ammattiyhdistysliike jälleen siihen toisarvoiseen asemaan, mikä sillä oli sotia edeltäneellä kaudella, tarvitaan enemmän kuin milloinkaan aikaisemmin lujaa, yhtenäistä ammattiyhdistysliikettä. Rakentaja tulee omalta osaltaan korostamaan

voimakkaan ja yhtenäisen ammattiyhdistysliikkeen merkitystä ja uskoo saavansa tässä liiton jäsenten yksimielisen tuen.

Vanha Rakentaja syntyi rakennustyöläisten ammattiyhdistystoiminnan keskityksen merkeissä ja puolusti johdonmukaisesti rakennustyöläisten yhteiskunnallisia ja taloudellisia oikeuksia aina väkivaltaiseen lopettamiseen asti. Uusi Rakentaja tulee jatkamaan näitä perinteitä ja toivoo tulevansa yhtä suosituksi kuin edeltäjänsäkin.

(Rakentaja n:o 5 — 1949)

Sosialismi

On lähdettävä siitä, että kun yksityiskapitalismi ei voi taata kaikille työtä eikä kohtuullista toimeentuloa, niin sen on väistyttävä yhteiskunnallistetun tuotannon ja sosialistisen suunnitelmatalouden tieltä. Toisin sanoen ammattiyhdistysliikkeen sosialisoimisohjelma on muutettava periaatepäätöksistä lähiajan tavoitteeksi.

Kuten alussa totesimme, kysymys ei ole mikään uusi. Mm. SAK:n perustavan kokouksen menettelytapapäätöksissä todetaan seuraavaa:

> "Ammatillisesti järjestyneen työväestön yhtynyt järjestövoima kohdistetaan luonnonrikkauksien sekä tuotanto-, liikenne- ja jakeluvälineiden yhteiskunnallistuttamiseksi ja vallitsevan talousjärjestelmän muuttamiseksi sosialistiseksi."

Tätä ohjelmakohtaa on pidetty niin tärkeänä, että se on sisällytetty SAK:n sääntöihinkin, joissa keskusjärjestön tarkoitukseksi määritellään mm.:

> "Toimia taloudellisen kansanvallan toteuttamiseksi tuotannollisessa elämässä ja edistää tuotantojärjestelmän rakentamista yhteiskunnan kokonaisetuja palvelemaan."

Viime päivinä polttopisteeseen joutunut Mitä SAK nyt tahtoo? -päätöslauselma sisältää sekin ponnen tuotantoväli-

neiden yhteiskunnallistuttamisesta. Mainitun päätöslauselman kohdassa *Talouselämän kehitys ja ammattiyhdistysliikkeen osuus siinä* lausutaan seuraavaa:

> "Valtion vaikutusvalta on tähänastista suuremmassa määrässä ulotettava tärkeimpiin ja suurimpiin yksityiskapitalistisiin yhtymiin ja yrityksiin ottamalla monopoliasemaan päässeet tuotanto- ja liikelaitokset tarpeellisessa määrässä valtion haltuun."

Olisi mitä ajankohtaisinta, että näitä hyviä päätöksiä ryhdyttäisiin vihdoinkin soveltamaan käytäntöön ja ensimmäisenä toimenpiteenä SAK saattaisi julkisuuteen sosialisoimisohjelmansa, minkä laatimisesta on siitäkin tehty päätös jo vuosia sitten. Olemme tulleet vaiheeseen, jolloin ammattiyhdistysliikkeen on määriteltävä kantansa, tyytyykö se ja suostuuko se paluuseen sotia edeltäneen kauden järjestelmään, toistuvine työttömyyskausineen, talouspulineen ja niihin liittyvine poliittisine taantumuskausineen. Ellei ammattiyhdistysliike ja koko työväenluokka toimi kaikin voimin saavuttamiensa asemien säilyttämiseksi ja lujan otteen saamiseksi maan talouselämään, ei tällaista kehitystä voida välttää. Siksi ammattiyhdistysliikkeen on tässä vaiheessa entistä päättäväisemmin määriteltävä kantansa tuotantovälineiden yhteiskunnallistuttamiseen ja myös esitettävä ja vaadittava kouraantuntuvia toimenpiteitä näiden vaatimusten toteuttamiseksi käytännössä.

(Rakentaja n:o 14 — 1949)

Politiikka

On sanottu, että lehtemme on "poliittinen" ja että se ei ole "puolueeton". Rakentajan leimaaminen poliittiseksi, varsinkin kun se tehdään laajemmin perustelematta, on tällä hetkellä verrattain helppo tehtävä. Tänä keväänä näyttää siltä kuin olisi yleensä palattu sikäli 1920—30-lukuun, että kaikki palkkaliikkeet leimataan poliittisiksi ja selitetään, että kyseessä ei suinkaan ole työläisten palkkojen parantaminen, vaan hallituksen kaatamisyritys. Jokainen ammattiyhdistysliikettä vähänkin tunteva tietää, että rakennusalan työehtosopimukset päättyvät kaikki keväällä. Ne on uusittava ja yritettävä saada niihin parannuksia kaikilla käytettävissä olevilla keinoilla, oli sitten maassa millainen hallitus tahansa. Jos palkkakysymyskin politisoidaan siten, että palkankorotusesitykset on korvattava "kuoppakorotuslinjalla", jotta nykyinen hallitus pysyisi vallassa, niin syy ei ole ainakaan rakennustyöläisissä. "Kevätoffensiivi" rakennusalalla on jokavuotinen ilmiö ja on itsestään selvää, että se suuntautuu kaikkia niitä vastaan, jotka vastustavat työ- ja palkkaehtojemme parantamista. Ei voi muuta kuin valittaa, jos toiselle puolelle rintamaa eksyy muitakin kuin työnantajia.

Jos Rakentaja olisi puolueeton, ts. ettei se työn ja pääoman välisessä taistelussa asettuisi sen paremmin työnantajan kuin työntekijöidenkään puolelle, eikä määrittelisi kantaansa esillä

oleviin kysymyksiin rakennustyöläisten ja yleensä palkkatyöväenluokan etujen mukaisesti, ei sillä olisi olemassaolon edellytyksiä. Työmarkkinoilla ja koko yhteiskuntaelämässä ei tunneta todellisuudessa puolueettomuutta. Jokainen etupiiri on ryhmittynyt omien järjestöjensä ja äänenkannattajiensa taakse. Yhtä johdonmukaisesti kuin erilaiset porvarillisten piirien äänenkannattajat edustavat omia ryhmiään, puolustaa Rakentajakin maamme järjestyneiden rakennustyöläisten kannanottoja.

(Rakentaja n:o 48 — 1949)

Kemin "kapina"

Suurten lakkoliikkeiden aikana 18. 8. 1949 poliisikomennuskunta hyökkäsi aseettoman lakkolaisjoukon kimppuun. Kaksi työläistä sai surmansa ja useat haavoittuivat. Lukuisia vangitsemisia ja kotietsintöjä suoritettiin. Lopulta aloitettiin myös suuri oikeudenkäynti, jonka tuloksena työläisiä tuomittiin vankeuteen, sakkoihin ja vahingonkorvauksiin.

Tätä kirjoitettaessa on Kemin viimekesäiseen lakkoon osallistuneita työläisiä vastaan käyty "oikeutta" kuukausimäärin. Lienee ensimmäinen kerta suomalaisen yhteiskunnan historiassa kun lakkomielenosoituksesta tehdään valtiovaltaa vastaan suunnattu kapina ja lakkolaisista samaa terminologiaa käyttäen "noin kaksituhantinen kapinallinen väkijoukko".

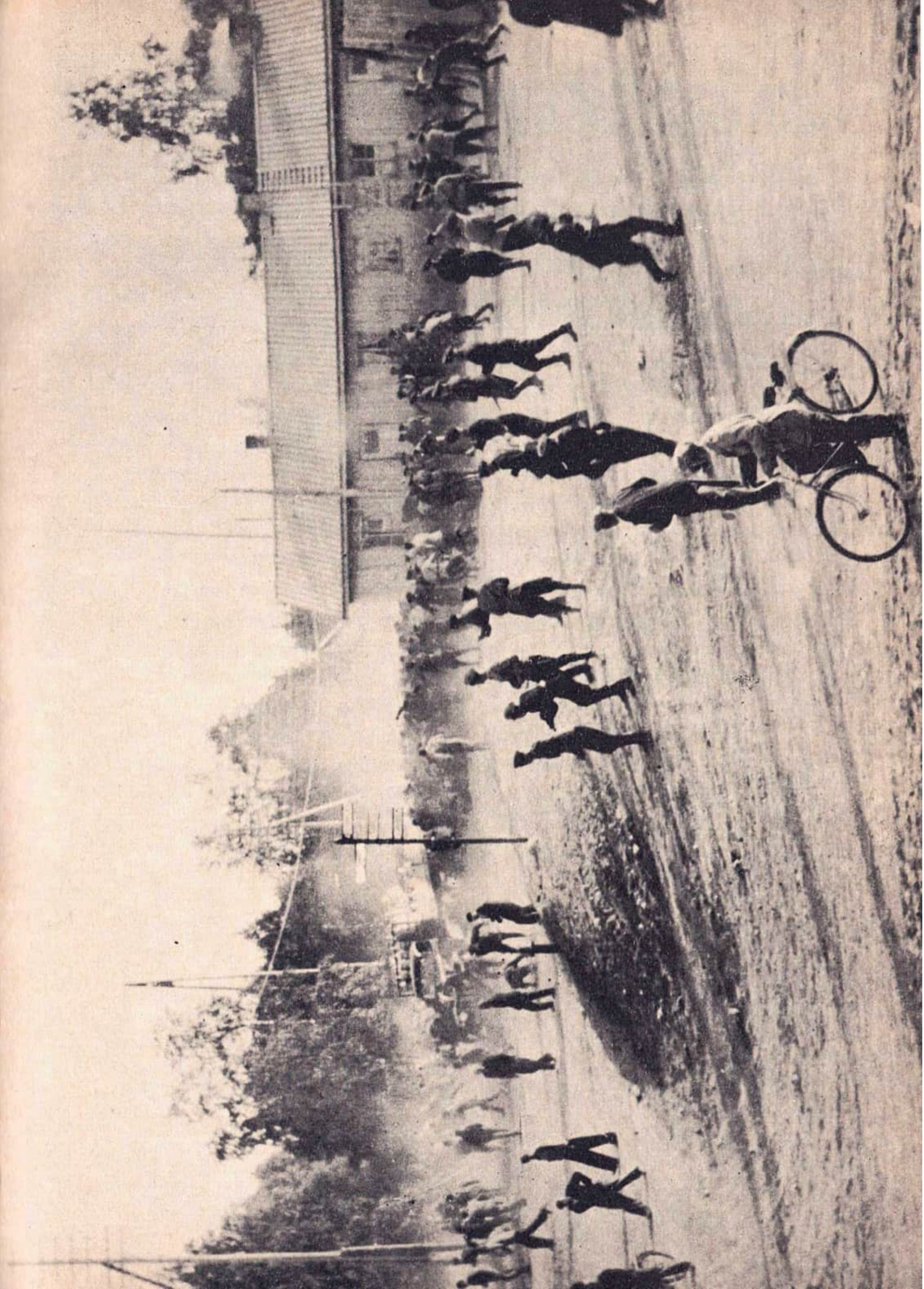
Ns. vapaassa Amerikassakaan, mistä saapuneet uutiskuvat jatkuvasti kertovat poliisien hyökkäyksistä lakkolaisia vastaan, ei tiettävästi tällaisia selkkauksia eikä niiden mahdollisia jälkiselvittelyjä käsitellä kapinana vaan lähinnä järjestyshäiriöinä. Kemin lakkolaisten kulkuetta ja sen yhteydessä sat-

tuneita tapauksia on päivälehdissä käsitelty jo niin tyhjentävästi, että tässä yhteydessä niihin ei ole syytä laajemmin puuttua. Sanottakoon kuitenkin, että vaaditaan todella joko äärimmäisen vilkasta mielikuvitusta tai mitä hiotuimpaa asianajajaoveluutta, jotta Kemin lakkolaisten esiintyminen saataisiin näyttämään kapinalta.

Kaikessa tapauksessa syytteitä lakkolaisia vastaan on ajettu kapinasyytteinä ja Kemin tavallisissa oloissa verrattain vaatimaton raastuvanoikeus on muuttunut eräänlaiseksi "valtiorikosoikeudeksi", joilla on erittäin huono kaiku v. 1918 kansalaissodan jälkeisiltä kuukausilta. Aikoinaan 1700-luvun Englannissa ja monissa muissakin maissa katsottiin liittoutuminen tarkoituksella vaatia parempia palkkoja kriminaalirikokseksi ja koko valtiokoneisto kaikella musertavalla voimallaan suunnattiin tällaisia tyytymättömiä vastaan. Samanlaisia virtauksia on esiintynyt jatkuvasti vielä meidänkin päivinämme ja Kemin syytejutut ovat tyypillisiä ilmauksia niistä.

Viime päivinä Kemin "kapina" on saanut sikäli uuden käänteen, että "vähemmän syyllisille" esitetään hallituksen taholta armahdusta. "Yllyttäjät, alkuunpanijat, väkivallantekijät ja johtajat" tulevat tietenkin saamaan rangaistuksen. Mihin tällaisella amnestialla pyritään, on hämärän peitossa. Voidaan ajatella niinkin, että koska todellisten kapinoiden ja vallankumousten jälkiselvittelyissä miltei aina toimeenpannaan pienempiä tai suurempia amnestioita, niin hallituskin pyrkii tällä toimenpiteellään tekemään kapinasyytteen vakuuttavammaksi ja esiintyy samalla itse jalomielisenä ja suurpiirteisenä anteeksiantajana. Toisaalta voidaan olettaa, että oikeudenkäynti alkaa käydä jo syyttäjillekin hieman työlääksi, onhan "kapinallisia" noin 2 000, että on syytä reivata purjeita.

Tilannekuva Lautiosaaren sillalla poliisien hyökkäyksen aikana. Pistoolein ja konetuliasein varustetut poliisit hyökkäämässä oikealla. Vasemmalla auton edessä kaatuu maahan luodista surmansa saanut työmies Feliks Pietilä.

Pienemmissäkin tappioon päättyneissä työtaisteluissa työnantaja aina yrittää poimia työläisten joukosta "johtajat" ja "yllyttäjät", jotka tietenkin ovat ammattiyhdistysliikkeen eturivin työntekijöitä, ja karkottaa ne työpaikoilta. Täten pyritään katkaisemaan kärki työläisten tulevilta esiintymisiltä ja jakamalla lopputilejä saamaan jäljelle jääneet pelon valtaan, mikä on parhaimpia keinoja palkankorotusesitysten takaisinlyömiseksi. Nyt Kemin osalta samaa yritetään suuremmassa mittakaavassa ja luonnollisesti samoista vaikutteista.

Työläisten kannalta Kemin tapauksiin ei voi asennoitua muuta kuin yhdellä tavalla. Ovathan vastakkain työläiset ja se suomalainen yhteiskunta, joka 1930-luvulla lapuanliikkeen hengessä kävi taistelua ammattiyhdistysliikettä vastaan ja lopulta saikin yliotteen, mikä johti ammatillisten järjestöjen lakkauttamiseen tuomioistuinten päätöksillä. Välirauhan jälkeisellä ajalla on siltä taholta, joka menetti selustatukensa fasismin luhistuessa, puhuttu jatkuvasti palaamisesta "normaaleihin oloihin". Tähän vanhaan normaaliin olotilaan kuului Suomessa vakinaisena ilmiönä ammattiyhdistysliikkeen ja ammatillisesti järjestyneiden työläisten vainoaminen. Kemin syytteet ovat mitä havainnollisimpia todisteita näistä pyrkimyksistä ja ne osoittavat, että taantumus on menestynyt suunnitelmiensa toteuttamisessa. Tuleeko tämä eteneminen jatkumaan, se riippuu maamme työväenluokasta. Ammattiyhdistysliikkeen vapautta ja sen yhtä perustekijää — työläisten lakko-oikeutta — on puolustettava kaikin käytettävissä olevin keinoin.

Lakon aikana julkaistiin lakkotoimikunnan tiedotuksia Lakkouutisia-nimisessä lehdessä, joka ilmestyi Rakentajan ohella.

Lakkouutisia

Ammattiliittojen yhteisen lakkotoimikunnan tiedoituksia

Kemin työläisten lakko jatkuu

täydellisenä palkkataistelussa olevien liittojen kohdalta

Kemistä saadun tiedon mukaan Kemin työläisten taistelu jatkuu edelleen voitontahtoisena ja yksimielisenä. Kaikkien niiden liittojen osalta, joiden lakot jatkuvat, myös Kemin työläiset jatkavat taistelua.

Kemijokisuun eroittelutyömaalla on jatkuvasti käynnissä sellainen virtaus, että rikkureina työskennelleet jäävät pois työstä. Rikkureiden lukumäärä on 50—60 paikkeilla.

Karihaaran sahalla lakko jatkuu, eikä niitään työhön paluupäätöstä ole tehty, kuten torstaina SS väittää. Kemissä oltiin muutenkin suuresti ihmeissään SSn kokousselostuksista. Lehden etusivulla mainittuja kokouksia eivät ainakaan junttamiesten kokouksia, eikä niissä tehdyt päätökset missään tapauksessa ilmaise kemiläisten tahtoa.

Kemin kaupungin työläiset, jotka olivat olleet paperityöläisten taistelun aikana kannatuslakossa, palasivat tänä aamuna töihin. Parin tunnin jälkeen työläiset kuitenkin lopettivat työskentelynsä, koska töissä oli myös lakon aikana rikkureina olleita. Työläiset ilmoittivat, että he eivät tule työskentelemään yhdessä rikkureiden kanssa. Kaupungin työläisiä on n. 350.

Lakko Kemin satamassa jatkuu. Rikkureita ei ole.

Lakonalaisten työmaiden osalta jatkuu Kemin rakennustyöläisten lakko yksimielisenä.

VIIME HETKESSÄ

Kunnantyöntekijät pitivät Vaasassa eilen kokouksen, jossa äänestettiin lakkoasiasta. Lakon puolesta annettiin 44 ääntä ja lakkoa vastusti 15, joten työntekijäin lakko on odotettavissa jo lähipäivinä.

Putkimiesten palkkataistelu laajenee

Kotkan putkimiehet ovat ryhtyneet lakkoon tästä aamusta alkaen. Lakko on 100 %:nen ja käsittää n. 80 työläistä.

Porin putkityöläiset ovat ryhtyneet tänään lakkoon.

Tampereen putkimiehet ovat päättäneet yksimielisesti ryhtyä perjantaina tk. 26 pnä lakkoon, koska heidän palkkakysymystään ei muulla tavoin ole saatu järjestykseen.

SAKn tuettava koko joukkovoimallaan palkkataistelua

SAKn työvaliokunnan enemmistö eilen tekemään päätökseen neljän jäsenistönsä vaatimuksesta palkkataisteluun ryhtyneet ammattiliiton erottamisesta SAKsta on työvaliokunnan vähemmistö liittänyt seuraavan vastalauseen:

Me allekirjoittaneet SAKn työvaliokunnan jäsenet esitämme päättävän vastalauseemme työvaliokunnan kokouksessa elok. 24 pnä 1949 tehtyyn päätökseen, jolla S. Rakennustyöläisten Liitto, S. Kuljetustyöntekijäin Liitto, S. Metsä- ja uittotyöväen Liitto ja S. Elintarviketyöläisten Liitto on erotettu SAKn jäsenyydestä.

Tällä kahden jäsenen enemmisöllä tehdyllä päätöksellä yritetään murtaa se palkkataistelu, johonka edellämainitut jäsenliitot jäsentensä vaatimuksesta ja sääntöihinsä nojaten ovat laillisessa järjestyksessä ryhtyneet. Tämä päätös merkitsee työläisten yhteisesti rakentaman ammatillisen liikkeen tietoista hajoittamista.

Ammattiyhdistysliikkeemme ja koko maamme palkkatyöväen etujen mukaista olisi ollut sen ehdotuksemme hyväksyminen, jossa esitimme, että SAKn työvaliokunnan on peruutettava asettamansa jäsenliittojen erottamisuhka ja asetettava ammattiyhdistysliikkeen koko joukkovoima tukemaan jäsenliittojen aloittamaa oikeutettua palkkataistelua.

Katsomme, että vastuu ammattiyhdistysliikkeemme hajoittamisesta lankeaa yksinomaan niille, jotka ovat antaneet äänensä tämän erottamispäätöksen puolesta.

Helsingissä, elokuun 24 pnä 1949

V. Tattari	A. Rämä
V. Rautelin	V. Suutari
P. Lundström	K. Lindholm

Elvi Sinervo:

Sinä tiedät luokkasi lait

On heillä raha ja valta
ja aseet ja patukat
ja painokoneista tulviva myrkky
ja oikeuslaitos ja vankilat,
ja raivolsa viimmä käyttää niitä sinua vastaan.
Vaan sinulla, työmies, ainoastaan
on kätesi aseettomat.

He pelkäävät kästäs, työmies,
kun nyrkkiin ne puristetaan.
Kemijoelta vihasi tulvii
ylitse maan.
On totta: et taistella leivästä vain
tämän päivän ja huomisen.
He itse, murhaajat, määräsi sen.
nyt vuosiksi ratkaistaan
sinun kohtalos, työläinen.

Ovat kätesi tanaan kohtalos.
Älä niillä työtä tee,
kun elämän oikeuksista
sun luokkasi taistelee.
Sinä tiedät sen lait, ikiankarat, kovat:
Samat tänään kuin eilen ne ovat.
Älä, työmies, rikkurityötä tee,
kun luokkasi taistelee.

Automiesten lakko laajentuu kaikkialla

Automiesten lakko on tänä aamuna saamiemme tietojen mukaan laajentunut sekä Helsingissä että muualla maassa.

Helsingissä ovat aikaisemmin ilmoittamiemme lisäksi tänä aamuna aloittaneet lakon seuraavien liikkeiden automiehet: Liljeberg, Columbia, Uusi Pesula, Kivikoski ja Hansson.

Kuten olemme aikaisemmin tiedottaneet ovat Helsingissä lakossa mm. kaikkien suurempien liikkeiden automiehet, mm.

Elanto, OTK, Kesko, Karjakunta, Renlund, Rake, Stockmann, Näppärä, GHH, Iätekeskus, Mercantile, Algol, Telko, Oy Parkkinen, Heteka, Vakava, Karl Fazer, Sesimo, Suomen Väri ja vernissatehdas, Pargas, Hakonen, Viktor Ek, Neuman, Oy Stenholm, Tilgman, Jh.Seppälä, Suomen Kaapelitehdas, Rakennustoimi ja Muraior yn.

Jätkäsaaressa oli tänä aamuna autotyöntekijäin tiedoitustilaisuus, jossa taistelu henki oli erinomainen ja työntekijät ilmaisivat päätöksensä taistella palkkataistelunsa voittoisaan päätökseen.

Kaikkiaan on Helsingissä lakossa kolmatta tuhatta automiestä, ja jo liikenneilmiöstä kaupungilla huomaa, että lakko on melkein täydellinen.

Kuopion hevosmiesten lakko jatkuu täydellisenä. Automiehissä on muutamia rikkureita. **Porin** automiehistä oli torstaina aamulla 52 miestä lakossa. Torstaina aamulla yhtyivät lakkoon mm. Kesko Oyn kaikki 4 kuljettajaa. **Lahden** kuljetustyöläisistä lakossa olevat autonkuljettajat jatkavat lakkoa. **Oulusta** saamamme tiedon mukaan n. 60 % kaupungin kuljetustyöläisistä on lakossa.

Puutyöläisten taisteluvoima kasvaa

Puutyöväen palkkataistelurintama on tänä aamuna saamiemme tietojen mukaan edelleen laajentunut. Niinpä esim. Helsingissä oli tänä aamuna n. 95 % puutyöläisistä lakossa.

Tämänaamuinen [illegible] kohdosta, jossa väitettiin, että lakossa olisi vain 10 % puutyöläisistä, on sanottava, että ne ovat aivan perättömiä. Tämän voi jokainen käsittää tietäessään, että **Helsingissä** on 95 % ja **Turussa** n. 90 % puutyöläisistä lakossa ja että [illegible] **Kemissä** on lakossa

Jatk. siv. 2.

Jyväskylässä ovat mm. Keskus Oyn autonkuljettajat liittyneet lakkoon 100 %:sesti. Muilta osiltaan autonkuljettajain lakko Jyväskylän kohdalla jatkuu entisellään. **Vaajakoskella** ovat autonkuljettajat yksimielisesti lakossa ja n. puolet hevosmiehistä on liittynyt heihin. **Vaasassa** jatkuu automiesten lakko murtumattomana, mm. Työväen Osuusliikkeen automiehet ovat 100 %:sesti lakossa. **Sunahdessa** on kuljetustyöntekijäin alalla alkanut lakko niiltä 100 %:sesti. Käsittäen kaikki purkaus, lastaus ja [illegible], sekä muutkin autokuljetukset. Sunilahdessa on yli 100 automiestä. **Äänekoskella** on kuljetustyöntekijäin lakko alkanut 100 %:sesti. **Valkeakoskella** ja **Kellokoskella** kuljetukset seisovat.

VARASTOMIEHET TUKEVAT AUTOMIESTEN TAISTELUA

[illegible] helsinkiläisissä liikkeissä mm. Kaapelitehtaalla, Keskossa ja Helsingin Sanomissa ovat varastomiehet kieltäytyneet purkamasta ja lastaamasta rikkurien kuljettamaa tavaraa.

Myös Helsingin postimiehet ovat [illegible] antamista [illegible] huolimatta kieltäytyneet hakemasta satamasta lakonalaisia postia.

(Rakentaja n:o 3 — 1949)

Todellisuus on tarua ihmeellisempi

eli tiilenkantaja Topi Saturnuksen merkillinen uni

Tiilenkantaja Topi Saturnus näki unta. Hän oli päässyt ns. paremmille päiville, eikä siis ollut enää mikään tavallinen työläinen. Tiilimiehen tallukkaat ym. arkiset kamppeet oli heitetty nurkkaan ja pakattu naftaliiniin. Topi vaelsi nyt keskellä kirkasta arkipäivää kengät huolellisesti kiillotettuina, salkku kainalossa ja kynä rintataskussa.

Muuan toiminimi — OY Psykoteknillinen mielipiteenmuokkaus AB — oli pestannut hänet palvelukseensa suorittamaan mielipiteiden tutkimis- ja muokkaamistehtäviä kansan syvien rivien keskuudessa, ja nyt hän — urallaan aloitteleva psykotekniikan kisälli — sonnustautui ensimmäiselle haastattelukierrokselleen.

— Nykyisinä sekavina aikoina eivät tavalliset yksinkertaiset työläiset itsekään tiedä mitä he kulloinkin ajattelevat eivätkä, mikä ikävintä, mitä heidän kulloinkin pitäisi ajatella. Onneksi tiede on viime aikoina kehittänyt varman ja luotettavan psykoteknillis-metafyysillisen menetelmän, minkä avulla pystymme tällaisia asioita hoitelemaan vakavaraisten ja arvovaltaisten asiakkaidemme yleiseksi tyytyväisyydeksi, selitti firman johtaja, ja teroitti samalla Topin mieleen, että isiltä pe-

rityn pohjoismaisen oikeusjärjestyksen ja yrittäjävapauden, työnantajain oikeutettujen liikevoittojen ym. pyhien arvojen puolustaminen vaatii nykyhetkellä jokaisen valveutuneen kansalaisen tarmokasta toimintaa, sillä kaikenkarvaiset marxilaiset ovat verkkoineen ja rysineen liikkeellä kalastelemassa ennen kaikkea työläisten sieluja.

Entisenä rakennusmiehenä Topi tunsi olevansa paremmin kotonaan rakennustyömaiden liepeillä ja suuntasi ensimmäiseksi askeleensa rakennustoimisto Ruuki ja Tiili OY:n suurelle kaupungin keskustassa olevalle työmaalle. Täällä hänen ei tarvinnutkaan etsiä haastateltavia, sillä heti kun hän pisti nenänsä portin sisäpuolelle, huomioi hänet laastinkantaja Läppiskä, jonka kanssa Topi oli työskennellyt rinta rinnan monilla työmailla. Pyhäpukuinen Topi oli kuitenkin Läppiskälle siinä määrin outo ilmiö, että hän aluksi katsoi pitkään varjostaen kädellään silmiään ja sen jälkeen heitti tyhjän konttinsa maahan, löi käsiään yhteen, ja lausui välittömään tapaansa:

— Kas Topiko se onkin. Minä kun luulin, että aivan Singerin ompelukoneasiamies tai joku muu herrasluokan ihminen saapastelee tännepäin. Mutta millä asioilla liikut, oletko...?

Topilla oli niin paljon suhteellisuustajua, että hän oivalsi, ettei hänen tässä tilanteessa, suuren ja hienon firman virkailijana, sovi osoittaa tarpeetonta tuttavallisuutta ja hän keskeyttikin Läppiskän puhetulvan kaivamalla salkustaan esiin mielipidetutkimuskaavakkeen D II/49 (toimistolla oli parhaillaan työn alaisena useita suurisuuntaisia tutkimuksia ja kaavakkeet oli numeroitu niiden mukaan).

— Mitä mieltä olette hinnanalennuspyrkimyksistä?

— Tyydyttekö kuoppakorotuksiin?

— Tietenkin vastustatte yleistä palkkojen korotusta?

Lateli Topi virallisesti, ottaen kynän esiin ja höristäen korviaan huomioidakseen tarkoin mitä Läppiskä vastaisi.

Välittömästi ei Läppiskä vastannut mitään. Hän veti henkeä ja katsoi Topia silmät selällään, mutta kun se alkoi, niin vastauksessa oli tulta ja temperamenttia.

— Jumalaut! — ihmisellä on tosi ikenissä kun hän yrittelee näillä palkoilla elätellä itseään ja neljää kakaraa ja sitten häneltä tuollainen hyypiö tulee kysymään, että kai hän vastustaa palkkojen korotusta ja tyytyy hinnanalennuspyrkimyksiin. Haista p . ska ja mene niiden omiesi tykö viemään terveisiä, että . . .

Läppiskä oli vain tavallinen laastinkantaja ja vaistovarainen proletaari, eikä hän raskaan päivätyön ohella ollut ehtinyt harjoittamaan esteettisiä opintoja eikä käyttämään hyväkseen erilaisten kansansivistyslaitosten tarjoamia mahdollisuuksia, ja niinpä hänen vastauksestaan ei soveltuisi painettavaksi kuin murto-osa. Eikä liioin Topin lomakkeissakaan ollut tilaa pidemmille vuodatuksille eikä erikoissaraketta voimasanoille, ja niinpä hän jättikin Läppiskän puimaan nyrkkiä sotatantereelle ja peräytyi hyvässä järjestyksessä.

Toistakaan haastateltavaa Topin ei tarvinnut sen paremmin etsiä, sillä kaitselmus lähetti hänen tielleen tuntikirjuri Rinkilän, ja kun oli kyseessä tällainen henkisen työn tekijä, niin Topi nosti kohteliaasti lakkiaan ja aloitti kysymyssarjansa: "Tyydyttekö hinnanalennuspyrkimyksiin jne."

Tuntikirjuri Rinkilä oli eteenpäinpyrkivä perheellinen mies, joten hän ei vastannut suoralta kädeltä näin monimutkaisiin ja arkaluontoisiin kysymyksiin, vaan pistäytyi ensin mestarinkopissa kysymässä. Palattuaan hän ilmoitti olevansa kuoppapalkkojen tarkistuksen kannalla, mikäli nämä tarkistukset eivät johtaisi palkkojen korottamiseen, kannattavansa hinnanalennuspyrkimyksiä, jos ne jatkuvat samantapaisina kuin tähänkin asti ja tietenkin vastustavansa yleisiä palkkojen korotuksia. Topi kirjoitti kuulemansa tyytyväisenä muistiin ja koska toimistossakin oli teroitettu, että haastatteluissa on huomioitava kaikki ammattiryhmät, hän ryhtyi huutelemaan ky-

symyssarjaansa toisen kerroksen korkeudella telineillä työskentelevälle muurari Laastikarille. "Vastustatteko palkkojen korotuksia. Tyydyttekö..."

Topi ei tiennyt, että muurari Laastikarin urakkapalkkoja oli äskettäin hallinnollista tietä palkkaviranomaisten myötävaikutuksella "tasailtu" hänelle epäedulliseen suuntaan, ja niinpä hän hädin tuskin ehti väistämään korvansa juuresta maata kohti Newtonin, Arkimedeen ja muiden fyysikkojen lakien mukaan vaeltavan tiilikiven. Vaikka muurari Laastikari ei suusanallisesti vastannutkaan mitään, kirjoitti Topi papereihinsa: "Erinäisistä haastateltavan käyttäytymistä haastattelun aikana koskevista tekemistäni huomioista voi päätellä, ettei haastateltava tyydy hinnanalennuspyrkimyksiin eikä vastusta palkkojen korotusta."

Kuten sanottu, Topin huomiokyky oli terävä ja näin ollen hän tällaisessakin tapauksessa kykeni vetämään oikeat johtopäätökset. Saadakseen mahdollisimman täydellisen ja puolueettoman haastattelusarjan hän kyykistyi erään montun reunalle ja huusi kahdelle alhaalla lapioivalle miehelle:

— Tyydyttekö kuoppakorotuksiin, kannatatteko hin...

Ennen kuin hän oli lopettanut ulkoläksynsä, tuli pohjalta vastaukseksi:

— Syvemmäksihän tämä kuoppa pitäisi saada eikä korottaa ja jos sinä äijä jotain myyt tai karhuat vanhoja veroja, niin me emme voi nyt ostaa emmekä maksaa mitään, rahat ovat lopussa, kun palkat ovat niin pirun pienet ja herrat ja hallitus tappelevat vastaan ettei korotettaisi...

Vaikka tämäkään lausunto ei sisältänyt suoranaisia vastauksia kaavakkeen kysymyksiin, päätteli Topi, etteivät nämäkään harhaanjohdetut sielut vastustaneet palkkojen korotuksia ja teki senmukaiset merkinnät papereihinsa.

Tämä riittikin Topille rakennustyöläisten osalta, mutta koska hän oli kuullut väitettävän, että kaikenkarvaiset turkiskauppiaat ja muut pienyrittäjät sabotoivat nekin ja yhteis-

kunnan päänmenoksi kannattavat palkkojen korotuksia hän päätti paluumatkalla ottaa asiasta selvää. Astuessaan sisään yksityisyrittäjä Sillikorven sekatavarakauppaan ei myymälässä ollut muita kuin kauppias itse ja kuultuaan kysymykset hän selitti epäröimättä olevansa hinnanalennuspyrkimysten kannalla niin kauan kuin ne rajoittuvat vain pyrkimyksiin ja tietenkin vastustavansa palkkojen korotuksia muiden työnantajain rinnalla. Tämä käynti olikin Topille hedelmällinen, sillä kauppias lupasi, että Topi saa täyttää kaavakkeet hänen kolmen apulaisensakin osalta. Nämä liikeapulaiset tosin sattuivat olemaan juuri päivällistunnilla, mutta kuuluivat olevan kaikissa kysymyksissä samaa mieltä kauppias Sillikorven kanssa.

Hypätessään raitiovaunuun välähti Topin mieleen, että hänen on myös tiedusteltava viran- ja toimenhaltijapiirien mielipidettä ja ojentaessaan lippuaan rei'itettäväksi hän kysyi totuttuun tapaan:

— Mitä mieltä olette hinnanalennuspyrkimyksistä?

— Se on kaks' reikää, hinnat nousi taas eilen, menkää eteenpäin älkääkä seiskö käytävällä, sanoi konnari ja katsoi Topiin epäluuloisesti.

Raporteeratessaan OY Psykoteknillisen mielipiteenmuokkauksen toimistossa tutkimuksensa tuloksia oli Topi hieman alakuloinen, mutta johtaja taputti häntä ystävällisesti olalle.

— Sellaisessa firmassa kuin meillä muuttuvat pienet tappiotkin voitoksi. Menkää rauhassa kotiinne! Huomenna voitte lukea kaikista yksimielisyysrintaman sanomalehdistä tutkimustemme tuloksista. Mainosmiehemme ovat jo suunnitelleet vetävät ja sopivat neljän palstan otsikotkin... "Työläiset vastustavat 99,5-prosenttisesti palkkojen korotuksia... jne." Johtaja löi toisen kerran Topia olalle, ja Topi kuuli unen lävitse rakkaan aviopuolisonsa arkipäiväisen äänen kun tämä ravisti häntä olkapäästä ja julisti:

— Nousehan Topi ylös! Kello on jo puoli kuusi ja ulkona sataa lumiräntää, joten ratikat ovat tupaten täynnä. Pidä kiirettä! Vai luuletko eläväsi ilman työntekoa?

— Tyydy hinnanalennuspyrkimyksiin, murahti Topi ja ryhtyi vetämään housuja jalkaansa.

(Kansan Uutiset 28. 10. 1958)

Suuret teollisuusliitot taistelukykyisen ammattiyhdistysliikkeen perusedellytys

Eri maiden kommunistiset puolueet

ja niiden riveissä toimivat palkkatyöläiset ovat varauksettomasti ja johdonmukaisesti asennoituneet ammatillisen yhtenäisyyden puolelle. Tähän yleiseen periaatteelliseen kannanmäärittelyyn liittyen ovat ne ja niiden jäsenet tuoneet selvästi julki, miten rakennettu ja miten organisoitu ammattiyhdistysliike parhaiten palvelee työväenluokan etuja ja muodostuu tehokkaaksi aseeksi taisteltaessa paremmista työ- ja palkkaehdoista ja muista työläisten oikeuksista.

Marxin ja Engelsin lausunnot ammattiyhdistysliikkeestä eivät jääneet vain yleisiksi toteamuksiksi ammattiyhdistysliikkeen merkityksestä. Päinvastoin he alleviivasivat lukuisissa 1800-luvun jälkipuoliskon kirjoituksissaan, puheissaan ja artikkeleissaan laajalle pohjalle rakentuvien, kaikkia saman alan ja työpaikan työläisiä yhdistävien ammatillisten järjestöjen välttämättömyyttä. Tässä mielessä he kritikoivat terävin sanoin mm. englantilaisia, vanhoillisia, ahtaan ammattikuntaperiaatteen mukaan muodostettuja järjestöjä. He tervehtivät tyydytyksellä jokaista askelta kohti suurten ja voimakkaiden koko työ- ja teollisuusalan ammattiliittojen muodostamista.

Kun tsaarin Venäjällä v:n 1905 vallankumousvaiheessa ryhdyttiin perustamaan ammatillisia järjestöjä, esittivät bolševikit

välittömästi tunnuksen suurista kaikkia ao. alan työläisiä yhdistävistä teollisuusliitoista, kun taasen menševikit kannattivat pieniä kapealle ammattikuntapohjalle rakentuvia liittoja. Myös Englannissa myöhempinä vuosina ja edelleen tänäkin päivänä ovat kommunistit toimineet vanhan trade unionismin jätteiden, pienten ja eristyneiden ammattiliittojen yhdistämiseksi ja näin muuttamiseksi ajanmukaisiksi taistelujärjestöiksi.

Amerikan Yhdysvalloissa perustettiin vanhoillisen AFL:n rinnalle v. 1933 CIO (Congress for Industrial Organisations). Sen muodostaminen ilmensi tyytymättömyyttä teollisuusliittoperiaatetta vieroksuvaa ja toimintansa pääasiallisesti "työläisaristokratian" piiriin rajoittanutta AFL-järjestöä kohtaan. CIO-järjestön ja sen jäsenliittojen johtajien keskuudessa oli runsaasti USA:n työväenluokan edistyksellisiä voimia, joiden maailmankatsomus oli sosialistinen.

Kun meillä Suomessa

v. 1920 uudistettiin ammattiyhdistysliikkeemme järjestömuodot sille pohjalle, millä ne pääasiallisesti vieläkin ovat, esiintyivät kommunistiset ja muut vasemmistolaiset työläiset varauksettomimmin ja päättäväisimmin teollisuusliittolinjan puolesta. Tästä johtui, että sosialidemokraatit tekivät järjestömuotojen uudistamisesta suorastaan poliittisen kysymyksen. SAJ:n jäsenistön ylivoimainen enemmistö oli järjestörakenteen uudistamisen ja suurempien teollisuusliittojen kannalla, joten tämä linja voitti myös edustajakokouksessa.

Miksi kommunistit ovat teollisuusliittoperiaatteen kannalla? He tietävät, miten kapitalismi on vuosi vuodelta keskittynyt yhä suurempiin ja suurempiin yrityksiin. Meidän maassamme ei turhaan puhuta niistä 20 perheestä, jotka hallitsevat koko tuotantoelämää. Esim. koko metalliteollisuutta vallitsevat muutamat yhden käden sormilla luetellut suuryrittäjät, paperi- ja muuta teollisuutta samoin. Nämä yhtymät hallitsevat myös suuria työnantajaliittoja.

Myös solidaarinen palkkapolitiikka työväenluokan kannalta oikein ymmärrettynä ja yleensä toiminta työläisten elin- ja työehtojen parantamiseksi edellyttää lujia, sellaisia järjestöjä, joissa kaikki saman työpaikan työläiset ovat mukana. Todellinen työläisten keskinäinen solidaarisuus edellyttää sitä, että palkkauksessa ja muissa työehdoissa korkeamman järjestyneisyytensä tai muiden syiden vuoksi edelle päässyt työntekijäryhmä tukee muita jälkeenjääneitä työntekijöitä.

Yksi työpaikka — yksi ammattiosasto — yksi työala ja yksi ammattiliitto, on meidän perusohjelmamme ammattiyhdistysliikkeen järjestömuodossa.

Viime vuosina

on maamme ammattiyhdistysliikkeessä ilmennyt lukuisia uusien pienten ammattikuntapohjalle rakentuvien liittojen muodostamispyrkimyksiä. Monissa tapauksissa, esim. metallityöväen liitossa, näitä virtauksia on kannustanut oikeutettu tyytymättömyys liiton johdon palkkapolitiikkaan. Varsinkin sellaiset pääalaan rinnastettuna pienet työntekijäryhmät, kuten putkimiehet, sähkötyöntekijät, valimotyöläiset jne. ovat katsoneet jääneensä vielä muita enemmän lapsipuolen asemaan palkoissa ja muissa työehdoissa. Kahdessa ensin mainitussa tapauksessa seurauksena on ollut oman liiton perustaminen.

SAK:n ja sen jäsenliittojen toimihenkilöitä yhteisessä neuvottelukokouksessa vuonna 1937 kuvattuna HTY:n talon edustalla. Kuutta lukuunottamatta henkilöt on vielä nyt tunnistettu ja heidän nimensä ovat vasemmalta lukien: Artturi Mäkinen, Alarik Katra (keskellä), Frans Hiillos (yllä), ylinnä ja alinna olevia ei tunnistettu, Niilo Wälläri (alla), August Valta (keskellä), yllä tunnistamaton, Uuno Nurminen (ylinnä), hänestä oikealla K. F. Kristiansson, Einari Aittola, Antti Luostarinen (alinna), Väinö Koivisto, Jorma Tuominen (ylinnä), Aaro Kauhanen, Akus Sumu (alla), Kaisa Hiilelä, Eero A. Vuori (ylinnä), Akseli Heinonen, Erkki Salomaa, Vilho Viitanen (yllä), Eino Hyvärinen, Aarne Happonen, Erkki Härmä (yllä), tunnistamaton, Emil Huunonen, Hjalmar Lappalainen (ylinnä), Johan Virtanen, Tuomas Bryggari (alla), Bruno Airola, E. J. Savelli (ylinnä), Toivo Espo (alla), tuntematon, Viljo Valander (yllä), Olavi Karttaavi (alla), tuntematon, A. O. Nyman (ylinnä) ja E. K. Louhikko laitimmaisena oikealla.

Laitosmiesten liiton perustaminen kutomateollisuusalalle, paperikoneenhoitajain liiton muodostaminen jne. kuvastavat puolestaan lähinnä muista työläisistä eristäytymishalua ja toiveita oman palkkatason kohottamiseen erikoisammatin turvin.

Niin luonnolliset syyt kuin useissa tapauksissa uusien ammattiliittojen perustamiseen ja sellaisten suunnitteluun on ollutkin, ei tie ole oikea. Jokainen vähänkin arvostelukykyinen ammattiyhdistysliikkeessä mukana oleva työläinen tietää, ettei edellytyksiä entistä tehokkaammalle toiminnalle luoda organisoimalla ammattiyhdistysliike uudelleen siten, että sen muodostaisivat lukemattomat pikkuliitot.

Ajatelkaamme vaikkapa paperiteollisuuslaitosta, jonka työläiset kuuluisivat 7—10 ammattiliittoon. Ensin olisivat paperikoneenhoitajat omassa ylhäisessä yksinäisyydessään erikoisliitossaan, korjauspajan metallityöntekijät kuuluisivat metalliliittoon, lukuun ottamatta tietenkin putki- ja sähkömiehiä, jotka olisivat omissa erikoisliitoissaan. Tehtaan rakennusosastolla työskentelevät 2—3 maalaria olisivat omassa liitossaan, samoin kirvesmiehet ja muut teollisuuslaitoksen palveluksessa olevat rakennusalan työntekijät. Liiketyöntekijäin liittoon kuuluisi muutama varastotyöntekijä ja loput sitten paperityöväen liittoon.

Teollisuuslaitos pyörisi kuitenkin yhtenä kokonaisuutena. Sitä hallitsisi esim. Yhtyneet Paperitehtaat Oy tai Serlachius-yhtymä, jotka kummatkin kuuluvat samaan ja yhtenäiseen paperiteollisuuden työnantajaliittoon. Eri aikoina palkkaliikkeisiin lähtevät ammattiryhmät eivät tätä työnantajarintamaa murtaisi.

Pienet työnantajaliitot eivät saa allekirjoittaa sopimuksia ilman Suomen Työnantajain Keskusliiton ja suurempien saman alan työnantajaliittojen suostumusta. Esim. maalausalan työnantajilla on oma liittonsa, mutta se ei ole voinut vuosikymme-

---

SAK:n edustajakokous, joka pidettiin vuonna 1947 HTY:n juhlasalissa.

niin sopia itsenäisesti ilman rakennusteollisuusliittoa maalarien palkka- ja työehdoista. Jos maalarit perustaisivat oman ammattiliiton, ei se mitenkään muuttaisi tilannetta.

Eri maiden kommunistisissa puolueissa

on määrätietoisesti kamppailtu kaikenlaista ammattiyhdistysliikkeen aliarviointia ja muita virheellisiä asennoitumisia vastaan. On selvää, että ammatillisten järjestöjen jättäminen siksi, että niiden johdon sen hetken palkkapolitiikka ja mahdollisesti muu toiminta on työväenluokan etujen vastaista, on virhe. Sellaisen vasemmistolaisuuden tuomitsi terävin sanoin Lenin usein mainitussa Penikkatauti-teoksessaan.

Niin painavia syitä kuin tyytymättömyyteen onkin, ei tilanne parannu järjestöjen ulkopuolelle jättäytymisestä. Ammattiyhdistysliikkeen oikeasta, luokkataisteluhenkisestä ja työväen etujen mukaisesta suuntautumisesta on taisteltava liikkeen sisällä.

Tämä totuus pätee miltei kaikissa tapauksissa myös teollisuusliittojen jättämiseen pienten erikoisliittojen muodostamistarkoituksessa. Tietenkin jonkinlaiseen todelliseen ammatilliseen järjestöön kuuluminen ja sen riveissä toimiminen on parempi kuin järjestymättömyys. Tästä huolimatta oman ammattiryhmän liiton perustamisen kannustimena on usein sama pohjimmiltaan väärä asennoituminen, sellaisissa ammatillisissa järjestöissä toimimisen välttäminen, joiden johto ja asennoituminen ei juuri sillä hetkellä ole tyydyttävää. Syntyy tilanteita, jolloin jonkin työpaikan tai työntekijäryhmän enemmistö on päättänyt jättää alan ammattiliiton ja siirtyä toiseen, ehkä uuteen järjestöön, ja kommunistit seuraavat mukana rivien yhtenäisinä säilyttämiseksi. Tällainen menettely on eräissä tapauksissa oikein ja perusteltua, mutta sitä ei voida hyväksyä yleistettynä. Kommunistien on aina ja kaikkialla osoitettava, että suuret ja voimakkaat teollisuusliitot ovat parhaita mah-

dollisia järjestymismuotoja. Niistä luopuminen on yhtä kuin kehityksen pyörän kääntäminen taaksepäin.

Kun SAK perustettiin

v. 1930, seurattiin sen järjestömuotopäätöksissä v:n 1920 linjaa, mikä osoittaa silloin tehtyjen päätösten, vaikka niistä kiisteltiin, olleen oikeita. Nyt kun taistelu ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyydestä on siirtynyt entistä kärkevämpään vaiheeseen ja uusi keskusjärjestö on marssitettu esiin, yritetään työläisiä houkutella siihen mukaan myös "omilla" erikoisliitoilla. Siksi meidän on jokaisella työpaikalla ja kaikissa ammatillisissa järjestöissä paljastettava tämäntapainen propaganda. Kyseessä ei missään tapauksessa ole syvä ja vakava huolestuminen esim. sähkötyöntekijäin palkka- ja työehdoista. Kysymys on vain keinoista, millä SAK:ta voitaisiin heikentää ja työläisryhmä toinen toisensa jälkeen saattaa hajotuskeskuksen vaikutuspiiriin.

Tämän vuoksi SAK:n yhtenäisyyden puolustamiseen liittyy erottamattomasti myös kaikkia kunkin alan työläisiä yhdistävien teollisuusliittojen lujittaminen. Jos nykyisiä järjestömuotoja halutaan ja voidaan tässä tilanteessa uudistaa, olisi lähinnä muutamia ja varsinkin sellaisia, jotka II maailmansodan jälkeen liitettiin SAK:hon poliittisista syistä enemmistön turvaamiseksi liikkeen silloiselle johdolle, yhdistettävä ao. alojen pääliittoihin.

Jotta SAK säilyy yhtenäisenä kokonaisuutena, missä rungon muodostavat suuret ja taistelukykyiset teollisuusliitot, on myös eräiden ammattiyhdistysjohtajien korkea aika tarkistaa kantaansa. SAK:n ja metallityöväen liiton johtoportaan menettely palkka- ja työehtoasioissa ja muissakin kysymyksissä on antanut aseita hajottajaryhmän käsiin. Olisi vihdoin uskottava, ettei työntekijäryhmiä pidätellä missä tahansa ammattiliitossa ja estetä jättämästä sitä uhkailemalla. Vielä vähem-

män liittoa pidetään koossa julistamalla lakkoja "laittomiksi" ja työpaikkoja "vapaiksi". Tällaisella politiikalla aiheutetaan sellaista katkeruutta, jonka jälkien poistaminen vaatii vuosia.

Koko SAK:n

ja sen jäsenliittojen yhtenäisinä säilyttämisen perusedellytys on ensinnäkin sellainen palkka- ja muu politiikka, joka vastaa jäsenistön etuja. Toiseksi on huolehdittava siitä, ettei eri ammattiryhmät ja liitot tunne itseään ja etujaan syrjityiksi. Jonkin ammattiryhmän suhteellinen pienuus rinnastettuna koko liiton tai SAK:n jäsenmäärään, ei saa olla esteenä neuvotteluille ja sovitteluille. Muistettakoon, että SAK:n jäsenistö koostuu sadoissa luettavien ammattien ja työalojen työntekijöistä. Keskusjärjestöllä ja sen jäsenliitoilla ei ole varaa menettää ainoatakaan niistä. Jotta niin ei tapahtuisi vaaditaan siis perusteellista asian selvittelyä kaikilla työpaikoilla ja tilanteen uudelleen arviointia SAK:n ja sen eräiden jäsenliittojen johdoissa.

Suomen Kommunistinen Puolue kehotti jäseniään ja koko työväenluokkaa liittymään SAK:hon ja sen jäsenjärjestöihin v. 1933. Seurauksena siitä oli ammattiyhdistysliikkeen nopea elpyminen. Tätä kantaa SKP ei ole sen jälkeen muuttanut, ei silloinkaan, kun SAK:n johto v. 1949 erotteli keskusjärjestön jäsenyydestä kymmeniä tuhansia työläisiä.

Nykyisessä tilanteessa SKP on vedonnut toistuvasti työväenluokkaan kehottaen sitä yhteisin voimin torjumaan kaikki keskusjärjestön repimisyritykset. Tässä yhteydessä korostettakoon työpaikoittain ja työaloittain rakentuvien järjestöjen, joiden kannalla SKP on aina samoin ollut, merkitystä. Se ohjelma, minkä pohjalla maamme ammattiyhdistysliikkeen järjestörakenne uudistettiin 1920-luvulla, pitää paikkansa myös tällä vuosikymmenellä.

(Rakentaja n:ot 17 ja 20 — 1966)

Demokratia eri näkökulmista

"Demokratia on moniselitteinen, laaja käsite ja aikamme käytetyin poliittinen iskusana. Sen olennaisimpana sisältönä voitaneen pitää sitä, että hallittavilla on oikeus ja mahdollisuus tosiasiallisesti määrätä, ketkä heitä hallitsevat ja kuinka heitä hallitaan, laajimmillaan demokratia on eräänlainen humaani filosofia tai elämänmuoto, joka korostaa yksilön arvoa inhimillisenä olentona ja kaikkien yksilöiden tasa-arvoisuutta sekä vaatii jokaiselle samoja oikeuksia ja samoja mahdollisuuksia yhteisön asioiden hoitoon. Ihanteellinen, täydellinen demokratia on abstraktio, aina on olemassa tekijöitä (esim. ikä ja henkinen kypsyys), jotka estävät kaikkia yksilöitä samalla tavoin osallistumasta sosiaaliseen elämään, ja lisäksi on käytetty muita rajoituksia (mm. rotu, uskontunnustus, sukupuoli, varallisuus ja syntyperä)."
Uusi tietosanakirja IV osa siv. 599.

Erään toisen tietosanakirjan mukaan kansanvalta, demokratia, on hallitustapa, jonka vallitessa kansa, so. täysi-ikäiset kansalaiset (ainakin miespuoliset, lisätään sulkumerkeissä) joko välittömästi kansankokouksissa tai välittömästi valittujen edustajiensa kautta ratkaisee valtion tärkeimmät asiat. Määritelmän mukaan demokratiat voivat olla joko tasavaltoja tai monarkioita. Sen mukaan siis naisten äänioikeuden puuttuminen tai elinikäisen ja perinnöllisen valtionpäämiehen, sellai-

sen, jonka valintaan kansalaiset eivät voi osallistua, vallankäyttö ei estä maata olemasta demokraattinen.

Diktatuuri esitellään demokratian vastakohtana ja myös siitä on olemassa lukuisia määritelmiä. Tietosanakirjassa, jota jo edellä siteerasin, se on hallitustapa, jolle on ominaista voimakas vallankeskitys ja jonkin yksilön, ryhmän tai puolueen rajoittamaton vallankäyttö. Nykyaikaisen diktatuurin olennaisimpana piirteenä voitaneen pitää sitä, että hallittavilla ei ole oikeutta eikä mahdollisuutta määrätä, ketkä heitä hallitsevat ja miten heitä hallitaan.

Jo näistä lyhyistä määritelmistäkin käy selville, varsinkin kun rinnastamme niitä jokainen omiin käsityksiimme, että mielipiteet itse demokratian ja diktatuurin käsitteistä vaihtelevat. Lisäksi on todettava, että vaikka pääsisimmekin yksimielisyyteen jostakin ylimalkaisesta ja pyöreästä demokratian ja diktatuurin määritelmästä, eroavat käsitykset heti kun ryhdymme näiden käsitteiden sisältöä syvällisemmin selvittelemään. Toisin sanoen mainittujen latinalaisperäisten sanojen suomentaminen ja yksimielisyys käännöksen täsmällisyydestä ei ole yhtä kuin sama käsitys sisällöstä.

Myös tämän päivän yhteiskunta

missä elämme, on jakautunut erilaisiin ryhmiin, yhteiskuntaluokkiin, joilla on erilaiset käsitykset mitä moninaisimmista asioista. Eri yhteiskuntaluokilla on oma ideologiansa, aatemaailmansa ja siitä heijastuvat käsityksensä päivänpolitiikassa. Erilaisten poliittisten puolueiden olemassaolo ja toiminta ilmentävät juuri tätä tosiasiaa. Aivan samoin kuin näillä eri ryhmillä on omat käsityksensä uskonnosta, valtiosta, historiallisista tapauksista, niiden syistä ja seurauksista, on niillä myös enemmän tai vähemmän selvät mutta joka tapauksessa omat

---

Mielenosoitus 8-tuntisen työpäivän puolesta vuonna 1917 Helsingissä toisella linjalla

DOM
SEGER AT S
OCH LANTO
SEGER AT SOCIAL

mielipiteensä demokratiasta ja diktatuurista. Vuosikymmenien varrella on ilmestynyt lukuisia teoksia, enemmän tai vähemmän tieteellisiä, joissa näitä kysymyksiä on yritetty valaista ja joista monien kirjoittajat ainakin omasta mielestään ovat luulleet sanoneensa viimeisen sanan.

Miten käsite demokratia on moniselitteinen, siitä voidaan tuoda esiin lukuisia esimerkkejä. Sellainen käsite kuin "isiltä peritty suomalainen" tai "pohjoismainen demokratia" on meille kaikille tuttu. Sen merkeissä on lähdetty toiseen maailmansotaan ja käyty sodan jälkivuosina monia vaalitaisteluja. Ne piirit, jotka tätä käsitettä viljelevät, ovat sitä mieltä ja heidän historiankirjoituksensa on sen mukainen, että Suomessa sekä Skandinavian maissa on vallinnut demokraattinen järjestelmä vuosisatoja. Maan sisäpolitiikassa ja ulkopolitiikassa, viime kädessä sen jatkon — sodan — kautta, ne ovat oman vuorenvarman käsityksensä mukaan taistelleet tämän perityn demokratian puolustamiseksi.

Kun me kuulemme toista osapuolta

tässä tapauksessa työväenluokkaa ja työväenliikettä, nousee heti kysymys: ilmensivätkö säätyvaltiopäivät, joiden vaaleihin vain runsas 30 % kansasta sai osallistua ja joiden ulkopuolelle nouseva ja lukumäärällisesti kasvava työväenluokka oli kokonaan suljettu, demokratiaa? Edelleen samassa mielessä voidaan kysyä, miten itsenäisyysaikana lapuanliikkeen kaudesta aina toisen maailmansodan päättymiseen oli asianlaita. Työväenliike ei voi pitää demokratiana sellaista mielivaltaista perustuslakiin (valtiopäiväjärjestykseen) sisällytettyä säädöstä, jonka mukaan vaalioikeus voitiin riistää kansalaisilta vain heidän ammatillisiin järjestöihin kuulumisensa vuoksi tai kansanedustajan vaalikelpoisuus päättyneeksi, kun hänet oli asetettu syytteeseen, ei siis vielä edes tuomittu valtiopetoksesta tai sen valmistelusta.

Kuitenkin tämän meidän yhteiskuntamme vallassa olevien ryhmien oikeuskäsitys on ollut sellainen, että kaikki tämä on mahtunut käsitteen — demokratia — sisälle. Kun 1800-luvun aatelissäädyn tai porvarissäädyn jäsen vastusti eduskuntauudistusta, ei hän missään tapauksessa pitänyt itseään demokratian vapauden vihollisena. Hän ei mitenkään ihmisenä ollut paha. Hänen oikeuskäsityksensä ja koko maailmankatsomuksensa oli sellainen, ettei sen mukaan mikään omistamattoman kansanosan, palkkatyöläisten ja maaseudun tilattoman väestön osallistuminen vallankäyttöön ollut mahdollista. Tässä mielessä hän sulki käsitteen — kansa — ulkopuolelle juuri nämä väestöryhmät. Muistettakoon myös, että 1930-luvun taitteessa lapuanliikkeen voimalla toteutetut kansalaisoikeuksien ja -vapauksien kavennukset suoritettiin demokratian nimissä. Varmasti niiden puuhaajien keskuudessa oli lukuisasti sellaisia yksilöitä, jotka vilpittömästi olivat mielestään demokratian ja isänmaan asialla.

Jopa Amerikan Yhdysvaltojen neekeriorjuuskin todisteltiin aikanaan demokratian kannalta välttämättömäksi ja väistämättömäksi. Muuan John Calhoun -niminen arvostettu valtiotieteilijä todisteli orjuutta demokraattisena laitoksena siten, että vain orjajärjestelmän vallitessa voivat todellinen yhdenvertaisuus ja demokratia olla vapaiden kansalaisten välisen suhteen tunnusmerkkinä. Omaisuutta vailla oleva, oletetusti tyytymätön luokka olisi silloin kokonaan eristetty vaikutusvallasta. Orjuus on siis oikeastaan demokratian edellytyksenä, minkä kansanhallituksen antamat kokemukset osoittavat, selitti hän ja vakuutti orjuuden olevan välttämätön myös tasavaltaisen hallitustavan aikana. Ilman sitä ei kestävä tasavaltalainen hallitustapa ole ajateltavissa. Siirtyessämme Amerikan sisällissodan ajoista nykypäiviin todettakoon, että Etelä-Afrikan Liittotasavallan johtavat valtiomiehet pitävät varmasti maataan esikuvallisena demokraattisena valtiona. Heidän käsityksensä mukaan mustaihoisen ja yleensä värillisen alkuasu-

kasväestön pitäminen vailla kaikkia demokraattisia oikeuksia, sellaisia, jotka nykyisin yleisimmin niiksi nimitetään, ei ole mitenkään demokratian vastaista. He eivät missään tapauksessa myönnä, että sellaiset piirteet olisivat heidän valtionsa osalta diktatuurin tunnusmerkkejä. Heidän demokratia-käsitteensä on johdettu suoraan antiikin orjavaltioista siten, että ns. vapaat miehet päättävät valtion asioista, mutta asukkaiden enemmistön muodostavat orjat, tässä tapauksessa värilliset, ovat ja heidän tulee olla vailla kansalaisoikeuksia.

Eräänä demokratian tunnusmerkkinä

on teollisuuden vallankumouksen ajoista asti tarjottu kansalaisten työvoiman mahdollisimman rajoittamatonta hyväksikäyttämisoikeutta. Taloudellisen liberalismin — englantilaisen tekstiiliteollisuuskaupungin Manchesterin mukaan tunnetun kansantalous- ja yhteiskuntatieteen suunnan — mukaan kaikki valtion puuttuminen työnantajan ja työläisten välisiin suhteisiin oli pahasta ja vapauskäsitteen vastaista. Kummatkin, niin selitettiin ylevästi, olivat vapaita kansalaisia, jotka saavat tehdä keskenään sopimuksia kenenkään siihen puuttumatta. Sellainen sisältö annettiin Ranskan suuren vallankumouksen vapaus-, veljeys- ja tasa-arvoisuus-käsitteille. Lailla rajoittamaton 15—16-tuntinen työpäivä, alkeellistenkin työturvallisuusnormien puuttuminen, häikäilemätön nais- ja lapsityövoiman hyväksi käyttäminen, olivat luonteenomaisia tämän ajan ilmiöitä. Lopulta valtion oli tultava väliin, sillä kansakuntia uhkasi todellinen sukupuuttoon kuoleminen, ja ryhdyttävä lainsäädäntötoimenpitein säännöstelemään työvoiman käyttöä. Tässä mielessä meidänkin perustuslaeistamme keskeisin — Hallitusmuoto — sai pykälän, jonka mukaan kansalaisten työvoima on valtion erityisessä suojeluksessa.

Juuri tähän asiaan pelkistyvät tänäkin päivänä eri yhteiskuntaryhmien toisistaan eroavat käsitykset demokratian olemuksesta ja soveltamisesta. Erilaiset porvarilliset koulukun-

nat, sana porvarillinen on ehkä vähemmän tieteellinen, ei-sosialistiset voi olla parempi, pitävät eräänä demokratian kaikkein olennaisimpana tunnusmerkkinä ns. yrittämisen, taloudellisen toiminnan vapautta. He katsovat, jos ei nyt aivan kaikkia niin kuitenkin ratkaisevaa laatua olevat valtion toimenpiteet kansalaisten taloudellisen toiminnan rajoittamiseksi, hyökkäyksiksi demokratiaa vastaan. Ruotsalainen, poliittisilta mielipiteiltään oikeistolainen, professori Herbert Tingsten tähdentää, että taloudellista edistystä suosii verrattain vapaa kilpailu, joka palkitsee aloitteita ja yritteliäisyyttä ja vie sillä tavalla mahdollisimman suureen tuotantoon. Köyhilläkin kansanryhmillä, niin hän jatkaa, sanotaan tämän järjestelmän avulla olevan eniten voitettavissa, sillä niiden asema paranee verrattoman paljon nopeammin kuin sosialistisen järjestelmän aikana. Taloudellista ja yhteiskunnallista tasa-arvoisuutta ei tätä tietä kylläkään saavuteta, mutta käytännössä ei myöskään mitään muuta, sillä kokemus osoittaa tulojen erilaisuuden olevan työnteon tehostamiseksi välttämätöntä.

Jo nykyisenkin yhteiskuntajärjestyksen puitteissa toteutettava taloudellinen suunnitelmallisuus, jos se yleensä on mahdollista, katsotaan tämän käsityksen mukaan vastakkaiseksi demokratialle, puhumattakaan siirtymisestä sosialistiseen talous- ja yhteiskuntajärjestelmään. Se rajoittaa yksilön vapautta. ”Demokratialle saattaa mahdollisesti olla vaarallinen sellainen jokseenkin yleinen sosialisoiminen tai suunnitelmatalous, josta ohjelmat ja teoreetikot puhuvat”, korostaa edellä siteeraamani prof. Tingsten ja viittaa joukkoon eteviä ruotsalaisia porvarillisia poliitikkoja, jotka väittävät sosialismin ja suunnitelmatalouden olevan soveltumatonta valtiollisen vapauden säilyttämiseen.

Työväenliike laajasti otettuna

siis kaikki suunnat ja koulukunnat ovat toista mieltä. Demokratia ei voi olla täydellistä eikä sitä monissa tapauksissa ole

lainkaan, jos yhteiskunnan taloudelliset avainasemat ja siihen liittyen myös poliittinen vallankäyttö ovat harvalukuisten suuromistajain hallussa. Muuan usein siteerattu valtioteoreetikko Maurice Duvenger toteaa, että on olemassa suuri joukko aivan teennäisiä valtiosääntöjä, joiden perusteella ei voida saada mitään käsitystä siitä, miten kulloinkin kysymyksessä olevaa kansakuntaa todellisuudessa hallitaan, koska valtiosäännön esittämä poliittinen järjestelmä palvelee ainoastaan todellista järjestelmää kätkevänä verhona. (Duvenger: Poliittiset järjestelmät s. 7.)

Tämä määritelmä ei ole syntynyt työväenliikkeen piirissä, mutta se mielestäni liittyy työväenliikkeen keskuudessa suoritettuihin arviointeihin demokratiasta. Aivan viime vuosina meillä on liitetty valtio-opilliseen sanontaan käsite — painostusryhmä. Selvitellessään tätä käsitettä monet valtiotieteilijät keskittyvät kuvailemaan erilaisten työntekijä- ja virkamiesjärjestöjen sekä maataloustuottajien yhteenliittymien toimintaa ja vaikutusta yhteiskunnassa. He ottavat mukaan kyllä varsinaiset työnantajajärjestöt, mutta eivät astu edemmäksi ja selvittele, miten tuotantovälineiden, tehtaiden, liikeyritysten, pankkien omistajat, ts. eri tavoilla sukulais- ja taloudellisten suhteiden kautta toisiinsa kytkeytyneet suuryhtymät toimivat tällaisena painostusryhmänä. Ne eivät esiinny niinkään minkään järjestön nimissä eivätkä läheskään aina näkyvästi, mutta monilla tavoilla kuitenkin määräävästi koko yhteiskunnan asioissa. Tällainen suuri ja mahtava painostusryhmä on ollut meidänkin maassamme vuosikymmeniä, vaikka valtiotieteilijät nyt vasta ovat sitä suomen kielelle muotoilemassa.

Syventyessämme työväenliikkeen kantaan

tämän painostusryhmän merkityksestä ja vaikutusvallasta, voimme vetää valokeilaan minkä teollisuusyhdyskunnan tahansa, maaseudulla asiat näkyvät vielä selvemmin kuin kau-

pungeissa, joissa on monien eri alojen yrittäjiä ja enemmän erilaisia väestöryhmiä. Palkkatyöläisillä ja pienviljelijöillä on yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. He valitsevat edustajiaan kunnallisvaltuustoon ja eduskuntaan. Teoreettisesti he nauttivat Hallitusmuodon takaamista kansalaisten yleisistä oikeuksista, yhdistymis-, kokoontumis-, paino- ja lausuntovapaudesta jne.

Miten asia on ollut ja miten se on monessa suhteessa vieläkin käytännössä? Vaikka Hallitusmuodossa oli 1930-luvulla sama momentti yhdistymisvapaudesta kuin nykyisinkin, oli monelle urheilijalle määrätty ns. porvarillinen urheiluseura ainoa, mihin hän sai liittyä. Hän sai vapaasti ja demokraattisesti suorittaa valinnan sen ja lopputilin välillä. Samanlaisen valinnan hän suorittaa ammattiosastoon kuulumisesta, työväen näyttämöllä esiintymisestä ja jopa edistysmielisen osuuskaupan jäsenyydestäkin. Vaalisalaisuuskin yritettiin mitätöidä monella tavalla ja eräissä tapauksissa siinä onnistuttiinkin.

Paikkakunnalla oleva teollisuuslaitos muodosti sellaisen painostusryhmän, että se määräsi myös pienempien yrittäjien työvoimasta. Joka kerran tämän suuryhtymän kiroihin joutui, hänellä ei ollut mahdollisuuksia työnsaantiin ja toimeentuloon sillä paikkakunnalla. Muodollista demokratiaa ei aina tarvinnut loukata. Voihan työnantaja vapaasti päättää, ketä hän pitää palveluksessaan. Toisaalta vastavuoroisesti työntekijällä on oikeus lähteä pois sellaisen työnantajan palveluksesta, josta hän syystä tai toisesta ei pidä. Eikö kuitenkin vallinnut lähinnä diktatuuriksi luonnehdittava tilanne?

Voidaan väittää,

että kyseessä oli poikkeuksellisten aikojen ilmiö tai että yhteiskuntamme on muuttunut niin perusteellisesti II maailmansodan jälkeen, ettei sellainen enää ole mahdollista. On totta, että edellä luetellut karkeat tapaukset eivät ole sellaisissa muo-

doissa toistuneet viime vuosina. Kuitenkin saman painostusryhmän ote on säilynyt ja ilmenee edelleen sekä vanhoissa että uusissa muodoissa. Vaatimaton palkkatyöläinen, joka ehkä ansaitsee tunnissa 1,50—3,00 markkaa ja suuryhtymän osakkeiden omistaja ja johtoportaan jäsen ovat kyllä kumpikin tasaveroisia vaalipaikalla, missä heillä kummallakin on yksi ääni. Mutta vaalipaikan ulkopuolella, kun tulee kysymykseen muu yhteiskunnan asioihin vaikuttaminen, ovat kumpikin niin eriarvoisia kuin ihmiset suinkin voivat suhteessa toisiinsa olla. Työläinen saa työpaikastaan lopputilin huomenna ilman, että työnantajan tarvitsee sen antamista tarkemmin perustella. Työvoimaviranomainen kirjoittaa hänelle komennuksen 100 kilometrin päässä olevalle työllisyystyömaalle. Hänen on lähdettävä, jos hän haluaa elää perheineen. Jos hän tovereineen tekee lakon vaikkapa kurjien majoitusolojen parantamiseksi, eivät sanat riitä hänen paheksumisekseen.

Vaikka hänellä olisi säännöllisesti ja jatkuvasti omaa ammattityötäänkin, ei hänellä ole taloudellisten syiden vuoksi mahdollisuuksia läheskään kaikkien perustus- ja muiden lakien takaamien oikeuksien hyväksikäyttämiseen. Käytännössä hän ei voi vapaasti valita asuinpaikkaansa tässä maassa, vaan se määräytyy hyvinkin täsmällisesti työnsaantiin liittyen. Hän ei voi käyttää monissa yhteyksissä alleviivattua oikeutta matkustaa vapaasti ulkomaille. Painovapauskin on hänelle osatovereineen monessa suhteessa teoreettinen käsite, sillä sanomalehden julkaiseminen kysyy suuria pääomia.

Vaikka työläiset muodostavat enemmistön

jopa määräenemmistön kunnallisvaltuustossa, ovat heidän mahdollisuutensa puuttua kunnan alueella liike- ja tuotantotoimintaa harjoittavan yrityksen asioihin melko rajoitetut. Viime lainmuutosten yhteydessä suuryhtymien verotusmahdollisuudetkin supistuivat entisestään. Samanaikaisesti kun-

nassa toimiva suuryritys, vaikka sen johtoportaan jäsenten äänet laskettaisiin yhden käden sormilla, voi eri keinoja käyttäen saada aikaan haluamiaan ratkaisuja myös kunnallisissa elimissä. Onhan selvää, että sosiaalitoimistossa asioiva pulassa ja työttömänä oleva perheenhuoltaja on kokonaan toisessa asemassa kuin kunnan kanssa maa-alueista tinkivä tehtaanjohtaja, vaikka kummatkin ovat samalla tavalla kunnan jäseniä. Heidän neuvottelupohjansa on niin erilainen. Nimenomaan kunnallisessa elämässä on viime vuosina tullut entistä näkyvämmin esiin sellainen teollisuusyrityksen johto, joka ilmoittaa joko tuovansa kuntaan teollisuuslaitoksen tai vievänsä sen pois kunnasta, josta kunnallisvaltuusto päättää niin tai on päättämättä näin. Työttömyydellä uhkaileminen ja rankaiseminen kuuluu päiväjärjestykseen tässä yhteydessä. Ei niinkään harvoin teollisuusyrityksen isännät sanovat viimeisen sanan ja kunnan jäsenten ylivoimaista enemmistöä edustavan kunnallisvaltuuston on jäätävä toiseksi. Muodollinen päätös syntyy kyllä täysin kunnallislain mukaisessa järjestyksessä, mutta itse asia on ennen sitä ratkaistu muita keinoja käyttäen. Tässäkin yhteydessä voitaneen puhua diktatuurista.

Tutkittaessa ja pohdittaessa

tätä asiaa edelleen työväenliikkeen näkökulmasta, tulee esille valtion luonne. Edellä ilmeni, miten eri yhteiskuntaluokilla on toisilleen täysin vastakkaisia mielipiteitä demokratia-käsitteen sisällöstä. On täysin luonnollista ja johdonmukaista, että niiden käsitykset, jotka ovat käyttäneet viimeistä sanaa vuonna 1919, kun maamme aikaisempi oikeus- ja yhteiskuntajärjestys uudistettiin ja täydennettiin silloin säädetyllä perustuslailla, ovat antaneet oman värinsä tälle lainsäädännölle. Se ilmentää myös monissa muodoissaan säätäjiensä käsityksiä demokratiasta ja valtion velvollisuuksista demokratian yllä-

pitäjänä ja vaalijana. Tämä oikeuskäsitys tulee meidänkin päivinämme esiin toistuvasti.

Kun esim. II maailmansodan jälkeen oli työtä runsaanpuoleisesti saatavana, korostettiin, että Suomessa vallitsee kansantalouden lakien vastainen ylityöllisyys, mistä on pikaisesti päästävä. Kun poliittinen tilanne 1950-luvun taitteessa muodostui tässä mielessä suotuisaksi, pantiin toimeen mm. rakennussäännöstely, mitä nimenomaan perusteltiin ylityöllisyyden poistamisella. Rakennustoimintaa supistamalla valtiovalta pyrki siihen, että työvoimaa olisi enemmän tarjolla kuin työpaikkoja ja siten palkat alenisivat. Tätä pyrkimystä ei mitenkään salattu. Päinvastoin sen merkitystä ja oikeutusta korostettiin. Valtion erääksi tehtäväksi katsottiin nimenomaan työnantajille edullisen työvoiman tarjonnan aikaansaaminen. Sellaista tilannetta, missä työnantajat kilpailisivat työvoimasta ja työläisillä olisi valittavana useampia työpaikkoja, ei pidetty normaalina ja luonnollisena. Pääjohtaja ja ministeri Teuvo Auran mukaan palkkoja kohottava työvoiman ylikysyntä oli vaarana koko vakauttamiselle.

Valtiossa, jonka tehtävät palkkapolitiikan piirissä katsottiin tämänlaatuiseksi, vallitsee yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ja kiitos II maailmansodan jälkeen tapahtuneiden muutosten, ennen kaikkea rauhansopimuksen melko laaja yhdistymis-, kokoontumis- ja painovapaus. Siis kansalla on kyllä erilaisia demokraattisia oikeuksia, jotka yleisesti todetaan sellaisiksi, mutta vallankäyttäjien demokratia-käsite on olennaisesti toisenlainen kuin työväenluokan ja työväenliikkeen.

Tarkasteltaessa edelleen

demokratian olemusta ja sille eri yhteiskuntaryhmien ja etupiirien antamaa sisältöä, ei voida välttyä sivuamasta päivänpolitiikkaa. Viime vuosina on noussut esille sellainen kaikkea muuta kuin tieteellinen termi tarkoituksenmukaisuusdemokratia.

Tätä sanaa on viljelty

ja sen sisältöä moneen kertaan selvitelty erityisesti ammattiyhdistysliikkeen piirissä. Tämän käsitteen luojat selittävät selvästi ja avoimesti, että oman mielipideryhmän ulkopuolella oleviin yksilöihin nähden voidaan käyttää millaisia keinoja tahansa ja heidän etenemisensä voidaan estää moraalisesti kaikkea muuta kuin hyväksyttävillä keinoilla. Demokratiaa loukataan vasta silloin, kun näitä keinoja käytetään omaan väkeen ja oman ryhmän sisäisessä valtataistelussa. "Tällaista tarkoituksenmukaisuusdemokratiaa voidaan pitää hyväksyttävänä silloin kun taistellaan puolueen vihollisia vastaan", selitetään eräässä tunnetussa aikakauslehdessä.

Emme voi tätä ilmiötä tarkastella pidemmästä historiallisesta perspektiivistä. Tästä huolimatta se antaa oman kiintoisan värinsä keskusteluun demokratiasta varsinkin, kun mainitun tarkoituksenmukaisuusdemokratian soveltajat selittävät sitä tarvittavan taistelussa diktatuuria vastaan. Ulkopuolinen ammattiyhdistysliikkeen tutkija professori Carl Erik Knoellinger toteaa selostaessaan II maailmansodan jälkeisiä tapauksia Suomen ammattiyhdistysliikkeessä em. tarkoituksenmukaisuusdemokratian soveltamista, että se on luultavasti erittäin suuressa määrässä vaikuttanut länsidemokraattisen poliittisen järjestelmän säilymiseen maassamme. Ajatusta edelleen kehittämällä tämän pohjalla voimme kysyä, että millainen on sisällöltään se länsimainen demokratia, joka säilyäkseen tarvitsee sellaisia keinoja.

Tämä edellä mainittu tarkoituksenmukaisuus ei ilmene vain meidän omassa sisäisessä elämässämme. Jos olemme seuranneet II maailmansodan jälkeistä valtiollista kehitystä esim. Italiassa ja Ranskassa, olemme todenneet, miten näissä maissa ja muuallakin on valtiosääntöjä, perustuslakeja, muutettu useampaan otteeseen. Muutoksia on perusteltu samalla tarkoituksenmukaisuudella, ts. on selitetty, että länsimaisen demo-

kratian vastustajat voivat muuten päästä demokraattista tietä valtaan. Siis pelin sääntöjä on tarpeen tullen muutettu niin, että toisen osapuolen voittomahdollisuudet ovat säilyneet olemattomina. Tämä ei ole mitenkään peitelty, vaan se on esitetty yleisesti hyväksyttävänä toimenpiteenä.

Työväenliike kokonaisuutena on sitä mieltä, että demokratia edellyttää taloudellista yhdenvertaisuutta, sellaista yhteiskunta- ja talousjärjestelmää, missä kansalaiset eivät ole eriarvoisia heidän varallisuutensa mukaan. Eri sosialistisilla koulukunnilla, työväenliikkeen suunnilla oli tietenkin erilaisia käsityksiä, miten tähän olotilaan päästään ja millaiseksi se hahmottuu käytännössä. Tästä huolimatta sosialismi ensimmäisenä ja yleensä demokratian perusedellytyksenä tunnustetaan yleisesti, vaikka sen sisällöstä ollaan eri mieltä.

Marxilaisen sosialismin

peruskäsitysten mukaan niin kauan kuin yhteiskunnan taloudelliset avainasemat, suuret tuotantolaitokset ja muut yritykset, pankit, liikennevälineet ja luonnonrikkaudet ovat yksityisten omistajain hallussa, ei täydellinen demokratia, todellinen kansanvalta ole mahdollista. Kun yhteiskunnan tuotantokoneistoa ja luonnonrikkauksia käytetään yksityisen voitontavoittelun hyväksi ja kaikessa tuotanto- ja muussa taloudellisessa toiminnassa ovat määräävinä omistavien luokkien edut, ei kansanvaltaa voida toteuttaa valtiosäännön julistamasta muodollisesta demokratiasta huolimatta. Siirtyminen kansanvaltaan edellyttää siis yhteiskunnan rakenteen perusteellista muuttamista.

Kommunistinen manifesti, vuonna 1847 julkisuuteen saatettu Marxin ja Engelsin laatima sosialismin todellinen peruskirja, julistaa lennokkain sanakääntein, miten kapitalistisen suurtuotannon vallitessa itse työprosessi on muuttunut yhteiskunnalliseksi, ja miten tultiin vaiheeseen, missä omistussuhteet

muodostuivat kahleeksi tuotantovoimien kehitykselle. Nämä omistussuhteet, jotka monin tavoin kahlehtivat tuotantovoimien edelleen kehittymistä, estävät myös demokratian toteutumisen. Tämän ohella yhteiskunnan talouselämää hallitsevat vaikutusvaltaiset voimat saattavat määrätyssä tilanteessa puuttua peliin, ja erilaisilla keinoilla joko rajoittaa tai kokonaan tuhota ne demokraattiset oikeudet, joita kansalla on siihen asti ollut. Saksan ns. Weimarin tasavalta, ennen Hitleriä, sen tuho oli tyypillinen esimerkki tästä. Kun keisarivalta luhistui I maailmansodan päättyessä, oltiin myös työväestön keskuudessa verrattain optimistisia. Valtiomuodon muuttuminen, tasavallan perustaminen, katsottiin sellaiseksi olennaiseksi muutokseksi, joka siirsi työväenliikkeen kamppailun sosialismin puolesta historiaan. Tämän ajatustavan tunnetuimpiin edustajiin kuuluva sosialistinen teoreetikko Karl Kautsky luonnehti tätä käsitystä väittämällä, että nykypäivien, siis 1920-luvun Saksassa vallankumouksesta puhuminen oli yhtä kuin julistaisi tulevaa auringonnousua puolenpäivän vaiheilla. Hän leimasi sellaiset sosialistit suorastaan naurettaviksi, jotka, koska aikanaan olivat julistaneet tulevaa muutosta, eivät voineet luopua sen saarnaamisesta sittenkään, kun se oli jo todellisuudessa tapahtunut. Nämä ajatukset sisältyvät Kautskyn suomeksikin julkaistuun teokseen Köyhälistön vallankumous.

Miten kävi Weimarin tasavallan? II maailmansodan jälkeen selviteltiin Nürnbergin sotasyyllisyysoikeudenkäynnissä ja monessa muussa yhteydessä, miten saksalaiset suurteollisuudenharjoittajat nostattivat valtaan Hitlerin ja hänen kansallissosialistisen puolueensa. Miten liike rahoitettiin ja miten sitä johdettiin, tuli silloin laajempaan tietoisuuteen. Sellaiset kuin Krupp-yhtymä ja monet muut konsernit vedettiin julkisuuden valokeilaan. Saksassa oli 1930-luvun alun suurtyöttömyyden ja kansanjoukkojen tyytymättömyyden kaudella tultu vaiheeseen, missä edellä mainitut suuromistajat pelkäsivät koko hei-

dän asemansa turvaavan järjestelmän olevan sellaisenaan riittämätön. Siksi he työnsivät demokraattiset muodot syrjään ja nostattivat valtaan diktatuurin.

Jos haemme esimerkkejä lähempää

on meillä runsaasti aineistoa siitä, mistä suomalainen fasistinen lapuanliike sai varansa ja mistä sitä todellisuudessa johdettiin. Näin ollen on ymmärrettävää, että työväenliike toimiessaan demokratian laajentamiseksi ja lujittamiseksi suuntaa huomionsa tällaisiin demokratian vastaisiin voimiin ja niiden yhteiskunnalliseen mahtiin. Se on ehdottomasti sitä mieltä, että jollei tätä taloudellista valtaa ja siihen liittyviä poliittisen vallankäytön mahdollisuuksia murreta, ei todellista kansanvaltaa voida toteuttaa.

Nyt tulemme tähän liittyen käsitteeseen — diktatuuri. Sosialismin vastustajat selittävät tavallisesti diktatuurin erääksi ja olennaiseksi tunnusmerkiksi yhteiskunnan puuttumisen omistussuhteisiin, lähinnä tuotanto- ja liiketoiminnan harjoittamiseen. Valtio, missä ei vallitse sellaista yrittämisen vapautta, on diktatuurivaltio, mutta toisaalta valtio, missä suurteollisuudenharjoittajilla ja muilla omistajilla on mahdollisimman täydelliset vapaudet huolimatta kansan suurten joukkojen alkeellistenkin oikeuksien puuttumisesta, on demokraattinen valtio. Marxilaisen käsityksen mukaan toisen ihmisen hyötyminen toisen työn tuloksista, riisto, kuten vanha marxilainen sanonta kuuluu, on ensimmäinen kansanvallan tiellä oleva este. Sen mukaan toisen kansalaisen työn tulosten hyväksi käyttäminen hyötymistarkoituksessa ja pakkotila, missä kansalaisten on elääkseen hyödytettävä toisia kansalaisia, on demokratian vastaista.

Kun tarkastelemme marxilaisesta

näkökulmasta valtiota ja minkä tahansa maan valtiollista järjestelmää, suuntaamme huomion kaikkein ensimmäiseksi omis-

tussuhteisiin. Miten tarkastelun alaisessa yhteiskunnassa on järjestetty tuotanto ja muu liiketoiminta? Onko siellä ja missä laajuudessa suuryhtymiä, jotka eri tavoilla vaikuttavat ratkaisevasti koko maan ja sen kansalaisten elämään? Marxilaisen käsityksen mukaan yhteiskunnassa ovat taloudelliset seikat syvimmin määrääviä. Yhteiskunnan taloudellisesta perustasta heijastuu sen päällysrakenne, siis myös valtiorakenne ja siihen liittyen kansalaisten oikeudet. Maassa, missä suurpääoman valta on poistettu, on niin luotu edellytykset kansanvallan luomiselle ja edelleen kehittämiselle. Sen laajuus vastaa yhteiskunnan kunkin hetken kehitysastetta.

Tuotantovoimien vapauttaminen yksityisen voitontavoitteluun tähtäävien omistussuhteiden kahleista on siis tämän käsityksen mukaan kansanvallan toteuttamista. Tässä mielessä siis sosialismi ilmentää pakkoa, mutta sen kannattajat perustelevat sen oikeutusta toteamalla sen olevan kansan valtavan enemmistön etujen mukaista.

Sosialismista eri yhteiskuntaluokkien edustajat löytävät joko diktatuuria tai demokratiaa oman luokkanäkemyksensä mukaisesti. Teollisuudenharjoittaja tuomitsee sen ilman muuta, koska hän ei sen vallitessa voi pitää palveluksessaan esim. 100 työntekijää ja hyötyä heidän työstään. Maaseudun pieneläjä olisi toisaalta tyytyväinen, koska hänellekin avautuisi mahdollisuus lähettää lapsensa oppikouluun ja korkeampiin sivistyslaitoksiin. Niin kaupunkien kuin maaseudunkin palkkatyöläinen tervehtisi ilolla sellaista perustuslakia, joka takaisi oikeuden työhön ja riittävään sosiaaliturvaan sairauden ja vanhuuden tullessa.

Hän on sitä mieltä, että eduskunta ja sille vastuullinen hallitus käyttää maassa myös korkeinta taloudellista valtaa koko kansan etujen mukaisesti. Kapitalisti pitää sitä diktatuurina ja työläiset sekä muut omalla työllään itsensä elättävät kansankerrokset demokratiana.

(Ylioppilaslehti n:o 10 — 1966)

Sosialistisen Suomen valtiojärjestys

Sosialistisen Suomen julkisoikeuden professori tuo varmasti esiin aloittaessaan luentosarjansa, miten yhteiskuntajärjestelmän perustan muodostaa tuotantovälineiden ja luonnonrikkauksien yhteiskunnallinen, sosialistinen omistus. Maan talouselämää johdetaan ja kehitetään suunnitelmallisesti. Myös korkein taloudellinen vallankäyttö on keskitetty parlamentille. Sen ulkopuolella ei ole sellaisia voima- ja painostusryhmiä, jotka hallitsemiinsa suuromaisuuksiin nojautuen voivat käyttää sekä taloudellista että poliittista valtaa kansanedustuslaitoksen ohi ja yläpuolella.

Ei kukaan yhteiskunnan jäsen voi käyttää hyväkseen toisen kansalaisen työvoimaa voiton hankkimiseksi itselleen. Klassillista marxilaista sanontaa käyttäen toisen ihmisen toiseen ihmiseen kohdistuva riisto on lopetettu. Kenenkään yksityisen hallinnassa ei ole sellaisia perittyjä tai muuten hankittuja omaisuuksia, jotka soisivat heille etuoikeuksia tai enemmän valtaa kuin muille kansalaisille. Siksi perustuslakien takaama kansalaisten yhdenvertaisuus kaikessa yhteiskuntaelämässä on sitä myös käytännössä.

Hänen virkaveljensä kapitalistisessa Suomessa korostaa luonnollisesti: "Yksityisomistusjärjestelmä on meidän valtiojärjestyksemme kulmakiviä ja sen vuoksi onkin yksityisen omistusoikeuden suojaaminen yksi valtion tärkeimpiä tehtäviä..."

(V. Merikoski: Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin II, s. 240). Sosialistisessa maassa vastaava oppituolin haltija puhuu tietenkin sosialistisen koko kansan omistusoikeuden suojaamisesta valtion keskeisenä tehtävänä. Hän korostaa, miten valtiovallan sisältö, koko oikeus- ja yhteiskuntajärjestys, määräntyy sen mukaan, mitkä yhteiskuntaluokat ovat vallassa. Hän mainitsee ehkä hymynväre suupielessä Robert Hermansonin selityksen jumalan tahdosta oikeusnormien perustana. Mainitun professori Hermansonin mielestä itse jumala oli aikanaan tiukasti yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta vastaan, ei hyväksynyt kahdeksan tunnin työpäivää, painovapautta jne. Valtio oli aateliston, suurmaanomistajien, korkeiden virkamiesten ja papiston yhteisyritys. He johtivat valtansa suorastaan jumalasta.

Sosialistisessa valtiossa parlamentti on kohotettu sille kuuluvaan arvoonsa. Vuoden 1919 Hallitusmuodon 2 §:n säädös: "Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta", on muuttunut ehdottomaksi todellisuudeksi. Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus (vaalioikeus 18 vuotta täyttäneillä) on selviö. Kansalaisten perusoikeudet, sananvapaus, yhdistymis- ja kokoontumisvapaus, uskonnonvapaus, yhdenvertaisuus lain edessä ym. ovat vahvistuneet ja laajentuneet sosialistisen Suomen perustuslaeissa. Selostaessaan, miten nämä oikeudet ja vapaudet ovat toisenlaisia sosialismin vallitessa edellä mainittu julkisoikeuden professori saattaa poimia kapitalismin kauden eduskunnan pöytäkirjoista muutamia valaisevia esimerkkejä.

Hän selostaa Kajaani Oy:n menettelyä 1930-luvun taantumusvuosina. Työläiset pakotettiin työstäerottamisen uhalla hankkimaan itselleen vaaliote ja viemään se tehtaan konttoriin. Niin he eivät voineet käyttää äänioikeuttaan. Hän mainitsee myös edelleen eduskunnan pöytäkirjoja siteeraten, miten Kajaanin selluloosatehtaalla työläisten oli julkisesti poltettava tehtaan konttorin uunissa ammattiosaston jäsenkirjat. Var-

masti hän viittaa myös vuoden 1956 yleislakkoon, jonka jälkeen satoja työläisiä oli syytettyjen penkillä. Heidän viakseen luettiin vedoten vanhoihin tsaarivallan kaudelta periytyneisiin lakimääräyksiin jopa kapina. Työnantajat eivät syyllistyneet minkäänlaisiin rikkomuksiin, joista heitä olisi syytetty. Oliko työmarkkinoiden toinen osapuoli todella niin lainkuuliaista väkeä vai olivatko lait ehkä alkujaan laadittu vain toisen osapuolen — työläisten — kurissapitämistä varten? saattaa professori kysyä oppilailtaan.

Koska sosialismin vallitessa ei ole sellaista valtaa ihmisten ylitse käyttäviä työnantajia ja heidän käytössään olevaa virkakoneistoa, ovat edellä mainitut tapaukset ja mahdollisuudet siirtyneet historiaan yhdessä koko kapitalismin kanssa.

Yhdistymis- ja kokoontumisvapaus edellyttää myös sosialismin vallitessa kansalaisten poliittista järjestymisoikeutta, puolueiden muodostamista ja osallistumista parlamenttivaaleihin erilaisin tunnuksin ja ohjelmin. Suuren rahan osuus vaalitaistelussa ja muussa mielipiteenmuodostuksessa ei enää tunnu. Sellaisia suuryhtymiä ja niiden etujärjestöjä, jotka aikoinaan rahoittivat fasistisen lapuanliikkeen ja edelleenkin huolehtivat määrättyjen porvarillisten ehdokkaiden vaalikuluista, ei sosialismin vallitessa ole.

Oppositio sosialismin vallitessa on jatkuvasti päiväjärjestyksessä oleva keskustelun aihe. Mielestäni sosialistinen valtio voi suoda rajoituksitta kaikille kansalaisille, entisille suurkapitalisteillekin, samat vapaudet ja oikeudet. Jos viimeksi mainitut "mies ja ääni" -pohjalla toimivat kapitalismin palauttamiseksi, ei sellainen oppositio ole vaarallinen. Jos he sen sijaan pyrkivät tavoitteisiinsa siihen tapaan kuin Suomen vuosien 1944—45 asekätkijät tai lapuanliikkeen kauden murhamiehet, työväentalojen tuhopolttajat ja kirjapainojen särkijät, on yhteiskunnalla moraalinen ja lakeihin perustuva oikeus tämän opposition vaarattomaksi tekemiseen.

Käsitellessään tätä mainittu julkisoikeuden professori tuskin sanoo sosialistisen valtion turvautuvan väkivaltaan ja tarvitsevan väkivaltaisia menettelytapoja sellaisen mahdollisen tilanteen varalta. Hän luettelee joukon oikeusjärjestyksen edellyttämiä ja julkisen vallankäyttäjän hallinnassa olevia keinoja. Ne perustuvat täsmällisiin lakisäädöksiin. "Vapaus on välttämättömyyden tuntemista", painottaa Friedrich Engels tunnetussa Anti-Dühring -teoksessaan. Välttämättömyyden sosialistisessa yhteiskunnassa muodostaa sen oikeusnormien kokonaisuus. Sosialismi avaa tien pitkälliseen ja monivaiheiseen kehitysprosessiin, jota marxilaisessa teoriassa nimitetään valtion kuolemiseksi. Marxismin-leninismin perusteet -teoksessa todetaan pakottamisen tarpeen yhteiskunnassa vähitellen häviävän. Se johtaa valtiokoneiston asteittaiseen supistumiseen. Kansalaiset noudattavat sosialistisen yhteiselämän normeja ja sääntöjä ilman yksityiskohtaista hallinnollista sääntelyä. Tämä marxilaisen valtioteorian perusasettamus tulee ilmenemään myös sosialistisen Suomen oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen kehityksessä. Mitä pidemmälle yhteiskunta kehittyy, sitä vähemmän tarvitaan lain muotoon puettuja ja viimekädessä pakkoon turvautuen ylläpidettyjä normeja. Kapitalistisen Suomen tunnettu oikeusoppinut professori R. A. Wrede julistaa: "Oikeusjärjestys on periaatteessa pakkojärjestys." Sosialistisen Suomen julkisoikeuden professori todistelee, miten pakko siirtyy historiaan rinnan yhteiskuntaluokkien häviämisen kera. Oikeusjärjestys voi olla olemassa ilman sitä.

(Ajankuvat n:o 7—11/1963)

Ennen myrskyä

Suomen ulkopolitiikka suursodan aattona

Neuvostoliitto on historioiden ja vielä enemmän muistelmien kirjoituksissa pyritty kuvaamaan idän sfinksinä, jonka mielipiteistä ja aikeista ei kenelläkään ollut tietoja. Samalla esitetään silti varmoina totuuksina tarkistamattomista lähteistä ammennettuja väitteitä, huhuja ja selviä valheita. Tässä hämärässä valossa Neuvostoliiton ja erityisesti sen ulkopolitiikan tavoitteista, jopa aikeistakin, osataan esittää varauksettomia ja vastaansanomattomia mielipiteitä.

Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet II maailmansodan aattona ovat olleet ja ovat edelleen tämäntapaisen historiankirjoituksen kohteina. Tavallisesti tällainen historiointi aloitetaan töksähtäen Neuvostoliiton maallemme sodan syttymisen jälkeen esittämistä vaatimuksista. Jos tämän edellistä vaihetta selostetaan, siitä annetaan täysin totuudenvastainen kuva. Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden ja kehityksen täydellinen ymmärtäminen ja ennen kaikkea talvisotaan johtaneiden syiden selvittely edellyttää kuitenkin II maailmansodan edellä tapahtuneen Suomen ja Neuvostoliiton välisen mielipiteiden vaihdon, suurvaltojen Suomea koskeneiden neuvottelujen ja Suomen harjoittaman ulkopolitiikan tuntemista. Vaikka käytettävissä oleva aineisto on toistaiseksi verrattain

suppea, yritetään seuraavassa syventyä tähän kiintoisaan ja miltei unhoon jääneeseen esivaiheeseen.

Kansainvälinen anarkia

Arvi Korhonen, joka sekä historioitsijana että poliitikkona kuuluu vanhoilliseen, konservatiiviseen leiriin, toteaa Suomen historian käsikirjassa kehityksen alkaneen vieriä v. 1935 kohti kansainvälistä anarkiaa. Kansallissosialistinen Saksa sanoutui yksipuolisesti irti Versaillesin rauhansopimuksesta ja ryhtyi laajoihin sotavarusteluihin. Marssi Itävaltaan v. 1938 ja sitä seurannut Tshekkoslovakian paloittelu sekä seuraavana vuonna suoritettu täydellinen miehitys ilmensivät voimiensa tuntoon nousevaa etenevää fasismia. Kun vielä Italia Kansainliiton johdolla toimeenpannuista pakotteista huolimatta valloitti Abessinian ja miehitti pienen Albanian ja kun vaaka Espanjassa alkoi kallistua Francon puolelle, syntyi helposti myytti fasismin ylivoimaisuudesta. Kaukana Euroopan sydämestä olevan Japanin samoin menestykselliset sotatoimet Kiinassa lujittivat tätä käsitystä.

Hitlerin 1920-luvun alkupuolella kirjoittamassa ”Mein Kampf” (Taisteluni) -teoksessa, mistä kansallissosialismin valtaantulon jälkeen muodostui Saksan sisä- ja ulkopoliittinen ohjelma, kaavailtiin uuden ”elintilan” valloittamista idästä. Jotta kukaan ei jäisi epätietoiseksi, ilmoitettiin vielä täsmällisesti, että laajentuminen tulee tapahtumaan Neuvostoliiton kustannuksella. Samalla tämä leimattiin romahduksen aattoa eläväksi savijalkaiseksi jättiläiseksi.

Läntisten demokratioiden yleisnimellä tunnetut valtiot eivät alkuvaiheessa olleet erityisemmin huolestuneita fasismin valtaannoususta. Esim. Eirik Heinrichs selostaa Mannerheim-elämäkerrassaan erästä Englannin kuninkaan Edvard VIII:n lausuntoa, missä tämä yhtyi Mannerheimin kantaan siitä, että oltiin kansallissosialismista mitä mieltä tahansa, niin se on

länsimaiden kulttuurin eduksi tehnyt lopun kommunismista Saksassa. Pienen Suomen presidentin Svinhufvudin suurpoliittiseen lausuntoon, jonka mukaan Hitler oli ehdottomasti parempi kuin Weimarin tasavallan presidentti Stresemann, ei tässä yhteydessä kannata laajemmin puuttua.

Kollektiivinen turvallisuus

Tässä kärjistyneessä kansainvälisessä tilanteessa Neuvostoliiton ulkopolitiikka asetti perustavoitteekseen kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän rakentamisen, jotta etenevä fasismi pysähdytettäisiin ja pakotettaisiin perääntymään. Silloisen ulkoasiainkomissaarin Litvinovin nimi liittyi erottamattomasti näihin pyrkimyksiin. Kansainliitossa ja muuallakin hänen sanansa, joita ei tosin aina otettu riittävän vakavasti, korostivat valtioiden välisiä sopimus- ja liittosuhteita fasismin nujertamiseksi. Ranskan ja Neuvostoliiton välinen liittosopimus, mihin myöhemmin yhtyi Tshekkoslovakia, ilmensi tätä politiikkaa.

Niihin aikoihin Ison-Britannian vanhoilliset piirit arvioivat melkoisessa laajuudessa tilanteen uudelleen. Vaikka Hitlerin esiinmarssia oli aluksi katseltu suorastaan suopeasti, ei kansallissosialistisen Saksan laajentumispolitiikka voinut pidemmälle täysin tyydyttää brittiläisiä vallanpitäjiä, koska heidän mielestään imperiumin edut joutuvat vaaranalaisiksi, jos Hitlerin annetaan jatkaa samaan tapaan. Winston Churchill lausui eräässä julkisessa puheessaan v. 1938 mm. seuraavaa: "Itä-Euroopassa on Neuvostoliitto valtavine voimineen. En ole sen hallitusmuodon kannattaja... Minä en tosiaan halua, että kulkisimme käsi kädessä Neuvostoliiton kanssa. Mutta kuinka tyhmiä ja ajattelemattomia ovatkaan ne, jotka vastustavat kaikkia yhteistyön yrityksiä valtavan Neuvostoliiton kanssa natsilaisen hyökkäyksen estämiseksi... Jos kaikki nämä maat, Ranska, Iso-Britannia, Euroopan demokraattiset pik-

kuvaltiot ja Neuvostoliitto liittyisivät yhteen, voitaisiin tarjota Puolalle, Baltian maille ja Skandinavialle todelliset rauhantakeet ja sodanvaara olisi todennäköisesti poistettu kokonaisen sukupolven ajaksi eteenpäin."

Neuvottelut liittosopimuksesta

Vuoden 1939 alkupuolella aloitettiin kolmen vallan — Neuvostoliiton, Ison-Britannian ja Ranskan väliset neuvottelut liittosopimuksesta. Olennaisimpiin sopimuskohtiin olisi kuulunut Euroopan pienten valtioiden — lähinnä sellaisten, joita voitiin käyttää hyökkäyslähtöasemina Neuvostoliittoa vastaan ja jotka olivat Saksan hyökkäysuhan alaisia — itsenäisyyden ja riippumattomuuden takaaminen. Kun sopimusneuvottelut saman vuoden elokuussa katkesivat, esiintyi julkisuudessa tietoja, joiden mukaan nämä takuut olisivat olleet kompastuskivenä. Eniten vaaravyöhykkeessä silloin ollut Puola kielsi jyrkästi Neuvostoliitolta oikeuden marssia sodan syttyessä alueidensa lävitse Hitlerin Saksaa vastaan ja muutkin takuiden kohteiksi suunnitellut valtiot suhtautuivat niihin kielteisesti. Näin tämä jo neuvotteluvaiheessa pitkälle kehitetty kollektiivisen turvallisuuden suunnitelma raukesi.

Neuvostoliiton historiankirjoitus korostaa, miten Ison-Britannian ja Ranskan taantumukselliset voimat ja niitä myötäilevien pienten valtioiden johtopiirit pyrkivät ajamaan neuvottelut karille ja sen sijaan muodostamaan Neuvostoliiton vastaisen rintaman. Litvinovin lennokas toteamus, että länsivallat olisivat taipuvia myöntämään Hitlerille metsästysluvan, kunhan viimeksi mainittu sitoutuisi suuntaamaan aseensa vain yhteen suuntaan — itään — kuvasti tätä käsityskantaa. Kun Neuvostoliitto julisti toistuvasti, että rauha on jakamaton ja että sen rikkoutuminen yhdessä paikassa tulisi merkitsemään sen päättymistä kaikkialla, puhuivat länsivallat selkkausten "paikallistamisesta" ja kieltäytyivät ennakkositoumuksista.

Münchenin sopimus, millä Tshekkoslovakia paloiteltiin ja jonka Hitler myöhemmin rikkoi miehittämällä koko maan, oli juuri sellaista paikallistamista, jonka merkeissä Ison-Britannian pääministeri Chamberlain piirsi nimensä historiaan epäonnistuneena poliitikkona.

Vahdinvaihto Suomessa

Suomi, jolla on toista tuhatta kilometriä pitkä yhteinen maaraja Neuvostoliitton kanssa ja jonka rajalta oli vain 32 kilometrin matka Leningradiin, ei silloin voinut muodostaa minkäänlaista poliittista tyhjiötä yhtä vähän kuin tänäkään päivänä. Oli täysin luonnollista, että maamme nimi tuli toistuvasti esiin Neuvostoliiton, Ranskan ja Ison-Britannian välisiä neuvotteluja koskevissa uutisissa ja kommentaareissa. Kannuja valettiin ja mitä mielikuvituksellisimpia huhuja levitettiin. Siinä suhteessa 1930-luku ei poikennut 1960-luvusta.

Suomelle onneksi T. M. Kivimäen hallitus oli kaatunut ja kansa oli v:n 1937 presidentinvaaleissa antanut epäluottamuslauseen P. E. Svinhufvudille ja hänen edustamalleen sisä- ja ulkopoliittiselle suuntaukselle. Hallitusmuotomme mukaan tasavallan presidentti on ensisijaisesti vastuussa maamme ulkopolitiikan hoidosta. Monista sen piiriin kuuluvista olennaisista kysymyksistä hän tekee ratkaisut omalla vastuullaan ja vaikuttaa lisäksi epäsuorasti nimitys- ja muilla toimenpiteillään ulkopolitiikan suuntaukseen. Syrjäyttämisensä johdosta perin juurin katkeroitunut Svinhufvud ei pannut kynttiläänsä vakan alle, vaan kuulutti maailmalle vielä lähtiessään omaa ja edustamiensa piirien ulkopoliittista ohjelmaa. Katsoipa hän sopivaksi käydä Berliinissäkin lokakuussa 1937 sitä todistamassa. Silloin hän tapasi mm. Heinrich Himmlerin ja von der Goltzin ja selitti, että Suomen täytyy aina pitää Venäjää vastustajanaan. Jokainen Venäjän vihollinen on Suomen ystävä.

Jumala ja Saksa

Saksan Helsingin-lähettiläälle von Blücherille Svinhufvud oli kiiruhtanut tiedottamaan, miten vastenmielisesti hän oli kutsunut Rudolf Holstin ulkoasiainministeriksi presidenttikautensa loppuvaiheessa muodostettuun Kallion hallitukseen. ”Holsti on Geneven ilmapiirin (Saksa oli eronnut Kansainliitosta) ja menetelmien mies ja lisäksi Englannin ja Ranskan kannattaja, eikä hänen politiikkansa ole kansaan ankkuroitu. Hänen esiintymisensä on ohimenevä ilmiö, josta ei tule jäämään jälkiä. Antaa Holstin yrittää hankkia maalle turvallisuutta ja rauhoitusta tunnusteluin Venäjään päin; hän ei kuitenkaan voi muuttaa Suomen ja Venäjän suhteiden perustaa, joka on maantieteellisten ja historiallisten tosiasioiden varassa . . .

Venäjä on kertakaikkiaan Suomen vastustaja. Suomi on sotilasmaantieteellisistä syistä johtuen alituisesti Leningradin uhan alaisena . . . Hädän hetkellä voi Suomelle tuoda apua vain yksi valta ja se on Saksa.”

Useissa muissa esiintymisissään Svinhufvud liitti vielä Saksan rinnalle jumalan tasaveroisena Suomen auttajana.

Jos kysymyksessä olisivat vain katkeroituneen yksilön ajatukset, ne voitaisiin syrjäyttää suuremmitta huomioitta. Koska kuitenkin Svinhufvudin suulla puhui vaikutusvaltainen poliittinen ryhmä, jolla oli hallussaan jatkuvasti monia poliittisia ja hallinnollisia avainasemia ja luja ote puolustusvoimiin, sen edellä selostetuilla ja muilla samantapaisilla mielipiteillä on ollut ratkaiseva merkitys maamme kohtaloihin.

Näiden vaikutusvaltaisten voimien mielestä Neuvostoliitto oli ja tuli jatkuvasti olemaan Suomelle sama perivihollinen, joksi se oli julistettu v:n 1918 voittajien toimesta, myöhempien ”heimosoturien” kielenkäytössä ja erilaisten interventioarmeijoiden sotakuvauksissa. He sivuuttivat kevyesti sen tosiasian, että Neuvostoliitossa vietettiin v. 1937 Lokakuun sosia-

listisen vallankumouksen 20-vuotisjuhlia, joten siis tämä valtio, jonka pikaista luhistumista oli vuodesta vuoteen odotettu, ei vain jatkanut olemassaoloaan vaan vieläpä lujittui. He sulkivat silmänsä ja korvansa visusti kaikelta Neuvostoliittoa koskevalta vähänkin myönteiseltä aineistolta ja kieltäytyivät uskomasta, että Neuvostoliitolla on tai tulisi olemaan jonkinlaista merkitystä suurvaltana.

Tuntematon Neuvostoliitto

Sanonnoissaan pidättyvä ja varovainen J. K. Paasikivi toteaa muistelmissaan, miten olojen kehitystä Neuvostoliitossa ei kyetty edes ulkonaisesti seuraamaan ja pääsemään selville tässä maassa tapahtuneesta kehityksestä. Moskovassa oli lukuisilla valtioilla, pienillä ja suurilla, virallinen edustuksensa. Neuvostoliiton olojen ja voiman yleinen väärinarvostelu ei ollut omansa antamaan erityisen hyvää todistusta diplomaateista, hän päättelee. Sosialismia ja kommunismia pidettiin sellaisina mielettöminä haaveina, ettei niiden varaan voitu länsimaiden porvarillisten poliitikkojen käsitysten mukaan rakentaa vahvaa kansantaloutta ja valtakuntaa. Neuvostoliitto oli muka heikko monien kansallisuuksiensa ja sisäisen yhteiskunnallisen tyytymättömyyden vuoksi.

”Ratkaiseva merkitys on ollut sillä, että neuvostoteollisuus on toistaiseksi lamautettu, puna-armeijan iskuteho heikennetty ja neuvostodiplomatia herpaannutettu. G.P.U:lle on yhdentekevää, vieläpä edullista, että maa on eristäytynyt ulkomaailmasta.” Niin päätteli Suomalaisen Suomen ulkopoliittisten katsausten laatija nim. Rivimies v:n 1939 toukokuussa ja samaa mieltä olivat lukuisten muiden tunnettujen sanoma- ja aikakauslehtien toimitukset, jotka ammensivat ulkopoliittista tietouttaan yksipuolisesti vain Neuvostoliiton vannoutuneiden vihollisten maailmalle toimittamasta aineistosta.

Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että maalaisliittolais-sosialidemokraattisen ”punamultahallituksen” verrattain

varovaiset tunnustelut ja toimenpiteet Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden parantamiseksi herättivät suorastaan hysteeristä raivoa oikeistopiireissä. Sanasta "kansanrintama" yritettiin jo silloin saada poliittista haukkumasanaa. Svinhufvudin ja Kivimäen aikakauteen rinnastettuna tuntuvasti vapaamielisempi ja demokraattisempi, mutta silti porvarillisenemmistöinen Cajanderin hallitus leimattiin kansanrintaman suomalaiseksi ilmentymäksi.

Häväisty ulkoministeri

Varsinkin ulkoasiainministeri Holsti, joka kuului silloiseen Kansalliseen edistyspuolueeseen, keskustaan, jonka näkyvin johtaja oli J. K. Ståhlberg, joutui vainon ja häväistyksen kohteeksi. Sen jälkeen kun hän v. 1937 oli tehnyt virallisen matkan Neuvostoliittoon, pani oikeisto kaikki voimat liikkeelle hänen syrjäyttämisekseen. Karkotus hoidettiin Berliinin kautta niin, että Saksa vaati Holstin eroa. Lähettiläs von Blücherin juorujen mukaan Holsti olisi suurehkossa seurassa nimittänyt Hitleriä hulluksi koiraksi ja Mussolinia syfiliittiseksi italialaiseksi.

Todellisuudessa Holsti oli niihin valtiomiehiin ja diplomaatteihin verrattuina, jotka heiluivat ulkopolitiikan arkaluontoisilla alueilla kuin karhut posliinikaupassa, muita päätään pitempi. Häntä arvostettiin myös vasemmiston keskuudessa niin, että Soihtu-lehdessä Cay Sundström totesi, että meillä vihdoinkin saatiin ulkoministerin paikalle diplomaatti ja demokraatti. Hänen viralliset lausuntonsa olivat monien muiden rinnalla todella hiottuja ja pienen valtion ulkoministerille sopivia.

Holsti ei ollut sen enempää Neuvostoliiton ystävä kuin muutkaan maltilliset porvarilliset poliitikot. Hän joutui vain asemansa vuoksi toteuttamaan hallituksen ohjelmaan sisältyvää pyöreätä mainintaa suhteiden parantamisesta Neuvosto-

liittoon. Kun hän lähti Neuvostoliiton-matkalleen häntä evästettiin selvittelemään maiden välisiä toisarvoisia raja- ja kalastusselkkauksia ja keskustelemaan ns. rajaloikkareiden palauttamisesta. Lisäksi hänen piti puhua itäkarjalaisten ja inkeriläisten oikeuksista, joita Suomen hallituksen mielestä ei oltu järjestetty Tarton rauhansopimuksen mukaisesti. Maaperän valmistelu kauppavaihdon laajentamiselle ja neuvostohallituksen Suomea kohtaan tuntemien epäluulojen hälventäminen olivat suurpoliittisempia neuvottelukohteita. Neuvostoliitossa vierailulle annettiin suuri merkitys. Ulkoasiainkomissaari Molotov korosti Holstin kunniaksi järjestetyillä juhlapäivällisillä, miten vierailu on ilmaus Suomen pyrkimyksestä lujittaa suhteita Neuvostoliittoon ja esimerkki ymmärtämyksestä ja myötämielisyydestä Neuvostoliiton politiikkaa kohtaan.

Mistä Neuvostoliitto halusi keskustella

Neuvotteluissa neuvostoliittolaiselta taholta tuotiin esiin huolestuneisuus fasistisen Saksan odotettavissa olevan hyökkäyksen johdosta ja esitettiin epäilyksiä Suomen ja Saksan liittoutumisesta Neuvostoliittoon suunnattavan hyökkäyksen merkeissä. Holsti yritti torjua neuvostoliittolaisten epäluuloja selittämällä, ettei Akateeminen Karjala-Seura (AKS) ollut yhtä kuin maan hallitus ja leimaamalla merkityksettömiksi hallitusvaihdoksesta huolimatta edelleen jokapäiväiset Neuvostoliiton vastaiset mielenilmaukset. Neuvotteluissa ei päästy minkäänlaisiin konkreettisiin tuloksiin, mutta vierailu lähensi jossakin määrin naapurimaita toisiinsa. Vaikka tämä matka olisi ollut miten kemiallisesti puhdas tahansa kaikesta suomalais-neuvostoliittolaisesta yhteisymmärryksestä, olisivat ne poliitikot, joiden päivittäinen uskottu ja neuvonantaja oli von Blücher, olleet raivoissaan. Ulkoministerin vierailu Neuvostoliittoon oli kerta kaikkiaan sopimaton kumarrus sille taholle.

”Meillä ei ole varaa vieraantua Saksasta”, selitti Uusi Suomi 28. 10. 1938. ”Suomen ei pidä erottautua totalitäärisistä

maista" (Saksa, Italia, Japani), laajensi sama lehti toisessa yhteydessä oikeiston ulkopoliittista linjaa ja syytteli Holstia puolueettomuudesta poikkeamisesta, koska hän luki Suomen kuuluvaksi demokraattisiin valtioihin. Lopulta hallitus taipui painostukseen ja Holsti vapautettiin tehtävästään v:n 1938 lopulla. Kansallisen Kokoomuksen svinhufvudilainen ulkopolitiikka voi merkitä tililleen huomattavan voiton hallituksesta — jonka takana oli 3/4 eduskunnasta!

Punamultahallitus pyrki kieltämättä tosissaan Suomen ja Neuvostoliitton välisten suhteiden parantamiseen. Sillä oli melkoisesti siihen tähtäävää hyvää tahtoa, mutta ei riittävästi rohkeutta ja johdonmukaisuutta. Useat sen ministerit olivat arkoja ja taipuivat muissakin kuin Holstin tapauksessa pelottelujen ja uhkausten edessä. Äärimmäinen oikeisto ei häikäillyt vetoamista v:n 1918 sisällissodan voittaneen puolen "rintamamiehiin". Useammin kuin kerran kyseltiin demagogisesti, miten he voivat sallia sellaisen "kansanrintamahallituksen" vallassa olon, missä on mukana jopa entisiä punakaartilaisia.

Oikea ja vasen käsi

Eräät hallituksen toimenpiteet olivat senlaatuisia, että voidaan kuvaannollisesti sanoa vasemman käden olleen tietämätön oikean käden teoista. Hallituksen sisällä oli sellainen "puolueeton" kokoomuslainen kuin oikeusministeri Ahmavaara, joka määräsi 1930-luvun alkupuolen tapaan syytteen aikakauslehti Soihtua vastaan. Mainitussa lehdessä oli näet Lokakuun vallankumouksen 20-vuotismuiston merkeissä julkaistu mm. katkelmia aikaisemmin Suomessa täysin luvallisesti painetusta Leninin teoksesta Valtio ja vallankumous sekä artikkeli "10 päivää, jotka järkyttivät maailmaa". Tosin tämä oikeusprosessi meni myttyyn, mutta siitäkin kuvastui, miten hallitus oli kokoonpanoltaan kaikkea muuta kuin yhtenäinen. Pekka Peitsi (Urho Kekkonen) mainitsee hallituksen toimen-

piteiden IKL:n lakkauttamiseksi (ne mitätöi Helsingin raastuvanoikeus) osoittavan sen olleen valmis merkittäviin ulko- ja sisäpoliittisiin toimenpiteisiin, jotta Neuvostoliitto olisi voinut luottaa vakavasti puolueettomuustahtoomme. Tässä yhteydessä voisi johdonmukaisuuden nimessä kysyä, oliko Lokakuun vallankumousta koskevista historiallisista artikkeista nostettu syyte tarkoitettu vuorostaan osoittamaan muodostumassa olevalle fasistiselle akselille, että silläkin taholla voitiin luottaa Suomeen.

Soihtu edusti vasemmistososialidemokratiaa, joten sen vainoaminen ei ollut 1930-luvun yhteiskunnassa uutta ja outoa. Mutta myös silloin mielipiteiltään verrattain itsenäisen ja demokraattisen Vasabladetin päätoimittajan Sundqvistin asettaminen syytteeseen ja tuomitseminen Hitlerin kunnian loukkaamisesta oli selvää ulkopoliittista asennoitumista ilmentävä toimenpide, vaikka muodollisen vastuun siitä kantoi ns. riippumaton tuomioistuin. Saihan maassamme samanaikaisesti puhua ja kirjoittaa mitä vain neuvostoliittolaisista valtiomiehistä ilman pelkoa syytteeseen joutumisesta. Vasabladet tosin oli tohtori C. O. Frietschin sanontaa käyttääksemme "terrieri niiden harvojen vahtikoirien joukossa, jotka sodan aikana yrittivät pitää ulkoministereitä säädyllisyyden rajoissa". Tämä selittää sen joutumisen jo ennen sotaa syytettyjen penkille yhdessä vasemmistososialidemokraattien kanssa.

Puolustusvoimain idänpolitiikka

Korkeimmat virkamiehet sekä korkein sotilaspäällystö ja suurelta osaltaan heidän välittömässä johdossaan ollut virkakoneisto eivät halunneet tietää mitään hallituksen sellaisista ulkopoliittisista pyrkimyksistä, joilla tarkoitettiin parantaa

---

"Rajakastetodistuksen" teksti osoittaa miten lapsellista, mutta härnäävää oli korkeimman virkamiehistön ja sotilaspäällystön suhtautuminen Neuvostoliittoon mm. vuonna 1937.

RAJAKASTETODISTUS

TUNNUSLAUSE:

EDESSÄ IDÄN ORJUUS TAI KUOLO
TAKANA KOTI JA SYNNYINMAA.
JÄÄKÄRI, PAIKALLAS SEISO!
SINUUN LUOTTAVI KANSA JA MAA.

Tämän omistaja -
Jääkäri

on 2. / *JP 1 en kuuluvana tänään ottanut vastaan rajakasteen Kivennavan Joutselässä, Rajajoen rannalla. Täten on hänet vihitty täysiveriseksi rajasissiksi, joka ymmärtää esi-isien sankarimaineen velvoituksen siten, että vainolainen pääsee Suomeen vasta jääkärin haudan yli.*

Valtakunnan rajalla

3 *p:nä* Heinä- *kuuta 19* 37.

Kapteeni:

Vääpeli:

suhteita Neuvostoliittoon. Eräät hallituksen jäsenet eivät rohjenneet suututtaa korkeita sotilas- ja siviiliviranomaisia vaatimalla mukautumista asiallisempaan idänpolitiikkaan.

Niinpä puolustusvoimien eri yksiköissä käytännössä olevasta Suomen sotilaan lauluja -kirjasta laulettiin Akateemisen Karjala-Seuran kasvattamien upseerien johdolla entiseen tapaan esim. tällaista Pioneerilaulua:

"Kerran vielä viime työksi,
yöllä unta näämme näin:
Suuremmaksi Suomen saamme,
luisuu raja ryssään päin.
Ilveen teemme iivanalle,
pyroksylin panos alle.
Miesi Volgan pyhän Olgan
ilmaan lensi taivahalle."

Rajajoen Suomen puoleisella rannalla järjestettiin perin juurin lapsellisia mutta härnäävän luonteensa vuoksi edesvastuuttomia "rajakasteita". Joukko-osastojen komentajat valelivat asevelvollisten päälle Rajajoen vettä ja puheita pidettiin edellä siteeratun marssilaulun henkeen rajalla, mistä oli näköyhteys toiselle puolelle ja matkaa vain 32 kilometriä Neuvostoliiton toiseksi suurimpaan kaupunkiin. Satojen 1930-luvun asevelvollisten papereista löytynee vieläkin tästä AKS:n mystiikan värittämästä tilaisuudesta annettuja todistuksia, joita hurahtaneimmat ripustelivat kehystettyinä asuntojensa seinille. Hallituksen vaihdos ei merkinnyt loppua edes tälle vuodesta vuoteen toistuvalle puolustusvoimien eri yksiköiden päällystön järjestämälle provokaatiolle.

Vastuuta eivät tällaisesta politiikasta kanna missään tapauksessa ne nuorukaiset, joilla tieten tahtoen ja pakolla laulatettiin AKS:n marssia Me Vienan lahdesta Laatokkaan miekalla piirrämme rajan... tai natsien

Horst Wesseliä, Saksan toista kansallislaulua! Heistä huomattava osa menetti seuraavina vuosina henkensä tai palasi kotiin elinikäisinä invalideina, kun tämä nykykielellä sanottuna kylmä sota muuttui pian kuumaksi sodaksi. Vastuussa oli viime kädessä maan poliittinen johto, joka antoi sotilaspäällystön tehdä miltei mitä mieleen juolahti.

Perushankintamäärärahat

Kun eduskunnassa käsiteltiin puolustuslaitoksen määrärahojen tuntuvaa lisäämistä, ns. perushankintamäärärahoja, oli työväenliike pahassa välikädessä. Useissa työväenjärjestöjen koollekutsumissa kansalaiskokouksissa todettiin aivan oikein, että kansanvaltaisten maiden on varustauduttava hyökkäävää fasismia vastaan. Toisaalta korostettiin Suomen armeijan johdon taantumuksellista mielenlaatua ja sen mukaista henkeä joukko-osastoissa. Puolustusmäärärahojen lisääminen ilman takeita armeijan demokratisoimisesta tuntui arveluttavalta. Kun innokkaimpina sotilasmäärärahojen lisääjinä nähtiin oikeistoainekset, jotka ulkopolitiikassa olivat hallitusta vastaan oppositioasenteessa, antoi tämäkin ristiriita tietyn värin koko kysymykselle.

”Ne suurvallat, jotka ovat ymmärtäneet nykyisen jännittyneen maailmantilanteen vaatimukset oikein — lähinnä Saksa, Italia ja Japani — ovat ottaneet tunnuksekseen viisaat sanat: Jos tahdot rauhaa, valmistaudu sotaan”, selitti Ajan Suunta (19. 8. 1936) ja alleviivasi samalla, etteivät niiden johtavat valtiomiehet ole neuvottelupöytien valtiomiehiä. Kun tämänsisältöistä tekstiä tarjottiin sekä eduskunnan puhujalavalta että muualtakin perushankintamäärärahoja käsiteltäessä, oli tilanne kaikkea muuta kuin selvä. Ajan Suunta hengenheimolaisineen kannatti varustautumista, joka liittyi edellä lueteltuihin sotaan valmistautujien puuhiin, kun toisaalta demokraattisesti ajatteleva osa Suomen kansan tai ainakin tietoisimmat

ainekset sen keskuudessa halusivat aseistusta, jotta maatamme ei kohdeltaisi samoin kuin Tshekkoslovakiaa ja Itävaltaa.

Suojeluskunnat ja Hakkapeliitta

Suojeluskuntien, jotka olivat lakisääteisesti osa valtakunnan puolustusvoimista, ulko- ja muu poliittinen toiminta jatkui entiseen tapaan. Suojeluskuntien erilaisissa tilaisuuksissa uhottiin edelleen vihamielisyyttä, jopa hyökkäyshalua Neuvostoliittoa vastaan. Uudenmaan pohjoisen suojeluskuntapiirin päällikkö, eversti A. Kuistio sai 27. 2. 1939 pidetyltä piirikokoukselta yksimielisen kiitoskirjeen, jossa mainittua everstiä kehuttiin parhaana esikuvana oikeasta suojeluskuntalaisesta ja isänmaanystävästä, rehdistä valkoisesta Suomen miehestä. Syynä piirikokouksen mielenosoitukselliseen kiittelyyn oli se, että Kuistio oli julkaissut suojeluskuntapiirin äänenkannattajassa fasistista akselia, erityisesti Hitlerin Saksaa ihannoivan kirjoituksen, missä yhteydessä halvennettiin Suomen hallitusta ja hallitus puolestaan oli saanut aikaan, että Kuistio erotettiin. Piirikokouksessaan ponsia kyhääviä suojeluskuntajohtajia Suomen hallituksen kunnia ei liikuttanut.

Tällaiset ilmiöt aseellisessa järjestössä, joka toimi Suomen armeijan liikekannallepanokoneistona, eivät valitettavasti olleet poikkeuksia. Järjestön pää-äänenkannattaja Hakkapeliitta otti selvän natsilaisen kannan miltei kaikkiin kansainvälisiin tapauksiin. Espanjan tasavalta, joka silloin puolustautui Francon johtamaa fasistikapinaa vastaan, sai sen palstoilla mm. seuraavan arvion: ”Mitä moskovalaisen diktatuurin espanjalaisiin elätteihin tulee, niin heihin nähden ei tarvitsisi mitään todisteita, niin luonnotonta heidän kansanvaltainen intonsa on . . . On vain ilettävää pelkuruutta, että bolševiikit ja heidän apurinsa selittävät provokatoorisiksi jutuiksi ennustukset, että

Hakkapeliitta-lehdessä vuonna 1939 julkaistu kuva, johon liittyi yllä olevan otsikon mukaista tekstiä.

SAKSAN PUOLUSTUSVOIMAT

OVAT TODELLINEN RISTIRETKELÄISARMEIJA

Saksan armeija ranskalaisen silmillä nähtynä.

he, bolševiikit, korjaisivat kentän ja pystyttäisivät neuvostotasavallan..." (Hakkapeliitta n:o 12—13 1937)

Brittiläinen arvio

Tällaiset seikat, joita hallituksen- ja presidentinvaihdos kyllä hillitsivät jossakin määrin, eivät voineet olla antamatta Suomen ulkopoliittisille pyrkimyksille tiettyä väriä myös maan rajojen ulkopuolella. Hovikelpoinen historiankirjoituksemme selittää halukkaasti kaikki kriittiset huomautukset ja arviot pahansuoviksi ja virheellisiksi. Kansainvälisesti tunnettu historioitsija ja poliitikko, brittiläinen Arnold J. Toynbee, arvioi suomalaisia näköaloja puolivirallisessa Survey of international affairs-vuosikirjassa 1936 tavalla, joka varmasti vastasi eri maiden ulkopoliittisten huomioitsijoiden käsityksiä, mutta ei ollut missään tapauksessa vihamielinen maallemme. Toynbee lausui mm. seuraavaa:

"Suomea saattavat ilmeisesti kannustaa kunnianhimoiset toiveet päästä suurentamaan aluettaan Neuvostoliiton kustannuksella... Suomen epäonnistuttua yrityksessään saada Itä-Karjala itselleen rauhallista tietä Kansainliiton avulla sitä voisi houkutella Saksan tarjoama mahdollisuus — jos sellainen tarjous tehtäisiin — toteuttaa tähän suuntaan käyvät pyrkimyksensä Saksan sotavoimien avulla, mistä vastapalveluksena olisi Saksan joukkojen läpikulkuoikeus Suomen kautta sodan sattuessa Saksan ja Neuvostoliiton välillä."

Ei ole lainkaan kummastuttavaa, jos myös Neuvostoliiton ulkoasiainjohto päätyi samantapaisiin arvioihin seuratessaan jatkuvia vihamielisiä mielipiteenilmaisuja Suomesta. Mutta tämän johtopäätöksen valossa oli myös selvää, että Neuvostoliiton ulkopolitiikan johto ryhtyi ennakolta estäviin toimenpiteisiin, jotta ei tapahtuisi niin kuin merkit ennustivat.

Neuvostoliiton aloite

Kevättalvella 1938 Neuvostoliiton Helsingin-lähetystön II lähetystösihteeri Boris Jartsev otti yhteyden ulkoasiainministeri Rudolf Holstiin pyytäen kiireellistä tapaamista. Sellainen järjestyi ja Jartsev ilmoitti saaneensa neuvostohallitukselta tehtäväksi keskustella Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden parantamisesta. Neuvostohallitus tahtoo kunnioittaa Suomen itsenäisyyttä ja alueellista koskemattomuutta, mutta Moskovassa ollaan täysin vakuuttuneita siitä, että Saksalla on niin laajoja hyökkäysaikeita Neuvostoliittoa vastaan, että saksalaisten armeijain äärimmäisen vasemman sivustan tarkoituksena tulee olemaan nousta maihin Suomessa ja täältä käsin jatkaa hyökkäystä Neuvostoliittoa vastaan. Tällöin herää kysymys, miten Suomen hallitus tulee suhtautumaan näihin Saksan aikeisiin. Jos Saksa saa rauhassa suorittaa nämä operaatiot Suomessa, ei Neuvostoliitto tyydy toimettomana odottamaan saksalaisten saapumista Rajajoelle, vaan siirtää sotavoimansa niin kauaksi Suomeen kuin mahdollista, jolloin saksalaisten ja venäläisten sotavoimien yhteenotto tulisi tapahtumaan Suomen alueella.

Jos sen sijaan Suomi asettuu vastustamaan saksalaisten maihinnousua, Neuvostoliitto tarjoaa Suomelle kaikkea mahdollista taloudellista ja sotilaallista apua sitoutuen sodan jälkeen vetämään joukkonsa pois Suomesta. Neuvostoliitto oli myös valmis laajaan taloudelliseen kanssakäymiseen. Suomalaisilla teollisuustavaroilla ja maataloustuotteilla olisi hyviä markkinoimismahdollisuuksia Neuvostoliitossa. Suomelle voitaisiin myös myydä sotatarvikkeita, jos olisi takeita siitä, ettei Suomi tulisi auttamaan Saksaa hyökkäyksessä Neuvostoliittoa vastaan.

Yhteydenpito jatkui pitkin vuotta 1938 ja mm. 11. 7. Jartsev korosti keskustellessaan pääministeri Cajanderin kanssa, että jos Neuvostoliitolle voidaan antaa takeet siitä, etteivät saksa-

laiset saa Suomesta tukikohtaa, niin Neuvostoliitto puolestaan on valmis takaamaan Suomen koskemattomuuden. Elokuun lopulla Jartsev toisti tämän saman asian Suomen hallitukselle jättämässään täsmällisessä esityksessä. Jollei Suomen hallitus katso voivansa solmia täysin salaista sotilaallista sopimusta, voi Neuvostoliitto tyytyä kirjalliseen sitoumukseen, jonka mukaan Suomi on valmis torjumaan mahdolliset hyökkäykset ja tämän toteuttamiseksi ottamaan vastaan sotilaallista apua Neuvostoliitolta. Edelleen Neuvostoliitto suostuisi siihen asti kansainvälisillä sopimuksilla neutralisoidun Ahvenanmaan linnoittamiseen, jos Neuvostoliitto saa osallistua tähän aseistuksella ja lähettämällä huomioitsijan töitä seuraamaan sekä myöhemmin linnoitusten käyttöä valvomaan.

Tähän liittyen Neuvostoliitto halusi Suomen hallituksen suostumusta ilma- ja meripuolustusvarustuksen rakentamiselle Suursaareen. Edellä luetelluilla edellytyksillä Neuvostoliiton hallitus oli valmis takaamaan Suomen koskemattomuuden ja tarpeen vaatiessa aseellisesti auttamaan Suomea edullisilla ehdoilla. Myös tarjous Suomelle erittäin edullisesta kauppasopimuksesta kytkeytyi tähän esitykseen.

Hallituksen kanta

Suomen hallituksen 29. 8. 1938 antamassa pääministeri Cajanderin muotoilemassa vastauksessa esitykset torjuttiin. Ne olisivat Suomen hallituksen käsityksen mukaan merkinneet Suomen suvereenisuuden loukkausta ja olleet ristiriidassa sen neutraliteettipolitiikan kanssa, jota Suomi yhdessä Skandinavian valtioiden kanssa noudatti. Samassa yhteydessä esitetty maamme silloisen hallituksen mielipide taloudellisten suhteiden kehittämisestä Neuvostoliiton kanssa on nykyisen mittapuun mukaan lievemmin sanoen kummallinen. ”Kauppasuhteiden vilkastuttamisen päämerkityksenä pidän sitä, että sellainen on omiaan parantamaan naapuruusvälejä. Puheena olevalla kaupalla sinänsä ei ole mitään vitaalista merkitystä Suomelle.”

Neuvostohallitus, joka oli saanut näin ehdottoman kielteisen vastauksen, yritti jatkaa keskusteluja. Lähetystösihteeri Jartsev neuvotteli vielä ulkoasiainministeri Holstin ja vt:nä samaa virkaa hoitaneen prof. Voionmaan kanssa. Saman vuoden joulukuussa keskusteluja jatkettiin Moskovassa Suomen uuden lähetystötalon vihkiäisten yhteydessä. Ulkomaankaupan kansankomissaari Mikojan neuvotteli silloin ulkoasiainministeriön vt. kansliapäällikön Urho Toivolan ja poliittisen osaston päällikön Pakaslahden kanssa. He saivat vt. ulkoasiainministeri Voionmaalta suulliset ohjeet, joiden mukaan Jartsevin esittämistä turvallisuustakeista ei pitänyt antautua keskusteluihin. Oli selitettävä, ettei Suomen hallitus vallitsevien sisäpoliittisten voimasuhteiden vuoksi voinut saada riittävää kannatusta uusille poliittisille sopimuksille Neuvostoliiton kanssa. Samalla oli mainittava, että Neuvostoliitto voisi vaikuttaa suopeasti mielialoihin Suomessa esim. lisäämällä tuontiaan Suomesta.

Neuvotteluissa Toivola korosti Suomen puolueettomuustahtoa ja katsoi pohjoismaisen suuntauksen riittäväksi takeeksi sen noudattamisesta. Juuri sen vuoksi Suomi halusi linnoittaa neutralisoidut Ahvenanmaan saaret. Toivola esitti, että Neuvostoliitto suhtautuisi myönteisesti tähän suunnitelmaan. Mikojan ei pitänyt tämäntapaisia turvallisuustakeita riittävinä, vaan puhui "kolmannen vallan" laajentumispyrkimyksistä itään ja kysyi, voisiko Suomi torjua väkivaltaiset puolueettomuuden loukkaukset. Lisäksi hän palasi Leningradin turvallisuuteen ja tiedusteli, eikö Suomi voisi luovuttaa Suursaarta Neuvostoliiton käyttöön Leningradin puolustuksen vahvistamiseksi. Silläkään kerralla neuvottelut eivät johtaneet minkäänlaisiin tuloksiin ja niin esillä olleet kysymykset siirtyivät ratkaisemattomina seuraavalle vuodelle.

Ratkaisivatko poliittiset voimasuhteet?

Prof. Voionmaan ulkoasiainministerinä antama tieto, että hallitus ei voinut poliittisten voimasuhteiden johdosta saada

kannatusta lähentymiselle Neuvostoliittoon, on kiintoisa. Se osoittaa, miten hallitus oli selvillä siitä, että suhteita Neuvostoliiton kanssa olisi maan etujen nimessä parannettava, mutta ulkoparlamentaariset vahvoja taloudellisia ja poliittisia asemia hallitsevat voimat olivat toista mieltä. Myös hallituspuolueiden sisällä oli aineksia, jotka eivät sulattaneet eivätkä käsittäneet Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden parantamisen välttämättömyyttä.

Hallituksen eduskunnalle antamassa toimintakertomuksessa ei v:n 1938 neuvotteluista mainita mitään. Siinä todetaan vain kansainvälisen tilanteen olleen mainittuna vuonna entistä vaikeampi ja synnyttäneen kaikkialla mielten levottomuutta ja jännitystä. ”Tässä kansainvälisessä yleistilanteessa Suomi on kertomusvuonnakin koettanut hoitaa ja kehittää kansainvälisiä suhteitaan ulkopolitiikassaan jo vakiintuneiden, täydelliseen puolueettomuuteen perustuvien periaatteiden mukaisesti. Se on niin ollen pyrkinyt ennen muuta hyvien välien kehittämiseen ja vahvistamiseen kaikkien ulkovaltain, lähinnä naapuriensa kanssa, samalla kun se on kertomusvuonnakin mahdollisuuksiensa mukaisesti tahtonut edistää yleisen rauhantilan vahvistamista kansainvälisessä politiikassa.” Niin jatkui hallituksen kertomus. Selostettaessa suhteiden kehittymistä eri maiden kanssa siinä kuitenkin todettiin Suomen ja Neuvostoliiton rajoilla tapahtuneen vuoden alkupuolella eräitä valitettavia rajaselkkauksia, jotka olivat omiaan häiritsemään maiden välisiä suhteita. Toisaalta olivat neuvottelut eräistä perustavaa laatua olevista kysymyksistä edistyneet niin, että Suomen ja Neuvostoliiton välinen rajankäynti oli vihdoinkin vahvistettu vuosien kuluttua sen suorittamisesta.

Berliini tiesi — ei Suomen eduskunta

Vaikka eduskunnan ulkoasiainvaliokunta — tavallisista kansanedustajista puhumattakaan — oli pidetty täysin pimeydessä eikä sille annettu minkäänlaisia tietoja Neuvostoliiton esityk-

sistä ja neuvottelutarjouksista, oli niistä selvillä joukko poliitikkoja ja korkeampia sotilas- ynnä muita viranomaisia hallituksen ulkopuolella. Jälkikäteen tätä menettelyä on perusteltu vetoamalla Neuvostoliiton toivomukseen neuvottelujen salaisina pitämisestä. Koska kuitenkin Saksan Auswärtiges Amtin (ulkoasiainministeriön) nyt käytettävissä olevat sen kauden asiakirjat osoittavat ulkoasiainministeri Erkon selostaneen näitä neuvotteluja luottamuksellisesti saksalaisille, ei tuo perustelu kestä. Joka tapauksessa Berliinin Wilhelmstrassella tiedettiin Suomen ulkopolitiikasta ja suhteista naapurivaltioihin paljon enemmän kuin hallitusmuodon kirjaimen mukaan korkeinta valtaa käyttävässä eduskunnassa.

Jo aikaisemmin todettu ja seuranneina raskaina vuosina koko Suomen kansalle niin kohtalokkaaksi käynyt ulkopoliittinen kaksinaisuus ilmeni jälleen kaikessa surkeudessaan. Tulossa olevaan fasistisen akselin suurhyökkäykseen valmistautuvan Neuvostoliiton kanssa keskusteltaessa pyrittiin väistämään ja torjumaan kaikki sen esitykset — korrektin puolueettomuuden nimessä — ja samanaikaisesti kaikki Neuvostoliiton esitykset, niiden eri vaihtoehdot ja toivomukset, välitettiin uskollisen alamaisesti Wipert von Blücherin välityksellä Ribbentropin ja Kumpp. käytettäviksi! Kun oli kysymyksessä Neuvostoliitto, silloin ei Suomen poliittisen johdon mielestä ilmeisesti tarvinnut noudattaa sellaisia sopivaisuussääntöjä tai samaa diplomaattista varovaisuutta, joka oli välttämätöntä selviteltäessä asioita muiden valtioiden kanssa.

Miten oli neuvostodiplomatian laita ?

Neuvostoliittoa pidettiin kansainvälisen politiikan ja diplomatian alalla suuruudestaan huolimatta vailla taitoa ja mahdollisuuksia olevana valtiona, jota ei tarvinnut ottaa vakavasti. Juuri Jartsevin neuvottelujen alkamisvaiheessa hallituksen äänenkannattajana esiintyneeseen ja myöhemmin nimenomaan omistajansa ulkoministeri Erkon Helsingin Sano-

miin ilmaantui 24. 4. 1938 pääkirjoitus: Moskovan politiikan kirveleviä tappioita, joita luonnehdittiin seuraavaan tapaan:

"Venäläinen diplomatia onkin viime aikoina kärsinyt pettymyksiä pettymysten jälkeen. Espanjan sota on saanut sille epäedullisen käänteen ja lisäksi Englanti, mutta myös Ranska, ovat puuttumattomuuspolitiikallaan tehneet tyhjäksi Moskovan aktiivisemmat aikomukset tasavaltalaisen Espanjan hyväksi. Neuvostoliiton yritykset tehdä jotain Kiinan hyväksi Genevessä menivät myttyyn. Sen kansainliittopolitiikka kollektiivisen turvallisuuden ja jakamattoman rauhan tunnuksineen on romahtanut ja ulkoministeri Edenin eroaminen vei viimeisetkin toiveet taipumattomasta politiikasta fascistisia diktatuurimaita kohtaan. Espanjan tasavaltalaisten jättäminen oman onnensa nojaan, samoin kuin Abessinian valtauksen tunnustaminen ovat edelleen kirveleviä tappioita Moskovan politiikalle."

Miten ulkoministeri Erkko ja hänen hengenheimolaisensa olisivatkaan vakavissaan pyrkineet sopimuksiin ja läheisempään yhteistoimintaan valtion kanssa, jonka kaikki yritykset heidän mielestään valuivat hiekkaan. Liekö sattuma, että lähetystösihteeri Jartsev oli juuri vähän ennen edellä selostetun pääkirjoituksen julkaisemista tavannut ensimmäisen kerran ulkoministeri Holstin. Olivatko Hels. Sanomien pääkirjoitus ja muut niihin aikoihin lehdissä olleet artikkelit tarkoitetut muokkaamaan mielialoja Neuvostoliiton neuvotteluesitysten torjumiseksi julkisuudessa siltä varalta, että eduskunta ja tavallinen kansa olisivat saaneet niistä tavalla tai toisella tietoja?

Kohtalokas vuosi 1939

Aloitettaessa vuotta 1939 Suomessa sen paremmin kuin muuallakaan ei aavistettu, että maailmansota, jonka uhka oli

kyllä kuukausi kuukaudelta lisääntynyt, puhkeaisi saman vuoden syksynä. Olihan erilaiset kriisit voitu aina jotenkin selvittää antamalla periksi etenevälle fasismille. Suomen vastuunalaisen poliittisen johdon monia toimenpiteitä ei kuitenkaan voitane tulkita tietämättömyyden osoituksiksi. Myöhempi tapahtumien kehitys antaa oikeuden otaksua, että vaikka valtionjohtomme olisi ollut miten hyvin tahansa selvillä sodanvaarasta, tuskin sen politiikka Neuvostoliittoa kohtaan olisi ollut toisenlaista.

Jo vuosia sitten hurmahenkinen AKS — samassa hengenvedossa kun se julisti ikuista vihaa "ryssää" vastaan — oli vaatinut linnoitusjärjestelmän rakentamista itärajallemme, ensisijaisesti Leningradin tuntumassa olevalle Karjalan Kannakselle. Kohtalokkaana vuonna 1939 hallitus hyväksyi tämän vaatimuksen. Kannasta ryhdyttiin linnoittamaan vapaaehtoisin työvoimin valtion varoilla ja johdolla. Puolustuslaitteiden rakentamista sellaisenaan ei luonnollisesti voida pitää hyökkäyksen valmisteluna, mutta puuhassa aloitteentekijänä ja vapaaehtoisen työvoiman värvääjänä toiminut avoimesti fasistinen liike antoi sille alusta lähtien kaikkea muuta kuin vain puolustuspoliittisen värin. "Linnoittajat" liikkuivat aivan rajan pinnassa ja järjestivät siellä ärsyttäviä mielenosoituksia. Sanomalehdet selostivat levennellen, miten vapaaehtoiset oli innoittanut liikkeelle taistelutahto idässä olevaa perivihollista vastaan. "Linnoittajain" julkisuudessa esittämät lausunnot olivat ulkopoliittisten suhteiden kannalta lievimmin sanoen varomattomia.

Suomiko strateginen noja?

Kun mielialaa muokattiin suotuisaksi linnoitussuunnitelmille ja hallitusta painostettiin niiden toteuttamiseksi, kirjoitti mm. IKL:n Karjalan Suunta seuraavaa: "Akselin eteläisen pään strateginen noja on Saharan erämaa, pohjoisen pään noja on vielä avoinna, mutta sen pidennetyllä jatkolla on

Suomi, joka on suojaava sen Pohjoiseen Jäämereen." Tämän selvemmin ei asiaa voinut perustella. Voidaan tietenkin huomauttaa, että IKL muodosti vähemmistön sekä eduskunnassa että kansan keskuudessa. Kun valtiovalta ryhtyi linnoituspuuhiin, syntyi kuitenkin vaikutelma, että se oli hyväksynyt ainakin hiljaisesti myös innokkaimmin suunnitelmien puolesta peistä taittaneiden oikeistoainesten monet edellä tyylinäytteeksi lainatun artikkelin kaltaiset perustelut.

Saksan yleisesikunnan päällikön Halderin, Saksan vakoilutoiminnan ylipäällikön Canariksen ja lukuisten pienempien saksalaisten sotilasjohtajien kuljettaminen kirjaimellisesti miltei rajaviivalle linnoituspuuhien yhteydessä ei ollut liioin omiaan parantamaan Suomen ja Neuvostoliiton välisiä luottamuksellisia suhteita. Elokuussa 1939 Kannaksella järjestetyt kaikkia siihenastisia suurimmat sotaharjoitukset, joita seuraamassa olivat kaikkien mahdollisten valtioiden sotilasasiamiehet — Neuvostoliittoa lukuun ottamatta — saivat mielenosoituksen luonteen.

Jo sekin seikka, ettei maan länsi- ja merirajoilla, joiden kautta yhtä hyvin voitiin hyökätä Suomeen, järjestetty vastaavanlaista toimintaa, korosti linnoitustöiden ja sotaharjoitusten yksipuolista luonnetta. Viipurin kaupungin ja Kannaksen merkityksen toistuva alleviivaaminen Pohjoismaiden suurimpina joukko-osastojen rauhanaikaisina sijoituspaikkoina ei myöskään ollut omiaan luomaan Suomen ja Neuvostoliiton välille jännitystilasta vapaata ilmapiiriä.

Ahvenanmaan linnoittaminen

Myös Ahvenanmaan linnoittamissuunnitelmissa kulki innokas AKS:n joukko edellä. Ennen kuin hallitus ryhtyi asiaa harkitsemaan ja neuvottelemaan yhteistoiminnassa Ruotsin kanssa, oli pääkaupungissa ja muuallakin pidetty joukko kan-

salaiskokouksia, joissa kaikkea muuta kuin diplomaattisen varovassa äänilajissa vaadittiin mainitun kansainvälisillä sopimuksilla rauhoitetun saariryhmän linnoittamista. Järjestettiinpä Helsinkiin siihen tähtäävä mielenosoitusmarssikin, missä osanottajista tuntuvan osan muodostivat lehtitietojen mukaan reservinupseerit. Tässä yhteydessä yhtä vähän kuin voimaperäisessä sanomalehtipropagandassakaan ei suurta yleisöä jätetty epätietoiseksi siitä, että "linnoittajien" käsityksen mukaan maamme ainoa mahdollinen vihollinen oli idässä.

Saksa ei vain tuntenut kiinnostusta näitä suunnitelmia kohtaan, vaan esiintyi alusta lähtien niiden rohkaisijana. Jotta saksalainen mielipide varmasti tulisi Suomessa kaikkien siitä kiinnostuneiden tietoon, julkaisi Itsenäisyyden Liiton äänenkannattaja Itsenäinen Suomi (1/1938) käännöksen saksalaisen Zeitschrift für Geopolitik -lehden kirjoituksesta, minkä kirjoittaja Albrecht Joachim Grüssner oli parin vuoden ajan tutkinut Ahvenanmaan strategista asemaa. Kirjoittaja selosti ensin Ahvenanmaan yleistä sotilaspoliittista merkitystä ja ilmoitti, että voimakkaasti linnoitettu Ahvenanmaa muodostaisi Saksan kannalta parhaimman rauhantakeen Itämeren piirissä. Ahvenanmaan valloittaminen, jos se joutuisi Saksan vihollisen haltuun, olisi siksi paljon aikaa vievä tehtävä, että sitä ratkaistaessa idästä päin tapahtuva Suomen rintaman painostus ennättäisi käydä niin vaaralliseksi, että kaikki apu tulisi liian myöhään.

Millaista ja mistä tulevaa apua tarkoitettiin, se ilmenee seuraavasta tämän artikkelin katkelmasta: "Ilman Ahvenanmaan valloitusta ja hallussapitoa on taasen suoraan Suomen mantereelle lähetetty avustusretkikunta aina vaarassa joutua selkäpuoleltaan eristetyksi tukikohdastaan. Näitä näkökohtia silmälläpitäen järjestettiin myös 1918 von der Goltzin retkikunnan maihinnousu Suomessa."

Neuvostoliiton kiinnostus

Kun Suomi aloitti neuvottelut Ahvenanmaasta Ruotsin kanssa, ilmoitti Neuvostoliitto suunnitelman kiinnostavan sitä yhtä paljon, — mikä on ymmärrettävissä "apuretkikunta"-teorioiden valossa. Samalla ulkoasiainkomissaari Molotov pyysi tietoja siitä, millaisia linnoituksia ja mille saarille oli tarkoitus rakentaa ja miten paljon niille sijoitettaisiin sotavoimia. Suomen Moskovan-suurlähettiläs Yrjö-Koskinen sai tehtäväkseen ilmoittaa, ettei tietoja voitu antaa. Ne olivat sotilassalaisuuksia, joita ei paljastettu edes Suomen eduskunnalle! Neuvostoliitto ei pitänyt tätä selitystä tyydyttävänä vaan vaati edelleen vähintään samoja tietoja kuin Ruotsikin jo oli saanut.

Neuvostoliiton edustaja Kansainliitossa (Lontoon-suurlähettiläs Maiski) oli lisäksi sitä mieltä, ettei Suomi voinut yksipuolisella päätöksellään ilman Kansainliiton suostumusta linnoittaa näitä aikoinaan myös Kansainliiton vahvistamalla sopimuksella neutralisoituja saaria. Kun Ahvenanmaan linnoittaminen siitä huolimatta jatkuvasti oli Suomessa esillä sekä virallisesti hallituksessa että vähemmän virallisesti oikeisto- ja suoranaisten fasistijärjestöjen organisoimissa kokouksissa ja sanomalehtikirjoittelussa, tämäkin lisäsi jännitystä. Nytkään ei maltettu olla julistamatta ja vihjailematta, että Neuvostoliiton vastainen rintama tulee aikanaan tarvitsemaan linnoitettua Ahvenanmaata...

Kansainliiton neuvosto ei tehnyt selvää päätöstä. Pohdittiin kuuluiko asian käsittely lainkaan Kansainliitolle. Ulkoministeri Erkon lehti Helsingin Sanomat oli 30. 5. 1939 sitä mieltä, että asia oli käsitelty loppuun kansainvälisenä oikeuskysymyksenä ja Suomi ja Ruotsi voivat yhteistuumin ryhtyä linnoittamaan saaristoa. Suomen ulkoministerin äänitorvi — siis Erkko itse — oli sitä mieltä, että neutralisoimissopimuksen aikoinaan allekirjoittaneiden valtioiden suostumus oli jo saatu. Hän sivuutti lehdessä yliolkaisesti Ranskan ja Ison-Britannian pidättyvät

kannanilmaisut, joissa edellytettiin suostumuksen pyytämistä ja saamista muilta asiaan kiinnostuneilta valtioilta, siis myös Neuvostoliitolta. Mainitut suurvallat olivat varovaisia eivätkä halunneet kärjistää välejään Neuvostoliiton kanssa sekaantumalla virallisesti asiaan siten, että se voitaisiin tulkita Neuvostoliiton vastaiseksi toimenpiteeksi.

Suomen ulkopolitiikka sen sijaan ajoi eteenpäin täydellä vauhdilla, mutta Tukholmassa alettiinkin jo epäröidä. Ruotsin hallitus peruutti esityksensä linnoitussuunnitelmaan yhtymisestä, koska maan pelättiin kietoutuvan sitä kautta Suomen ja Neuvostoliiton välillä mahdollisesti syntyvään selkkaukseen. Tätä kantaa ei Helsingissä haluttu ymmärtää. Kansanedustaja Karl H. Wiikin varoittavat sanat — hän kun oli sitä mieltä, ettei Ahvenanmaata saanut linnoittaa vastoin Neuvostoliiton kielteistä kantaa — jäivät yksinäiseksi mielenilmaisuksi eduskunnassa sen jälkeen, kun ministeri Erkko oli selostanut linnoitussuunnitelmia.

Neuvostoliitto jälleen aloitteentekijänä

Vaikka Suomi oli ehdottomasti torjunut kaikki Neuvostoliiton sopimusesitykset edellisenä vuotena, palasi neuvostohallitus uudelleen asiaan v:n 1939 maaliskuun alussa Suomen Moskovan-lähettilään välityksellä. Neuvostoliitto esitti nyt Suursaaren vuokraamista 30 vuodeksi ja Leningradin sisääntuloväylän ulkopuolella olevan neljän Suomenlahden saaren luovuttamista vaihdossa, jossa Suomi saisi alueita itärajalta. Suomi vastasi välittömästi kielteisesti, mutta ulkoasiainkomissaari Litvinov ei pitänyt vastausta lopullisena. Maaliskuussa Helsinkiin saapui Neuvostoliiton Rooman-lähettiläs Boris Stein uudistamaan tämän esityksen. Neuvostoliitto korosti, että se tulisi käyttämään saaria vain havaintoasemina eikä linnoittaisi niitä. Vastikkeeksi tarjottiin 183 km^2 suuruinen alue Repolan ja Porajärven suunnalta. Ulkoasiainministeri Erkko pysyi tai-

pumattomana, mutta suostui lopulta ottamaan asian esille hallituksessa. Suomen kanta säilyi edelleen kielteisenä. Vastausta lievennettiin kuitenkin ilmoituksella, että Suomi olisi edelleen halukas ajatusten vaihtoon Neuvostoliiton hallituksen esittämistä turvallisuustakeista. Litvinov ja Stein pyysivät nyt vuorostaan konkreettisia esityksiä. Vastaukseksi he saivat Erkon nootin, jossa vakuuteltiin Suomen pysyvän puolueettomana ja puolustavan sitä kaikilta tahoilta mahdollisesti tulevia hyökkäyksiä vastaan. Stein ilmoitti 3. 4. 1939 neuvostohallituksen pitävän noottia arvottomana, jollei samalla ryhdyttäisi lisätoimenpiteisiin.

Uudelleen pimennys

von Blücher lähetti 14. 3. 1939 jälleen kiireellisen salasähkeen Berliiniin ja selosti Erkon hänelle luottamuksellisesti antamia tietoja Neuvostoliiton esityksistä. Myös Yhdysvaltain lähettiläs Schoenfeld oli niistä tietoinen. Eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaa ei nytkään pidetty sellaisen luottamuksen arvoisena, että sille olisi sopinut selostaa näitä keskusteluja. Siitä huolimatta mm. New York Timesin Helsingin-kirjeenvaihtajakin tuntui olevan niistä ainakin suurin piirtein selvillä, koska lehdessä oli 21. 4. 1939 hänen lähettämänsä Steinin Helsingissä käyntiä koskeva selostus.

Jälkikäteen on tuotu esiin, etteivät hallitusta lähellä olleet piirit torjuneet Neuvostoliiton esityksiä yksituumaisen varauksettomasti. Mannerheim selostaa laveasti muistelmissaan, miten hän oli vaihtokaupan kannalla ja korosti sen kohteena olevien saarien olleen Suomelle vähempiarvoisia. Olisipa hän vielä esittänyt rajan siirtämistä Karjalan Kannaksella, jotta Neuvostoliitolla ei olisi huolta Leningradin turvallisuudesta. Mannerheimin muistelmien historiallista pätevyyttä vastaan ovat kuitenkin tutkijat ja aikalaiset kuten prof. Korhonen ja Onni Talas esittäneet vakavia muistutuksia. Varsinkin ensin mainittu

väittää Mannerheimilla olleen ratkaisujen hetkellä monta kantaa, joista hän toistuvasti on valinnut muistelmiinsa sen, joka jälkikäteen tuntuu oikeammalta. Mannerheim valittaa sitä lyhytnäköistä pimitystä, että eduskunta jätettiin kokonaan tietämättömäksi Neuvostoliiton tarjouksesta. Olkootpa Mannerheimin mielipiteet kumpaa lajia viisautta tahansa, jälkikäteen syntynyttä tai tapahtumien keskellä esitettyä, hän oli varmasti tässä asiassa oikeassa.

Kun Suomen ja Neuvostoliiton keskustelut keväällä 1939 katkesivat, ne olivat olleet monin keskeytyksin käynnissä vuoden päivät. Toistaiseksi niistä ei ole käytettävissä yksityiskohtaista neuvostoliittolaista selostusta, joten neuvostohallituksen esitykset ja kannanmäärittelyt esiintyvät toisenkäden tietoina, joiden täsmällisyys ja luotettavuus ei ole itsestään selvä. Kuitenkin tämä vuoden neuvottelukierros todistaa, että Neuvostoliitto pyrki sopimusteitse varmistamaan Leningradin alueen ja aina Jäämereen ulottuvan pitkän maarajansa turvallisuuden. Jos Neuvostoliitto, kuten tietty "jos"-sanaa runsaasti käyttävä historiankirjoitus väittää, olisi vain odottanut sopivaa tilaisuutta Suomen valloittamiseen, miksi se olisi vaivautunut sitkeisiin neuvotteluyrityksiin. Vaikka todellisia neuvotteluja ei saatu lainkaan käyntiin — ne kun kilpistyivät suomalaisen osapuolen ilmoitukseen, ettei se voi keskustella esitetyistä asioista — toinen puoli esitti jo alkuvaiheessa siksi joustavia vaihtoehtoja, että voidaan syystä päätellä, että varsinaisten neuvottelujen päästyä vauhtiin olisi tarjoutunut monenlaisia ratkaisumahdollisuuksia, niiden joukossa varmaan käyttökelpoisia.

Maailmanpolitiikan polttopisteessä

Suomen ja Neuvostoliiton välisten neuvottelujen katkeaminen alkuunsa ei merkinnyt maamme joutumista syrjään poliittisesta polttopisteestä. Käynnissä olevista Neuvostoliiton,

Ranskan ja Ison-Britannian välisistä neuvotteluista julkisuuteen tulleet niukat tiedot sisälsivät toistuvasti mainintoja myös Suomesta. Max Jakobson sanoo sattuvasti teoksessaan *Diplomaattien talvisota*, että näitä neuvotteluja seurattiin Suomessa tuskastuneina ja jännittyneinä, kuten ihminen yrittää kuunnella ravintolassa viereisen pöytäkunnan salaperäistä kuiskutusta, josta hän kykenee erottamaan vain irrallisia sanoja ja niiden joukosta oman nimensä. Samaa kuvakieltä käyttäen voidaan jatkaa toteamalla Suomen ylenkatsoneen nyt siitä keskustelevaa pöytäkuntaa niin, että kieltäytyi jyrkästi istumasta samaan seuraan, mikä ei estänyt tätä pöytäseuruetta keskustelemasta myös läheisesti Suomea koskevista asioista.

Rauhantakeet, joita koskevaa Winston Churchillin lausuntoa selostettiin edellä, olisivat koskeneet myös Suomea. Kyseessä ei ollut — vaikka usein harhaanjohtavasti niin väitetään — yksinomaan Neuvostoliiton esitys. Neuvottelujen osapuolet olivat takeista periaatteessa yksimieliset. Oli vain kysymys siitä, miten niitä sovellettaisiin käytäntöön, mitä valtioita ne koskisivat, mitä olisi katsottava hyökkäykseksi tai sen uhaksi. Neuvostoliiton esityksen mukaan olisi sopimuksen tekijäin kesken ollut solmittava kolmiliitto ja siihen kytkeytyvä sotilassopimus, joka olisi antanut takeet koko reunavaltiovyöhykkeelle Mustastamerestä aina Jäämeren rantaan asti. Suomen maantieteellinen asema on sellainen — pitkä maaraja ja asema Itämeren rannalla — että maamme ei voinut jäädä näiden neuvottelujen ulkopuolelle.

Mahtipontinen Eljas Erkko

Suomen ulkopolitiikan johto asennoitui takuuneuvotteluihin yhtä kielteisesti kuin mielipiteiden vaihtoon Neuvostoliiton kanssa. Ulkoasiainministeri Erkko, joka edeltäjäänsä Rudolf Holstiin rinnastettuna oli kaikkea muuta kuin kouliintunut

diplomaatti, käytti kieltä, joka tuo mieliin enemmän voimiensa tunnossa olevan suurvallan kuin pienen maan, joka sekavassa maailmantilanteessa yrittää hoitaa ulkopolitiikkaansa mahdollisimman taitavasti ja katkomatta välejään millekään taholle.

Esiintyessään eduskunnassa 6. 6. 1939 Erkko viittasi aluksi sanomalehtitietoihin, joiden mukaan Neuvostoliitto oli kolmen vallan neuvotteluissa esittänyt Suomea ja eräitä muita pieniä valtioita käsittäviä, hyökkäyshetkellä automaattisesti voimaanastuvia takeita. Tämän jälkeen hän julisti ponnekkaasti: "Ja minulla on täysi syy tässä tilaisuudessa ilmoittaa, että tällaista garantiaa (takuuta) ei voida hyväksyä. Se ei ole sopusoinnussa Suomen itsenäisyyden ja suvereenisuuden kanssa ja Suomen on suhtauduttava jokaiseen valtioon, joka tämmöisen itse ottamansa garantian perusteella aikoo tulla antamaan ns. apuaan, silloin kun se harkitsee muka takaamansa valtion tällaista tarvitsevan, kuin hyökkääjään."

Elokuussa Erkko selvitteli Suomen ulkopolitiikkaa sanomalehdenkustantajain kokouksessa Aulangolla ja valitteli, että Ranska ja Iso-Britannia ovat yleensä suostuneet neuvottelemaan Neuvostoliiton kanssa sellaisesta kysymyksestä. Samalla hän selitti ehdotetun takuusopimuksen aivan mahdottomaksi sen — hänen mielestään — epämääräisen ja kaksimielisen luonteen vuoksi ja koska se antaisi mahdollisuudet loputtomiin väärintulkintoihin ja rettelöihin. Kun toisaalta väitetään, ettei Suomessa tiedetty näiden takuuneuvottelujen yksityiskohdista muuta kuin mitä epämääräiset sanomalehtiuutiset kertoivat, tuntuu merkilliseltä, että ulkoministeri yhtä kaikki torjui koko takuut suoralta kädeltä aivan kuin hän olisi ollut yksityiskohtaisesti perillä siitä millaisesta sopimuksesta oli kysymys!

Kuka uhkasi?

Erkon Helsingin Sanomat loitontui yhä enemmän siltä Holstin kauden linjalta, johon sisältyi edes lieväsanainen ulko-

poliittisten päättömyyksien arvostelu ja tuomitseminen. Se käsitteli kolmen vallan neuvotteluja miltei samassa äänilajissa kuin äärioikeisto. Siitä kuvaava oli mm. pääkirjoitus 3. 7. 1939, jonka loppuveto kuuluu seuraavasti: "Ruotsissa näytään nykyään yhä selvemmin käsitettävän se vaara, mikä uhkaa Pohjolan puolueettomuutta sen epäsuoran hyökkäyksen kautta, johon Moskova sitä vastaan on yhtynyt kolmen vallan neuvottelujen yhteydessä tekemiensä ujostelemattomien ja häikäilemättömien vaatimusten johdosta." Selostaessaan 7. 7. 1939 erään norjalaisen kirjoittajan artikkelia, jossa suhtauduttiin takuuneuvotteluihin ymmärtämyksellä, ulkoministeri Erkon lehti selitti, että mainittu kirjoittaja käyttää neuvostolaisia argumentteja yksipuolisesti sairaalloisella innolla ja väittää siten kansallissosialistisen Saksan uhkaavan Pohjolaa. Samalla kun Helsingin Sanomat leimaa nämä väitteet Saksan uhasta "todistamattomiksi", se vielä tuttuun tapaan letkauttaa: "... riittää osoittamaan kenen asialla kirjoittaja kulkee." Moskovan P r a v d a l l e, joka aikaisemmin oli viitannut Tshekkoslovakian paloitteluun osoituksena, miten pienelle valtiolle saattaa käydä fasistisen akselin tulilinjalla, Helsingin Sanomat vastaa jälleen pääkirjoituspalstalla, että Suomi on saavuttanut taistelun avulla itsenäisyytensä eikä keinotekoisilla rauhansopimuksilla.

Suojeluskuntien H a k k a p e l i i t t a (24/1939) vakuutteli kesällä 1939 muutama viikko ennen sotaa, että Saksan armeija on todellinen ristiretkeläisarmeija, jonka katseet ovat kääntyneet itään. Itä on heikko, siellä on runsaasti tilaa, selitti kirjoittaja Armas J. Pulla lehden koko aukeaman käsittävässä artikkelissa. Kaiken takaa kuulsi svinhufvudilainen ajattelu Neuvostoliiton vihollisesta, joka automaattisesti luettiin Suomen todelliseksi ystäväksi. Saksan laajentuminen naapuriensa kustannuksella ja viittaukset tulevaisuudessa tehtävästä ristiretkestä Neuvostoliittoon otettiin sotaintoilijoidemme keskuudessa vastaan kättentaputuksin. Vaikka virallinen ulkopoli-

tiikka oli hillitympää, se imi herkästi vaikutteita Hakkapeliitan koulukuntaan luettavilta piireiltä.

Aihetta epäillä

Suomen Sosialidemokraatti osui varmasti oikeaan, kun se kirjoitti 18. 8. 1939, siis Saksan armeijoiden jo odottaessa lopullista hyökkäyskäskyä, että näyttää siltä kuin Moskovan hallitus jollakin tavoin olisi saanut aiheen epäillä Suomen puolueettomuuspolitiikan kunniallisuutta. Lehti perusteli olettamustaan viittaamalla Neuvostoliittoa kohtaan tunnetun epäluulon maassamme saamiin suorastaan hyökkääviin muotoihin, jotka eivät voi olla herättämättä pahaa verta Neuvostoliitossa. Hufvudstadsbladet vastasi leimaten tämän mielenilmaisun aiheettomaksi ja harkitsemattomaksi ja väitti, etteivät joskus esitetyt ilkeät lausunnot edustaneet kansan yleistä mielipidettä. Se, että epäluottamus Moskovaa kohtaan on yleinen, on kokonaan toinen asia, selitti lehti kaikkea muuta kuin loogisesti. Tästä kuten muistakin vastaavista kannanmäärittelyistä ilmeni, että Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden pysymistä kylmäkiskoisina ja epäluuloisina pidettiin suorastaan asiaankuuluvana ja väistämättömänä tosiasiana.

Huono takuumies

Samalla kun Saksa kaikin keinoin yritti estää Suomea lähentymästä länsivaltoja — Neuvostoliitosta puhumattakaan — se antoi ymmärtää tulevansa itse hädän hetkellä apuun. Kun maassamme oli vaikutusvaltaisilla paikoilla runsaasti varauksettomia Saksan ja vieläpä sen kansallissosialistisen järjestelmän ihailijoita, otettiin sellaiset vihjailut tarkoin varteen, mitä ilmensi mm. Holstin ero. Myös ulkoministeri Erkon selitykset, että Suomi ei ole rinnastettavissa Saksan miehittämiin maihin, perustuvat tähän samaan ajatteluun. Ja mikä olennaisinta,

koko Suomen ulkopolitiikka, Neuvostoliiton kaikkien esitysten torjuminen ja täysin kielteinen asennoituminen länsivaltojen ja Neuvostoliiton kaavailemiin turvallisuustakeisiin, rakentui taustalla olevan Saksan varmana pidettyyn tukeen. Saksan suosion menettämisen pelko vaikutti määräävästi kaikkiin ulkopoliittisiin toimenpiteisiin ja ratkaisuihin, suosion, jonka laadusta ja kestävyydestä ei ollut mitään takeita.

Kun sitten II maailmansota alkoi, osoittautui, ettei Saksan suunnitelmiin siinä vaiheessa kuulunutkaan suomalaisten ihailijoidensa toiveajattelun mukainen Suomen politiikka. Päinvastoin annettiin Suomen ymmärtää, että sen olisi selvitettävä keskinäisiä asioitaan Neuvostoliiton kanssa välittömästi ja niin, ettei selkkauksia syntyisi. Vasta Saksan Neuvostoliittoon suuntautuvan hyökkäyksen aattona maatamme jälleen tarvittiin, sille osoitettiin huomiota ja sitä rohkaistiin neuvostovastaisessa asennoitumisessa. Silloin Suomen poliittinen johto, joka ehdottomasti oli torjunut länsivaltojen ja Neuvostoliiton lähentymisyritykset, oli yhtä ehdottomasti valmis liittosuhteisiin. Mihin ne maamme veivät, se ei kuulu tämän esityksen puitteisiin.

Saksalaisia upseereja toimeenpanemassa kuolemantuomioita miehittämissään maissa.

(Kommunisti n:o 8 — 1959)

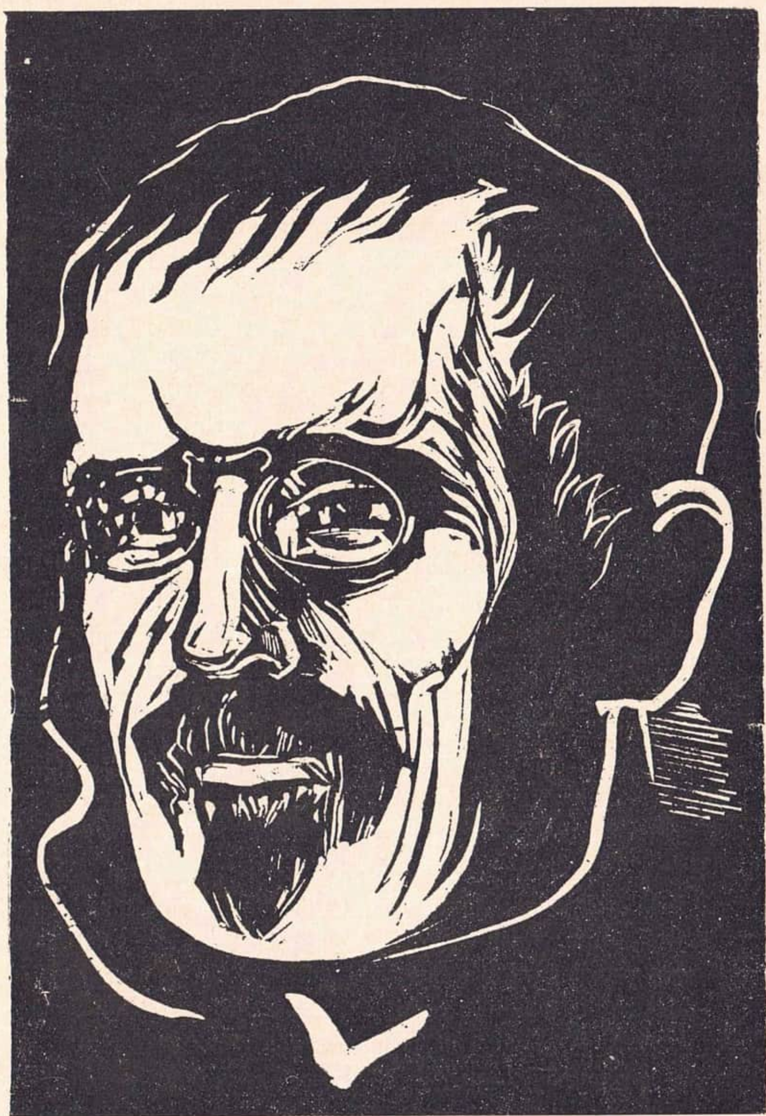
Ihanteista ja elämästä

Irmari Rantamala ja Juhani Aho ajatusten vaihdossa

Juhani Aho, jonka nykypolvi tuntee lähinnä klassikoihin luettavana kansalliskirjailijana, osallistui myös päivän politiikkaan kirjoittelemalla sanomalehtiin, mm. Uuteen Suomettareen ja Helsingin Sanomiin. Vuoden 1905 suurlakon jälkeen hän oli jättänyt vähäisen nuoruuden radikaalisuutensa kauas taakseen. Hän oli Ahlström-suvun hovihistorioitsija ja raamatunkäännöskomitean arvossapidetty jäsen. Työväenliikkeen miehistä mm. Yrjö Sirola taittoi peistä Ahon kanssa Laukon torpparilakon yhteydessä. Muiden suomettarelaisten rinnalla Aho jyrisi silloin suurtilallisten ikuisen ja pyhän omistusoikeuden puolesta nälkiintyneitä torppareita vastaan.

Irmari Rantamalan (Algoth Untola) astuttua lopullisesti työväenliikkeen riveihin v. 1917 ja alettua esiintyä Työmiehen palstoilla*), ei kulunut montaa kuukautta, kun hänellä oli

*) Maiju Lassila-Seura on julkaissut v. 1948 (kustantaja Kansankulttuuri Oy) Irmari Rantamalan — Maiju Lassilan Työmieslehdessä ilmestyneitä artikkeleita ja pakinoita kokoelmana Totuuden nimessä.

Irmari Rantamala

sanottavaa myös Juhani Aholle. Viimeksi mainittu oli vuodenvaihteessa saanut valmiiksi Alakuloisen pakinan romahtaneista ihanteista, joka julkaistiin Helsingin Sanomissa kolmessa osassa 6—10. 1. 1918. Tässä kirjoituksessa Aho luo historiallisen katsauksen poliittiseen tilanteeseen I maailmansodan alkamisesta vuoden 1917 päättymiseen ja toteaa tilinteossaan niiden ihanteiden, joita hän on pitänyt pyhinä, sortuneen toinen toisensa jälkeen. Miltei jokainen inhimillinen ja jumalainen käsky on poljettu maahan.

Kuten Laukon lakon päivinäkin hän tuomitsi työväestön vallankumouksellisen liikehtimisen. Hän ei tajunnut eikä halunnut tajuta kokonaisuutta, vaan takertui tuomittaviin yksityistapauksiin. Suomalaisten työläisten veljeilyä venäläisten vallankumouksellisten kanssa hän piti kovana kolauksena. Samalla hän vakuutti, että ”en ole niitä, jotka ovat kuvitelleet Suomen kansan surkeutta heti kohta, kun joku osa siitä ei ole näyttänyt polveutuvan Saarijärven Paavosta tai tyyneestä Pietari torpparista”.

Toisaalta Ahon kirjoitus kuvasti sitä kannattomuutta ja päättämättömyyttä, mitä Yrjö Sirola oli ruoskinut 10 vuotta aikaisemmin. Hän myönsi porvarillisten luokkapyyteiden pitäneen puolensa yhteisvaltakunnallista parasta vastaan. ”On pälyilty itään, on salakurkkailtu länteen ja etelään ja toivoteltu uusia tilanteita, joista yleisten etujen ohella olisi ollut etua yksityisillekin.” Henki on sama kuin Hajamietteissä, missä Aho ensin punaiset suoraviivaisesti tuomittuaan, kysyy itseltään: ”Taistelemmeko me ehkä jonkun vanhan ja kuolemaantuomitun puolesta, jonka köyhälistö käsittää vaistomaisesti nyt, mutta joka meille ennakkoluuloinemme on vieras?”

Leninin rauhanpykälät ja niiden perustelut ovat kuin runoa, vakuuttaa Aho. ”Ensi kerran ne semmoiset säkeet soivat diplomaattisen neuvottelupöydän ääressä ja sanellaan heidän pöytäkirjoihinsa. Jääneehän runo runoksi. Mutta se oli sittenkin sen lintusen laulua, joka voi ennustaa kesää. Ja on sitä tuo-

nutkin ainakin meille." Seuraavat lauseet jo kuitenkin vetävät jälleen takaisin tämän tunnustuksen, sillä Ahon käsityksen mukaan ko. kevättä ennustavan linnun nokka kuuluu petolinnulle ja sen kynnet ovat pelottavat...

Irmari Rantamalan vastine Ihanteista ja elämästä on lähetekirjelmän mukaan saapunut Työmiehen toimitukselle 22. 1. 1918. "On vain ylimalkaista juttelua", mainitsee kirjoittaja itse siitä. Ehkä luokkasodan alkaminen tammikuun 28 päivänä siirsi ensin tämän kirjoituksen julkaisemista ja sitten se sai jäädä muun päivänpolttavamman aineiston täyttäessä lehden palstatilat. Joka tapauksessa sitä ei lehdessä ole ollut ja Irmari Rantamalan tämä sanoma Juhani Aholle on jäänyt arkiston pimentoon.

Rantamala mainitsee aluksi, että on vaikea sanoa, miten epäonnistunut Ahon pakinan otsikko on, mutta itse kirjoitus on sitä ehdottomasti. Köyhälistöllä ja porvari Juhani Aholla on aivan vastakkaiset käsitykset ihanteista. Ahon ihanne on tämä yhteiskunta, missä hänellä on hyvä olla ja köyhälistön ihanteena on sosialistinen yhteiskunta. Esim. Iisalmen pappilan herrasväelle on porvarillinen yhteiskunta suorastaan ihanaa runojen isänmaata. Pelloilla heiluvat rengit ja piiat sekä päiväläiset, jotka valmistavat huolettoman toimeentulon pappilan pojille ja tyttärille. Tarvitsi vain aamuisin herätä ja piika kantoi kahvia vuoteen viereen.

"Ei ole ihme, että hra Aho tätä ihannettansa muistelee alakuloisesti", jatkaa Irmari Rantamala armottomasti. Kun se alkaa romahtaa, Aho asettaa syntipukeiksi ne, jotka siellä pappilan pelloilla ovat alkaneet napista. Ne hän julistaa ihanteettomiksi. Ahon olisi kokeeksi mentävä vuodeksi rengiksi Iisalmen pappilaan, neuvoo Rantamala. Silloin hän oppisi tuntemaan elämää, ihmispsykologiaa ja sen tekijöitä. Työmies astuu historiaan ja niin pappiloiden kuin muutkin rengit alkavat aavistaa, että ihanteeksi on otettava uusi yhteiskunta, uusi valoisa tulevaisuus.

Leninistä Aho sanoi Rantamalan mielestä aivan oikein. Leninillä on todella sellainen nokka, jolla voi "nokata herkkupalat siellä pappilan poikien pöydältä pellolla ahertaville orjille". Suomen itsenäisyys toteutettiin työväenaatteen innoittamalla voimalla, Leninin ja muiden työväen edustajain toiminnan tuloksena.

Ei ole pysähdyttävä porvarillisten teorioiden ja pykälien eteen — on yksi suuri sana — oikeus. Köyhälistö voi lähteä vallankumouksen tielle. Porvaristo voi tehdä sen tyhjäksi yhdellä iskulla, suostumalla köyhälistön vaatimuksiin. "Sen lujan iskun edessä laskeutuisivat köyhälistön aseet heti alas." Tiedän, että työväestö toivoisi kaiken ratkeavan rauhassa parlamentaarista tietä, toteaa Rantamala, mutta 49 orjuutettua ei voi alistua orjuuteen vain siksi, että 51 äänestää orjuuden puolesta.

Jos ei porvaristo laske aseitaan, ei työväelle ole muuta tietä kuin orjuus tai verellä ostettava vapaus. Sen puolesta työväki lyö pöytään viimeisenkin korttinsa, henkensä ja verensä. Anarkismi pois. On alistuttava sovinnollisin mielin johdon määräyksiin. "Hetki on vakava. Kyseessä ei ole leikki vaan taistelu kuolemasta ja elämästä. Taistelu, jossa on alistuttava kuriin, ellei totella, joukkohenki pettää." Näin lopetti Rantamala kirjoituksensa.

Juhani Aho puolestaan kirjoitti Helsingin Sanomiin joukon "teesejä" sen jälkeen, kun suojeluskunnat oli julistettu hallituksen joukoiksi ja Mannerheimista oli tehty suojeluskuntien ylipäällikkö. Hän leimasi sitä vastaan äänestäneet kansanedustajat punakaartilaisiksi, jotka on asetettava kansan edessä syytteeseen heidän kanssaan. Irmari Rantamala ruoti edelleen Juhani Ahoa Työmiehen Tasavallan päiväkirja -nimisessä Maiju Lassilan nimellä kirjoittamassaan pakinasarjassa (4. 2. 1918). Siinä esiintyi vannoutunut porvari Pekka Kaikkonen koko omistavan luokan henkilöitymänä, ja Rantamala syytteli Ahoa, että hän oli lähtenyt laihalla konilla aja-

maan lihavan ”Kaikkois-keljun” asiaa. Aho oli nimittäin pakinassaan väittänyt venäläisten syöttävän täällä heinät hevosilleen niin tarkoin, että tasavallan hevoset laihtuivat luurangoiksi. Rantamala kertoo lukeneensa tämän ”runon” myös pakinahenkilölleen Lotta Pauliinalle ja kysyneensä:

”Etkö jo taivu uskoon?

Mutta sitä akkaa! Hönkäsi: Milloinkas tässä maassa on se hevonen työläistä vetänyt. Eivätkö ne ole jalkaisin taivaltaneet kilometritehtaalla?” Näin Rantamala ja luovutti puheenvuoron Pekka Kaikkoselle: ”Kansa kukisti minut Kaikkosen sinä samana tammikuun 27 päivänä, jona Juhani Aho minut aamulla niin valkeaksi värjäsi.” Samalla Kaikkonen oli tyytymätön Juhani Ahoon ja muihin runoilijoihin, jotka ajoivat perin huonosti ja epäonnistuneesti hänen asiaansa.

Rantamalan suoraviivaiset hyökkäykset pelottivat Juhani Ahoa siinä määrin, että hän pelkäsi henkeään punaisten hallussa olevassa Helsingissä. Hän aprikoi, voitiinko häntä pitää riistäjänä ja oliko hän pitänyt toisten työn tuloksesta enemmän kuin olisi välttämättä tarvinnut. Mutta minkä hän sille voi, että syntyi yläluokkalaiseksi eikä työmieheksi. ”Vaik’ en enää voisikaan ruveta työläiseksi, voisin ehkä supistaa menojani, tehdä, mitä en ollut tehnyt, lakata käyttämästä hyväkseni riistettyä pääomaa”, kaavailee hän Hajamietteissä.

Niin terävästi kuin Yrjö Sirola, Irmari Rantamala ja monet muut olivatkin hyökänneet Juhani Ahoa vastaan hengen aseilla, suoranaisesti haastaneet häntä taisteluun ja vaatineet esittämään mielipiteensä ajan suurista kysymyksistä, eivät Ahon henki ja vapaus olleet vaarassa punaisten valtakaudella. Hänen ei tarvinnut piileskellä. Hän liikkui vapaasti, tapasi ystäviään ja seurusteli vilkkaasti porvarillisten poliitikkojen kanssa. Irmari Rantamalan elämä sen sijaan päättyi teloituskomennuskunnan käsissä muutaman viikon kuluttua Helsingin valtauksesta. Valkoinen Suomi oli tuntuvasti armottomampi niille, jotka olivat sitä vastaan vain sanan miekalla taistelleet.

(Ajankuvat n:o 13—1963)

Karl Karlovitš kenraali menneeltä aikakaudelta

Carl Gustaf Emil Mannerheimista on vuosikymmenien varrella piirretty monia luonnekuvia, joille yhteistä on tietty ristiriitaisuus. Myös ne piirit, jotka pitävät Mannerheimia suurimpana suomalaisena, nerokkaana sotapäällikkönä ja taitavana valtiomiehenä, tekevät häntä syvällisemmin luonnehtiessaan monia varauksia. Toistettakoon vain Helsingin Sanomain pääkirjoituksen viimeiset rivit Mannerheim-patsaan paljastuspäivänä 4. 6. 1960. Lehti lopetti huolella muotoillun juhlatyyliin puetun arvionsa seuraavasti: "Niin vähän kansallinen kuin kosmopoliittinen Mannerheim henkilönä olikin, oli hänen elämäntyönsä kuitenkin suomalaisesti leimautunutta."

Mannerheim-suku lienee hollantilaista tai saksalaista alkuperää. Suvun Suomessa asunut haara polveutuu v. 1824 kreivilliseen arvoon korotetusta Carl Erik Mannerheimista. Carl Gustaf Emil Mannerheimin (etunimet ovat venäläisessä muodossa Karl Karlovitš, Suomessa lapuanliikkeen kaudella käytettiin myös muotoa Kaarle Kustaa) vanhemmat olivat kreivi Carl Robert Mannerheim ja Hedvig Charlotta Helena von Julin. Suomenruotsalaisen von Julinin suku tuli kuuluisaksi jo 1800-luvulla kartanotehtaista suurteollisuuslaitoksiksi paisuneiden Fiskarsin, Antskogin, Kosken ja muiden teollisuuslaitosten omistajana. Työväenyhdistyksiin liittymiskielto ja sitä

uhmanneiden työläisten häädöt liittivät von Julinin nimen maamme työväenliikkeen varhaisvaiheiden historiaan.

"Vaikeasti kesytettävät vaistot"

Gustaf Mannerheim — tuleva kenraali — syntyi 4. 6. 1867 ja aloitti opintonsa Haminan kadettikoulussa v. 1882. Elämäkertojen laatijat tietävät hänen tuota pikaa kohonneen johtavaan asemaan luokallaan. Viime vuosien lähteissä todetaan myös avomielisesti, että hänet erotettiin koulusta eräiden vallattomuuksien vuoksi, mitä sanontaa Anni Voipio käyttää. Niin siis suomalainen upseerintutkinto jäi suorittamatta. V. 1887 aloitti 20-vuotias Mannerheim opintonsa Nikolajevin ratsukoulussa Pietarissa ja valmistui siellä Venäjän armeijan upseeriksi kahden vuoden kuluttua.

Eräs Mannerheimin rykmenttitoveri, vallankumouksen jälkeen maanpaossa oleillut eversti Paul Rodzianko kertoo muistelmissaan, miten Karl Karlovitšin ainoa takaisku sotilaallisen nousun tiellä (hän ei mainitse mitään erottamisesta Haminan kadettikoulusta) tapahtui Nikolajevin ratsukoulussa. Ryhmä kadetteja aloitti eräänä yönä kasarmille palatessaan keskinäisen tappelun. Siinä ei tyydytty vain nyrkkien käyttöön. Miekat vedettiin esille, ja Mannerheim haavoitti erästä kadettitoveriaan niin, että toinen korva oli miltei irti sivallettu. Pitkälliset kuulustelut seurasivat, ja korpraaliksi alennettu Mannerheim sai ponnistella vuoden saavuttaakseen menetetyn asemansa. Rodziankon mukaan Mannerheim päätti tällöin oppia hallitsemaan vaikeasti kesytettävissä olevat vaistonsa.

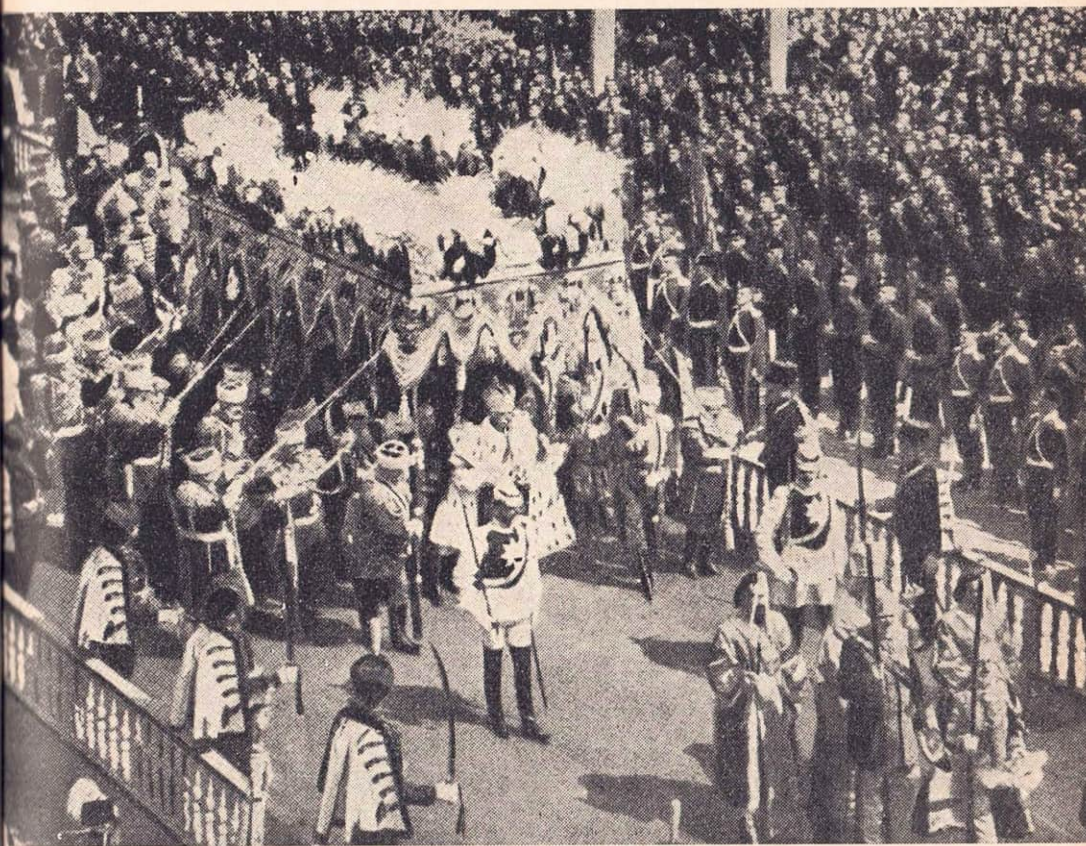
Rodzianko kuvaa suorastaan lennokkaasti tämän Aleksanteri III:n ajan kadettien ja nuorten upseerien elämää (ruotsal. painos: Mannerheim-krigaren och människan, teosta ei ole suomennettu). Se Venäjä, jonka yläluokan menneen loiston me tunnemme kymmenistä katkeroituneiden emigranttien kuvauksista, levittäytyy eteemme. Pietarin yöllisiä katuja ja ympäristön viertoteitä kiitävät troikat ja ravintoloiden mustalais-

tyttöjen kauniit silmät, joita katselemasta tuleva tsaarin valioväki palaili vasta aamutunneilla, kuuluvat kuvaan. Mustalaissoitto ei kertojan mukaan jättänyt edes Karl Karlovitšia välinpitämättömäksi.

Tietä tasoitetaan "kavaljeerikaartiin"

Nuoren kornetin palvelu Aleksandrinskin rakuunarykmentissä ratsukoulun jälkeen ei muodostunut pitkäaikaiseksi, sillä hän pyrki keisarilliseen chevaljerkaartiin, missä sosiaalinen asema, hovimuodollisuudet ja kalliit elämäntavat merkitsivät enemmän kuin sotilasarvo. Rodzianko kuvaa, miten chevaljerkaartiin tulo oli yhtä kuin todellinen astuminen hienoston seurapiireihin. Marinskin teatteri, missä suuriruhtinaan rakastajatar, kuuluisa Ksesetšinskaja tanssi, lukemattomat hovin juhlat ja vastaanotot, olivat palvelukseen kuuluvia tehtäviä. On ymmärrettävää, että tällaisella "sotilasosastolla" oli houkutuksensa.

Tietä sinne tasoitettiin tsaarin Venäjän ylhäisölle luonteenomaiseen tapaan. Mannerheimin Lukinovkassa asuva kummitäti Alfhild Colignynil kääntyi Mannerheimin pyynnöstä sotaministerin ja keisarinna Maria Feodorovnan puoleen. Niin Mannerheim nousi nuorten nimettömien ratsuväen upseerien yläpuolelle ja marssi yllään musta asetakki ja siniset housut ilmoittautumaan kannusten kilistessä ja kypärän miltei hipoessa oven kamanaa hänen majesteettinsa keisarinna Marian eskadroonaan mainitussa chevaljerkaartissa. Elämäkertakirjailijat tietävät hänen olleen leskikeisarinna Dagmarin suosiossa ja herättäneen sekä älykkyydellään että hienolla käytöksellään ja komealla ulkomuodollaan huomiota hovissa. Tiedetään jopa nuorten suuriruhtinattarien silloin tällöin koettaneen nähdä vilahduksen komeasta upseerista. Koska aliratsumestariksi ylentynyt Mannerheim oli yksi niistä neljästä, jotka armeijan komeimpina upseereina valittiin astumaan loistavan kulkueen edessä Nikolai II:n kruunajaisissa v. 1895, ei näitä

Nikolai II oli minun keisarini, sanoi C.G. Mannerheim. Tässä kuvassa hänet nähdään keisarinsa kruunajaiskulkueessa keskeisellä paikalla

tietoja voitane pitää liioiteltuina. Tiedetäänhän lisäksi, että Mannerheimilla aina viimeisiin elinvuosiinsa asti oli pöydällään omistuskirjoituksella varustettu Nikolai II:n kuva, minkä keisarin hän esitti suomalaisten kielteisiä käsityksiä uhmaten ”minun keisarinani”.

Moskovan poliisipäällikön vävypojaksi

Avioliitto nuoren 18-vuotiaana Pietarin seuraelämään astuneen elegantin neitosen Anastasia Arapovan kanssa v. 1892 lujitti ja vakiinnutti Mannerheimin asemaa hovissa. Morsiamen isä oli Moskovan ylipoliisimestari, kenraalimajuri ja keisarin seurueen jäsen Nikolai Arapov. Suuren 25-osaisen tsaarin ajan biografica-ensyclopedian sivuille on kelpuutettu vain kaksi Arapovia ja toinen heistä oli Mannerheimin appi. Kenraali Arapovin asema keisarihuoneen uskottuna on ymmärrettävissä aikansa taustaa vastaan tarkasteltuna. Työväenliikkeen aika ei ollut vielä tullut, mutta miljoonakaupunki Moskovaa vahvahdutti itsevaltaa vastaan suuntautunut sivistyneistön vallankumouksellinen liike. Tšernyševski, Belinski, Dobroljubov, Herzen ja monet muut vetosivat ennen kaikkea nuoreen sivistyneistöpolveen ja ylioppilaslevottomuudet olivat jokapäiväisiä ilmiöitä. Nuori Venäjä -niminen edistykselliseen sivistyneistöön vetoava julistus syntyi Moskovassa v. 1862. Näitä liikehtimisiä voimakeinoin tukahdutettaessa oli ylipoliisimestari Arapov luonut itselleen aseman, minkä loistosta sai perhepiiriin liittynyt vävykin nauttia.

Kreikkalaiskatolisin menoin solmittu avioliitto teki Mannerheimista myös venäläisen tilanomistajaluokan jäsenen. Yhdessä puolisonsa kanssa hän omisti Aleksandrovka-nimisen maatilan Voronežin kuvernementissa. Vielä v:n 1917 aateliskalenterissa tämä maatila oli perheen nimissä. Avioliitosta syntyi kaksi tytärtä: Anastasia ja Sofia. Ensin mainittu siirtyi kreikkalaiskatolisuudesta roomalaiskatolisuuteen ja meni englantilaiseen karmeliittaluostariin nunnaksi. Sen jätettyään hän on asunut Englannissa. Sofia on asunut Pariisissa. Vapaaherratar Mannerheim ei koskaan käynyt Suomessa, mutta tyttäret ovat vierailleet täällä muutamia kertoja. Tämä avioliitto, josta elämäkerroissa mainitaan niukkasanaisesti, päättyi viralliseen avioeroon v. 1919. Vapaaherratar Mannerheim asui Pariisissa, missä hän kuoli v. 1936.

Ovet aukenevat tsaarin hovimiehelle

V. 1901 chevaljerkaartin komentaja, kenraali von Grünwald nimitettiin keisarillisen hoviministeriön johtoon ja hän valitsi Mannerheimin apulaisekseen. Everstin palkka, vapaa asunto eräässä Pietarin hienoimmassa korttelissa ja tilaisuus keskittyä jalorotuisiin hevosiin, liittyivät tähän siirtoon. Osanotto venäläis-japanilaiseen sotaan ja ylennys everstiksi 37-vuotiaana kuvastivat edelleen sotilasuran nousua. Pietarin varusväki ei tosin aluksi ollut erityisesti innostunut tähän sotaan. Sitä pidettiin liian vähäpätöisenä ja vastustajaa halveksittiin. Lisäksi luultiin, että Euroopassa voisi tapahtua selkkauksia, joissa tsaarin armeijaa tarvittaisiin ja jotka toisivat upseereille enemmän mainetta ja kunniaa kuin kaukana maailman äärissä käytävä siirtomaasota. Tämän vuoksi Mannerheim epäröi luopua erinomaisen tavoitellusta asemasta pyrkiäkseen kaukaiseen sotaan. Hän ei kuitenkaan lyönyt vetoa väärän hevosen puolesta. Vaikka sota päättyi tsarismille tappiollisesti, palkittiin Mannerheim paitsi ylennyksellä myös kolmella kunniamerkillä miekkoineen.

Venäläis-japanilaista sotaa seurasi tiedustelumatka Aasian halki ja sen jälkeen venäläisen ulaanirykmentin päällikkyys Puolassa. Ylennys v. 1910 hänen majesteettinsa keisarin henkikaartin ulaanirykmentin komentajaksi kenraalimajurin vakanssilla, mitä seurasi vuotta myöhemmin ylennys kenraalimajuriksi, liittyi tähän nousuun. V. 1912 määrättiin Mannerheim keisarin seurueen jäseneksi, mikä arvoasema toi tullessaan monia etuoikeuksia. Hänellä oli mm. oikeus päästä keisarin puheille milloin tahansa ilman pidempiä muodollisuuksia. Puolan-vuosinaan Mannerheim oli tietenkin mukana maahan sijoitettujen korkeimpien sotilas- ja virkamiesperheiden seuraelämässä. Lisäksi hän solmi suhteita loistavuudestaan ja ylpeästä eristyneisyydestään tunnettuihin puolalaisiin ylimystöpiireihin. Vaikka hänen asuinpaikkakuntanaan oli Novominsk

Puolassa, löytyi hänen nimensä jatkuvasti ranskankielisestä Pietarin hienoston "Kuka kukin on" -kalenterista (Almanach de St. Petersbourg). Ne noin 3.500 ylhäisöperhettä, jotka siihen kelpuutettiin, edustivat todella tämän jättiläisvaltakunnan kermaa, johon siis luettiin myös Mannerheim Bn Gustave Carlovitch, Colonel Chef du 15 reg. des Lanciers de Wladimir MC.

Yhtä uskollisesti ja valansa velvoituksella kuin Mannerheim palveli tsaaria rauhanaikana hovin liepeillä, johti hän, Varsovassa olevan sotaneuvoston jäsen, venäläisiä sotavoimia I maailmansodan itärintamalla saksalaisia ja itävaltalaisia joukkoja vastaan. Tosin hän ei ollut ainoa kenraalin arvoon kohonnut aktiivipalveluksessa ollut suomalaissyntyinen upseeri. Tämä loistava ura katkesi v:n 1917 vallankumoukseen, joten ei ole merkillistä, että Mannerheim ei vain v:n 1905 ja v:n 1917 vaiheilla leimaa suoraviivaisesti kaikkia tsaarin itsevaltaa vastaan nousseita väestöryhmiä roskaväeksi, vaan tekee sen myös katkeruudella vielä v. 1950. Rodziankon mukaan Karl Karlovitš kulki v. 1917 ympäri kuin tiikeri kylärakkien joukossa eikä rakastanut seuraa.

Olot hyvät — toiveet toteutuneet

Muistelmissaan Mannerheim tilittää suhdettaan tsaarin aikaan seuraavasti:

"Kun silmäilen taaksepäin tuohon aikaan, minkä olin kulkenut tsaarin univormussa, myönsin kiitollisena, että toiveeni olivat täysin toteutuneet. Olin päässyt suurempiin oloihin, jotka olivat tarjonneet väljempiä näköaloja kuin mihin minulla 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä olisi ollut mahdollisuutta Suomessa." Hän mainitsee, miten v. 1887, jolloin hän astui Venäjän armeijaan, Venäjä oli valtansa huipulla. Lujatahtoinen Aleksanteri II ilmensi olemuksessaan valtakuntaa, joka tuntui turvalliselta ja varmalta ja jonka mahti oli paljon

Karl Karlovitš H.M. keisarinna Maria Feodorovnan chevalierkaartin upseerina v. 1892 eskadroonan vahtimestarin, aliupseerin ja ratsupalvelijan seurassa.

yläpuolella muiden suurvaltojen. Hän oli kuin luotu yksinvaltiaaksi, joka ohjasi jättiläisvaltakuntaansa antamatta kenenkään vaikuttaa itseensä. Tsaari oli itse Venäjän henkilöitymä. Valtakunnan perustuslain nojalla keisarilla oli ehdoton valta.

Edelleen Mannerheim on sitä mieltä, ettei tsaarin Venäjä ollut poliisivaltio. Kansalaisten yksityiselämään sekaantuminen oli siellä vähäistä. Tsaarinajan tuomiot vastustajille olivat humaanisia ja yritteliäs karkotusvanki saattoi hyvinkin päästä uuden elämän alkuun ja hankkia itselleen jopa varallisuutta. Tavallisen kansan, vailla alkeellisempiakin oikeuksia olevan teollisuustyöväestön ja talonpoikaiston Venäjä, kansojen vankila, missä kymmeniä vähemmistökansallisuuksia eli orjuudessa, oli hänelle tuntematon käsite. Hän ei ymmärtänyt edes maailmankatsomukseltaan vankasti porvarillisen väestön tsaarinvastaista asennetta, puhumattakaan vallankumouksellisesta työväestöstä ja talonpoikaistosta.

”Mannerheim on palannut ja tarvitsee työtä”

Kenraali, joka siirtyi Suomeen vasta kuudennellakymmenennellä ikävuodellaan, oli maan oloista vieraantunut. Niin toteavat lukuisat elämäkerta- ja muistelmakirjoittajat. Heistä viimeisin ja varmasti myös objektiivisin, kenraali Erik Heinrichs tiivistää tämän tosiasian seuraaviin sanoihin: ”Keisarin palveluksessa olevana upseerina hän oli jäänyt niiden unelmien ja pyrkimysten ulkopuolelle, jotka olivat juuri menneinä vuosikymmeninä antaneet sisällön ja värin hänen omalle sukupolvelleen samoinkuin nuoremmillekin.” Kai Donnerin mukaan Mannerheimin Suomeen kutsumista ajateltiin syksyllä 1917 silloisen Svinhufvudin hallituksen suunnitellessa sotilasdiktatuurin perustamista. Hallituspiireissä eräät henkilöt pitivät häntä kuitenkin liian suuressa määrin venäläisenä tai venäläistyneenä kenraalina, jonka nimittäminen kyseiselle paikalle ei

olisi ollut omiaan rauhoittamaan levottomia aineksia. Sisällissodan esivaiheissa suojeluskuntajoukkojen ylipäälliköksi nimettiin aluksi toinen tsaarin kenraali Claes Charpentier, jonka valinnan perusteina virallisluontoinen Suomen vapaussota-teos mainitsee myös sen, että hän osasi suomen kieltä, mikä taito oli harvinainen Venäjällä palvelleiden suomalaissyntyisten upseerien keskuudessa. Charpentier arvostettiin eteväksi sotilaaksi, mutta häneltä puuttui valitsijainsa käsityksen mukaan tarpeellista lujuutta.

Ministeri Carl Enckell kertoo kiintoisissa muistelmissaan, miten hän vuodenvaihteessa 1917—18 tapasi Mannerheimin serkun Jacob von Julinin, jonka lausui: "Meidän on ehdottomasti hankittava paikka Mannerheimille, joka on palannut Venäjältä ja tarvitsee työtä." (Carl Enckell: Poliittiset muistelmat II, s. 332). Kun Mannerheim sitten peri Charpentier'in paikan ja julistettiin ylipäälliköksi Svinhufvudin hallituksen päätöksellä, ilmeni toistuvia ristiriitoja myös suomalaisten konservatiivisten poliitikkojen kanssa. Niitä valottaa osaltaan myös mainitun hallituksen ministeri Onni Talas. Hänkin muistuttaa, miten hallituksen ympärille ryhmittyneet piirit olivat johtaneet passiivista vastarintaa tsaaria vastaan silloin, kun Mannerheim palveli Venäjän armeijassa. Siksi he tunsivat kansamme paremmin kuin Mannerheim, jolle itsenäisyyskysymyksen tunteminen oli huomattavan vieras. Vielä Talas lukee heidän itsenäisten luonteidensa ansioksi sen, etteivät he aina halunneet taipua Mannerheimin diktatoriseen menettelyyn. Edvard Hjelt meni ehkä kaikkein pisimmälle, kun hän väittäessään, ettei Mannerheim Venäjällä palvellessaan ollut tehnyt mitään maansa hyväksi myös julisti, ettei Mannerheim punaisia vastaan taistellessaan paljastanut selvästi kantaansa Venäjään nähden. (Onni Talas: Suomen itsenäistyminen ja Mannerheimin muistelmat, s. 33, 59, 60).

Paikallinen kapina — tällä kertaa Suomessa

Tämä arvio onkin totuudenmukainen, sillä Mannerheimin monista lausunnoista ja asennoitumisista ilmenee, että hänen osaltaan kyseessä oli "laillista" valtaa vastaan nousseiden kapinoitsijoiden kukistaminen ja kurittaminen. Tällaisia kapinallisia olisi yhtä hyvin voinut olla Puolassa, Baltian maissa tai muissa Venäjän provinsseissa. Sillä kerralla niitä oli Suomessa. Sotatoimien alkaessa Mannerheim kohdisti julistuksensa urhoollisen Venäjän armeijan sotilaille ja tiedotti, ettei kysymyksessä ollut sota Venäjää vastaan, vaan yksinomaan taistelu kapinaan nousseita oman maan kansalaisia vastaan. Hän keräsi päämajaansa niin runsaasti suomalaissyntyisiä tsaarinupseereja, että sitä arvosteltiin valkoisen armeijan keskuudessa liian venäläiseksi. Ylipäällikön hyvinvoinnista huolehti venäläinen sotilaspalvelija ja kunniasanallaan sodan ulkopuolella pysyttelemään sitoutuneet venäläiset upseerit asuivat vapaasti Vaasan hotelleissa. Ylipäällikkö ja hänen lähimmät miehensä eivät osanneet suomea, mikä myös korosti johdon ulkomaalaista leimaa.

Venäläisiä joukko-osastoja ei sisällissodassa punaisten puolella ollut, tämä myönnetään jo nyt yleisesti. Niitä yksityisiä venäläisiä, jotka liittyivät punakaartiin, Mannerheim halusi rangaista mitä ankarimmin. Hän vaati kenttäoikeuksien asettamista, joissa venäläiset ensin asetettaisiin syytteeseen, minkä jälkeen heidät ammuttaisiin. (Kai Donner). Vaasan hallitus asettui vastahankaan, koska Venäjä ja venäläiset eivät koskaan olleet julistaneet minkäänlaista sotaa Suomea vastaan ja sisäisen sodan aikana ei maata voida julistaa sotatilaan eikä myöskään perustaa kenttäoikeuksia. Tästä huolimatta eri puolilla rintamaa toimineet kenttäoikeudet toimivat päällystön vastuulla. Kai Donnerin mukaan niissä oli suuri isänmaallinen vaikutus. Mannerheim itse puuttui niiden työskentelyyn Viipurin valtauksen jälkeen. Silloin oli ilmeisesti erehdyksessä

ammuttu summittaisesti suuri joukko venäläisiä, joiden joukossa oli myös valkoisille myötämielisiä henkilöitä. Tämän välikohtauksen johdosta ylipäällikkö antoi käskyn vankien ampumisen lopettamisesta.

Toive saada vaikuttavasti toimia tsaarin paluun puolesta

Mannerheim, joka sisällissodan päättymisen jälkeen vaati valkoisen armeijan nimissä monarkian palauttamista ja korosti lausunnoissaan, että lapsuudestaan asti tehtävään kasvatettu valtionpäämies on paljon edellä henkilöä, jota ei milloinkaan oltu valmennettu tähän tehtävään, joutui olosuhteiden pakosta, suurvaltojen poliittisten voimasuhteiden muututtua, vahvistamaan tasavaltalaisen hallitusmuodon v. 1919. Toiveitaan ja uskoaan vanhaan tsaarin Venäjään hän ei kuitenkaan menettänyt. Hän oli vilkkaasti yhteydessä tsaarinvallan palauttamiseen tähtäävien eri kenraali- ja aatelisryhmien kanssa. Hän neuvotteli englantilaisten kanssa ehdoista, joilla suomalaiset sotajoukot osallistuisivat Pietarin valloitukseen. Tosin Suomessa Winston Churchillin lähettämänä sotilaallisena edustajana ollut kenraali Cough tiedotti käsityksenään, ettei Mannerheimiin voinut luottaa. Hänen luonteensa herätti epäluuloa. Mannerheim oli entinen tsaarin palvelija, joka halusi palauttaa tsaarin vallan (Onni Talas s. 78).

Judenitšin suuren Pietaria vastaan kohdistuneen hyökkäyksen alkuvaiheessa Mannerheim vaati kuulussa avoimessa kirjeessään tasavallan presidentiltä Ståhlbergilta yhtymistä tähän hyökkäykseen. Hän perusteli sen välttämättömyyttä väittämällä bolševikkivallan kukistumisen olevan vain ajan kysymys ja Pietarin kukistumisen Suomen kädessä sekä suomalaisten joutuvan kiusalliseen asemaan, jos he eivät ole mukana sitä kaadettaessa. Uusi Suomi yhtyi 2. 11. 1919 varauksettomasti tähän vetoomukseen korostaen, että Mannerheim oli

osannut antaa erinomaisen vakuuttavan ilmaisun sille käsitykselle, jota melkoinen osa kansastamme on koettanut voimiensa mukaan ajaa. Tsaarin vallan palauttamiseen pyrkivät piirit olivat siihen mennessä antaneet uusia lupauksia Mannerheimille. Olipa suostuttu jopa suomalaisten osallistumiseen Pietarin miehitykseen sodan jälkeen (Donner s. 237).

Onni Talas, joka silloin ja aina kuolemaansa asti kuului Uuden Suomen piiriin, tosin mainitsi v. 1953 Mannerheimin käsitysten olleen perusteettomia: "Mannerheimin optimismissa bolševikkivallan kukistumismahdollisuuksista voitaneen nähdä entisen tsaarin armeijan upseerien toiveajattelua saada vaikuttavalla tavalla myötävaikuttaa tsaarinvallan kukistajien häviössä."

Ehkä myös se, että Mannerheimin taloudellista asemaa ei heti välittömästi järjestetty hänen mielestään tyydyttävälle kannalle, innoitti häntä käymään jatkuvia neuvotteluja Pietarin valloitus- ja Itä-Karjalan miehityssuunnitelmien laatijoiden kanssa. Tosin kyllä Rodzianko tietää, ettei Karl Karlovitš välittänyt sanottavasti rahasta, mikä oli kertojan mukaan ainoa venäläinen luonteenpiirre hänessä. Hän ei ollut upseeritovereihinsa rinnastettava varoissaan. Kaksi kelpo ratsuhevosta ja univormu riittivät. Rahapulaa hän ei kuitenkaan tuntenut, koska hänellä ei koskaan ollut aikaa rahan käyttöön.

Carl Enckellin mukaan Mannerheimin asenteet v:n 1919 vaiheilla määrääntyivät tuntuvalta osaltaan ataloudellisista syistä. Hän ei vielä ollut saanut 7,5 miljoonan silloisen markan kansalaislahjaa. Siksi hän valitteli toimeentulohuoliaan. Enckell lohdutteli, että hänelle kyllä tullaan järjestämään paikkoja teollisuusyritysten ja pankkien johdossa, joten levottomuuden aihetta ei ole. Mannerheimin talous kyllä tässä vaiheessa järjestettiin, mutta koska viimeisin elämäkerran laatija Erik Heinrichs puhuu pankkinotariaatista, joka hoiti Mannerheimin usein varsin hankalia asioita, saattaa Rodziankon käsitys olla oikea. Onni Talas vuorostaan viittaa tässä yhteydessä hänen

mielestään esimerkilliseen Svinhuvudiin, joka taloudellisia huoliaan nurkumatta ja lahjoja kaipailematta vetäytyi maatilalleen ja pienen eläkkeen lisäksi hankki tuloja tekemällä kirjoitustöitä entisille alaisilleen.

Loppuun saakka uskollinen

Vuosikymmenet, neuvostovallan jatkuva lujittuminen, tämän valtavan maan tieteen, tekniikan kehittyminen, kansan sivistys- ja kulttuuritason kohoaminen, eivät muuttaneet Mannerheimin perinnäisiä Nikolai II:n kauden käsityksiä. Suomen talvisodan alkaessa hän julisti tämän yhteenoton v:n 1918 sodan jatkoksi ja loppunäytökseksi. V. 1941, kun maamme uudelleen liitettiin II maailmansotaan, puhuttiin Mannerheimin päiväkäskyssä Itä-Karjalan valloittamisesta samaan tapaan kuin Judenitšin päivinä. Lisäksi siitä huokui vanhan itsevaltiusajan sotapäällikön tyyli, miehen, joka ei ole luvannut panna miekkaansa tuppeen ennen tämän tavoitteen saavuttamista.

Historia toistui. Monarkian vannoutunut kannattaja Mannerheim joutui v. 1919 yleispoliittisen tilanteen muututtua allekirjoittamaan valtionhoitajana tasavaltalaisen hallitusmuodon ja luovuttamaan paikkansa häneen rinnastettuna tuntuvasti demokraattisemmille Suomessa kouliintuneille voimille. V. 1944—45 Mannerheim joutui ensin allekirjoittamaan välirauhansopimuksen ja sitten lopullisen rauhansopimuksen sen valtion kanssa, jolle hän oli julistanut ikuista sotaa ja vihaa. Kun hän tasavallan presidentin ominaisuudessa, maan ulkopolitiikan ylimpänä johtajana, joutui käsittelemään Neuvostoliiton kanssa solmittavaa ystävyys- ja avunantosopimusta, nousi jälleen esiin vanha tsaarinupseeri. ”Jos Venäjällä vallitsisi entinen komento tai tavallinen hallitus, niin tämä olisi itsestään selvä ratkaisu”, lausui hän Heinrichsin mukaan. Laatiessaan muistelmiaan, jotka syntyivät hänen viimeisinä elinvuosinaan, tilittää hän asennoitumistaan ja lohduttautuu, ettei

vastuu siitä voi langeta sen maan kannettavaksi, jossa olen toiminut. Sen sijaan, toteaa hän, se saattaa minut avoimeen ristiriitaan Neuvostoliiton kanssa. "Mutta minun asenteessani ei ole bolševikkikumouksesta lähtien mitään uutta, mitä Neuvostoliitto ei tiedä", ilmoittaa hän eräälle ruotsalaiselle ystävälleen kirjoittamassaan kirjeessä. Noiden rivien, edellä selostetun ja kaiken muun pohjalla, mitä Mannerheimista tiedämme, voimme arvioida, onko hän ollut myönteinen tekijä kansamme historiassa ja, mikä tärkeintä, ovatko Mannerheimin mielipiteet, asenteet ja kannanotot sellaiset, että niiden pohjalla voidaan jatkuvasti viitoittaa linjaa kansakuntamme politiikalle. Mannerheim kuuluu valtakuntaan, jota ei enää ollut lokakuun vallankumouksen jälkeen. Järjestelmä, joka luhistui silloin, oli aikansa elänyt, eikä kelpaa esikuvaksi maamme tulevaisuutta rakennettaessa.

C. G. Mannerheim Adolf Hitlerin ja presidentti Risto Rytin seurassa Suomessa viime sodan aikana.

(Ajankuvat n:o 12—1962)

Buharin vallankumousmiehen värikäs traaginen tarina

John Reed, loistavatyylinen ja dynaaminen vallankumouksen kuvaaja, mainitsee tunnetussa ja klassisena historiaan jääneessä vuoden 1917 lokakuun reportaasissaan 10 päivää, jotka järisyttivät maailmaa, miten hän eräällä rautatieasemalla Pietarin ja Moskovan välillä näki ensimmäisen kerran Buharinin. Lyhyt punapartainen mies, jolla oli fanaatikon silmät ja josta oli sanottu, että hän oli paljon enemmän vasemmalla kuin Lenin, niin luonnehti tämä varta vasten vallankumousta silminnäkijänä katsomaan tullut amerikkalainen sanomalehtimies NIKOLAI IVANOVITŠ BUHARININ. Tapaaminen oli satunnainen. Punakaartilaisia täyteen sullottu tärisevä ja pysähtelevä juna oli purevan kylmänä yönä seisahtunut nimettömälle asemalle. John Reedin silmät erottivat joukosta silloin vielä muualla maailmassa ja Venäjälläkin verrattain tuntemattoman vallankumousmiehen, jota lännessä nimitettiin summittaisesti Venäjän Marat'iksi.

Nikolai Buharin syntyi Moskovassa syyskuun 27 p:nä 1888. Kuten lukuisat muutkin tsaari-Venäjän kumoukselliset hän polveutui sivistyneistöperheestä. Isä oli Moskovan yliopiston professori. Nuori Nikolai Buharin yritti myös lukea lakia Moskovan yliopistossa, mutta toistuvat vangitsemiset ja karkotukset tekivät sen mahdottomaksi. Hän liittyi bolševikkeihin vuonna 1906.

Nikolai Buharin

Maanpakolainen

Ennen karkaamista Siperiasta ja siirtymistä maanpakoon aluksi Ruotsiin hän oli tsaarin vankiloissa kahteen otteeseen. Erääksi karkotuspaikaksi hänelle määrättiin Arkangelin kuvernementti. Vuosina 1911—1917 hän oleskeli useissa Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa. Itävallassa ollessaan hän tutustui lähemmin Leniniin. Pakolaiselämä Itävallassa, kuten myöhemmin muissakin maissa, päättyi vangitsemiseen ja karkotukseen. Niinpä hänelle kertyi kokemuksia myös Saksan ja Ruotsin vankiloista.

Ulkomailla ollessaan Buharin osallistui aktiivisesti vallankumoukselliseen liikkeeseen. Poliittisen työväenliikkeen silloinen kansainvälinen järjestö — II Internationaali — hajosi ensimmäisen maailmansodan syttyessä. Kun marxilainen sodanvastaisella kannalla ollut vasemmisto aloitti yhteistoimin-

nan, oli mukana myös Nikolai Buharin. Nimimerkki Nota Bene tuli tunnetuksi useiden aikakauslehtien palstoilla. Jugend Internationale, ruotsalainen Stormklockan, norjalainen Klassekampen, New Yorkissa ilmestynyt Novyi Mir ja monet muut julkaisut olivat niinä vuosina hänen fooruminaan.

Vuoden 1917 helmikuun vallankumous avasi hänelle, kuten muillekin tsaarin terroria paenneille ja karkotetuille, paluutien kotimaahan. Bolševikkien valtaannousun jälkeen hän tuli laajojen joukkojen tietoisuuteen kommunistisen puolueen johdon jäsenenä, Pravdan päätoimittajana, Kommunistisen Internationaalin (Komintern) johdon puheenjohtajana sekä marxilaisena teoreetikkona. Päivänpolitiikan ohella hän hoiti professuuria yliopistossa sekä lyhyessä ajassa kirjoitti lukuisia marxilaisuutta eri puolilta valottavia teoksia, joista tunnetuimpiin kuuluu Kommunismin aapinen ja laaja Materialistinen historiankäsitys. Hän oli mukana lukuisten tieteellisten ja ideologisten julkaisujen toimituskunnissa Bolšaja sovjetskaja ensyklopedija mukaan luettuna. Monia hänen tämän kauden artikkelejaan julkaistiin myös Suomen vasemmistolehdistössä. Samoin muutamia hänen teoksistaan kuten, Kommunismin aapinen, ilmestyi myös suomenkielisenä.

Leninin aikalainen

Myöhemmin 1930-luvulla, kun Buharinin poliittinen ura oli jo katkennut, korostettiin Neuvostoliittoon kriitisesti asennoituvissa piireissä, että hän kuului Leninin vanhaan kaartiin. Kieltämättä Buharin oli Leninin aikalainen ja toimi vuosia yhteistyössä hänen kanssaan. Älköön kuitenkaan unohdettako, että Buharin oli Leniniä 18 vuotta nuorempi. Buharinin syntymän aikoina Lenin karkotettiin Kasanin yliopistosta vallankumouksellisen toiminnan vuoksi. Silloin kun Buharin nuorena

ylioppilaana liittyi bolševikkeihin, oli Lenin jo kokenut poliitikko ja syvällinen marxilaisuuden tuntija.

Jo ennen Lokakuun vallankumousta Lenin ja Buharin olivat vastakkain moneen otteeseen marxilaisen teorian ja käytännön kysymyksissä. Useissa kirjoituksissaan Lenin käsitteli Buharinia suoraviivaisen kovakouraisesti, mm. silloin, kun hän vuonna 1916 luonnehti Buharinia "politiikassa pirun epävakaiseksi" ja juorujen suhteen herkkäuskoiseksi, jonka vuoksi sota ajoi hänet puolianarkistisiin aatteisiin. Leninin v. 1922 kommunistisen puolueen kongressille osoittama kirje tuli laajan huomion kohteeksi 1950-luvun jälkipuoliskolla käsiteltäessä yksilönpalvontaa ja sen kielteisten vaikutusten poistamista. Kirjeessä, johon sisältyy myös Leninin analyysi Stalinin myönteisistä ja kielteisistä puolista, Lenin mainitsee Buharinista ja Pjatakovista, että nämä ovat hänen mielestään etevimmät voimat (nuorista) ja heihin nähden olisi otettava huomioon seuraavaa: "Buharin ei ole ainoastaan puolueen mitä arvokkain ja mitä suurin teoreetikko, vaan häntä pidetään myöskin syystä koko puolueen lemmikkinä, mutta hänen teoreettiset katsomuksensa voidaan vain hyvin suurin epäilyksin laskea täysin marxilaisiksi, sillä hänessä on jotain skolastista (hän ei ole opiskellut eikä luullakseni koskaan täysin ymmärtänyt dialektiikkaa)."

Sympaattinen ihminen

Buharinin nimittäminen puolueen lemmikiksi johtui osaltaan siitä, että aikalaisten kuvausten mukaan hänen luonteessaan oli lapsenomaista herkkyyttä. Hän oli ihmisenä sympaattinen. Jopa vastustajatkin puhuivat hänen persoonallisesta charmistaan. Vaikka hän väitteli toistuvasti kiivaassa äänilajissa Leniniä vastaan, joka vuorostaan vastasi hänelle opettajan ankaralla sävyllä, ei tämä jatkuva polemiikki turmellut heidän ystävällisiä välejään. Edellä siteerattu Leninin kirjeen katkelma vahvistaa tätä käsitystä.

Buharinin ja muiden marxilaisten teoreetikkojen välisten eriävien käsitysten selvittely vaatisi laajan tutkimuksen. Hänen monista teoksistaan, mm. vuonna 1921 valmistuneesta Materialistisesta historiankäsityksestä ilmenee, miten hän pyrki luomaan uutta ja kehittämään marxilaista teoriaa. Mainitun kirjan esipuheessa hän selittää poikkeavansa vain harvoissa olennaisissa kohdissa yleisistä kysymyksen asetteluista ja muutamissa hän ei rajoitu vain tuttuihin lauseisiin vaan täydentää niitä edelleen. Olisi merkillistä, jatkaa hän, jos marxilainen teoria ikuisesti polkisi paikallaan.

Tyylitaituri

Kirjoittajana hän oli sellainen tyylitaituri, että vastustajatkin mainitsevat suoranaisesta eleganssista, jolla hän marxismia selostaa. Kommunismin aapisen alkusanat, joissa hän omistaa teoksen "teräksen lujalle, proletaarisen luokan koko suuruuden ja mahtavuuden, sen sankaruuden, sen luokkajärjestyksen selvyyden, pääomaan kohdistuvan kuolettavan vihan ja uuden yhteiskunnan luomiseen suuntautuvan mahtavan innon itseensä sisällyttävälle maineikkaalle kommunistiselle puolueelle..., joka hallitsee suunnattoman maan valtiota ja lastaa halkoja lauantaitalkoissaan valmistaen ihmiskunnan sunnuntaipäivää...", ovat tyypillistä Buharinia.

Hän kirjoitti lennokkaasti, mutta kuten aikalaiset sanoivat, hänen teoreettiselle ajattelutavalleen oli ominaista oikullisuus ja pyrkimys paradoksien asettamiseen. Erityisesti hänen taide- ja kulttuurikysymyksistä kirjoittamansa artikkelit ilmensivät laajaa lukeneisuutta. Vastustajat, jotka tiedoissa eivät olleet Buharinin tasolla, totesivat pisteliäästi, että hän pystyy selittämään marxilaisesti minkä asian tahansa.

Nikolai Buharin ei ollut organisaattori, niin toteavat monet hänen työtoverinsa. Ehkä tämänkin vuoksi hän joutui monissa päivänpoliittisissa kysymyksissä vastakkain Leninin ja hänen

edustamansa kommunistisen puolueen yleislinjan kanssa. Trotskilaisten kera hän vastusti Brest-Litovskin rauhaa, mutta ajautui 1920—30-luvun taitteessa oikeisto-oppositioon. Silloiset erimielisyydet keskittyivät pääasiallisesti maatalouden kollektivisointiin ja kärjistyivät niin, että Buharin joutui vuonna 1929 jättämään Pravdan päätoimittajan paikan.

Hänen poliittinen uransa ei kuitenkaan päättynyt siihen. Todettuaan itse olleensa väärässä, hän osallistui edelleen yhteiskunnalliseen elämään johtavilla ja vastuunalaisilla paikoilla. Hänet valittiin Neuvostoliiton Tiedeakatemian jäseneksi ja vuonna 1931 hän osallistui maansa edustajana tiedemieskonferenssiin Lontoossa. Aina vuoteen 1937 asti hän työskenteli neuvostohallituksen äänenkannattajan Izvestijan toimituksessa.

Tuholaisprosessi

Niinä vuosina Neuvostoliitossa alkoivat suuret tuholaisprosessit, jotka ovat tulleet täysin uuteen valoon Neuvostoliiton kommunistisen puolueen XX kongressin jälkeen. Lähinnä Stalinin raskaiden virheiden vuoksi niissä tuhottiin lukuisia syyttömiä kansalaisia. Tutkimuksissa ja oikeudenkäynneissä käytettiin sosialistisen laillisuuden vastaisia menetelmiä. Nikolai Buharin joutui oikeuden eteen maaliskuun 2. päivänä 1938 monien historiallisten tapausten näyttämönä olleessa Ammattiliittojen talon pylvässalissa. Kiivaana ja karkeasanaisena syyttäjänä esiintyi Andrei Vyšinski, jonka tilillä on jälkikäteen todettu olevan useita vakavia rikkomuksia hänen johtaessaan oikeusprosessia niin, että se vääjäämättä johti ennakolta suunniteltuun tulokseen, syytettyjen tuomitsemiseen hinnalla millä hyvänsä.

”Tällainen on Buharin — tämä ulkokultainen, petollinen, viekas olento. Tämä hurskaan petomainen ja arvokkaan pahansuopa ihminen, tämä ketun ja sian kirottu sekasikiö...”,

julisi Vyšinski väittäessään Buharinia muiden syytettyjen ohella kansainvälisen fasismin palveluksessa olevaksi vakoilijaksi ja synnyinmaansa pettäjäksi. On ymmärrettävää, että silloin julkaistut oikeudenkäyntiselostukset eivät vastaa tämän päivän totuutta, eikä tapahtumien yksityiskohdista toistaiseksi ole tietoja käytettävissä. Kuitenkin niiden mukaan Buharin kielsi jyrkästi kaikki vakoilusyytökset. Hänen väitettiin ensisijaisesti olleen yhteydessä puolalaiseen tiedustelupalveluun. Purevana väittelijänä hän erosi muista syytetyistä siten, että hän ajoittain päättävästi purki mieltään tilannetta hallitsevaa Vyšinskiä vastaan. "Pyydän oikeutta selittämään Buharinille, ettei hän ole täällä filosofina vaan rikollisena ja hänen olisi pidättäydyttävä puhumasta Hegelin filosofiasta", jyrisi Vyšinski, kun Buharin totesi sanan "tämä" Hegelin logiikan mukaan kaikkein vaikeimmaksi.

Maaliskuun 13. päivän aamuna luettiin Korkeimman Oikeuden Sotilaskollegion tuomio. Syytetyistä, joita oli kaikkiaan 21, tuomittiin 18 kuolemaan. Viimeksi mainittuihin kuului Nikolai Buharin, jonka elämä päättyi 15. 3. 1938. Vuosien vieriessä hänen osuuttaan Neuvostoliiton historiassa voidaan tarkastella entistä kiihkottomammin ja laajemmasta perspektiivistä. Viime päivinä Neuvostoliitossa on todettu Stalinin kauden oikeudenloukkauksia selviteltäessä, että hänet tuomittiin monien muiden ohella väärin perustein.

(Kommunisti n:o 5 — 1959)

Suomen työväenliikkeen varhaishistorian aineksia porvarillisessa lehdistössä 1800-luvulla

Selviteltäessä sosialismin leviämistä Suomeen tuodaan tavallisesti esiin työläisten kisällimatkat Skandinaviaan ja Saksaan sekä 1890-luvu jo luokkataisteluun heränneiden, etumaisten työläisten pyrkimykset tutustua sosialismiin. Viimeksi mainittuja ilmensi ennen kaikkea Helsingin Työväenyhdistyksen puhujaseura, missä liikkeen nouseva johtajapolvi tutkiskeli sosialismin aakkosia.

Miten vaikuttivat porvarillisten suomen- ja ruotsinkielisten sanomalehtien ulkomaiden sosialistista työväenliikettä selostavat kirjoitukset, sitä ei ole yleensä työväenliikkeemme varhaisvaiheita selviteltäessä käsitelty. Etsittäessä ensimmäisiä maassamme julkaistuja sosialismia selostavia kirjoituksia pidetään tavallisesti lähtökohtana siirtymistä wrightiläisyydestä luokkataistelulinjalle, siis 1890-luvun jälkipuoliskoa. Silloin todella saatettiin julkisuuteen ensimmäiset myönteiset mielipiteenilmaukset sosialismin puolesta, joskin esim. v. 1895 perustettu Työmies alkuvaiheessa varovaisuussyistä kielsi jyrkästi olevansa sosialistinen lehti.

Porvarillisella taholla aloitettiin sosialismin käsittely lehdistössä pyöreästi 120 vuotta sitten. Vuosikymmeniä ennen wrightiläistä työväenliikettä lehdistössä selostettiin verrattain laajasti, mutta tietenkin väritetysti työväenliikkeen toimintaa Euroopan kehittyneimmissä maissa. ”Kaarle” Marx ja hänen

I Internationaalensa ei tullut ensimmäistä kertaa suomalaisten sanomalehtien palstoille itsenäistyneen työväenliikkeen aloitteesta vaan porvarillisten piirien toimesta.

Työväestö oli valtaosaltaan suomenkielistä. Siksi ruotsalaisissa lehdissä olleet sosialismia ja työväenliikettä käsitelleet kirjoitukset jäivät sen taholta tutustumista vaille. Taloudellinen asema ja kehitystaso eivät vielä 1860—70-luvulla edellyttäneet suomenkielisen sanomalehden tilaamista. Vain pienehkö vähemmistö näiden vuosikymmenien palkkatyöläisistä oli tavalla tai toisella niin sanomalehden tuntumassa, että luki sitä itse tai kuunteli sen ääneenlukua enemmän tai vähemmän säännöllisesti. Sittenkin, vaikka teemme nämä varaukset, herää kysymys, eivätkö porvarillisen lehdistön yksityiskohtaiset kuvaukset esim. lakkoliikkeistä ja vihattujen sosialistien vaatimuksista ulkomailla, herättäneet kaikesta porvarillisten sanomalehden toimittajain päivittelystä huolimatta myönteistä vastakaikua Suomessa. Eivätkö nämä eräissä tapauksissa verrattain laajat kirjoitukset antaneet vaikutteita? Voisi olettaa, että patriarkaalliset isännät ja käsityöläismestarityönantajat lukivat ja luetuttivat niitä työläisillään opettavassa tarkoituksessa. Eivätkö pieniin palkkoihin ja pitkään työpäivään sekä muuhun kurjuuteen tuskastuneet työläiset joskus arvelleet, vaikkapa Uudesta Suomettaresta lukemansa tai kuulemansa pohjalla, että myös meillä olisi työläisten lähdettävä liikkeelle ruttotautiin ja kaikkeen vähintään yhtä pahaan verratun "Internationale yhtiön" tunnuksilla?

Vaikka näitä olettamuksia ei voidakaan mitenkään todistaa, saatamme olla varmoja siitä, että porvarillinen lehdistö näin levitti jonkin verran sosialistisen työväenliikkeen ohjelman ja taistelutoimenpiteiden tuntemusta. Sosialismin leviämisestä työläisten keskuuteen tätä tietä voimme siis esittää vain olettamuksia, mutta melkoisella varmuudella voimme sanoa wrightiläisen työväenliikkeen riveissä toimineiden porvareiden saaneen intoa sosialismin vastaisuudelleen juuri porvarillisen

lehdistön kautta. Näkyvimmät heistä olivat ryhmittyneet Uuden Suomettaren ja Kirjallisen Kuukauslehden ympärille. Vaikka ensimmäisten työväenyhdistysten vuosikertomukset ja muu kirjallisena jälkipolville säilynyt aineisto ei kerro tästä mitään, niin varmasti mainitut sivistävien ja opettavien esitelmien järjestäjät, laulu- ja soittokuntien perustajat sekä työnantajain ja työläisten välisen sopusoinnun julistajat olivat lukeneet ja kuulleet Marxin ja kumppanien Internationaalesta. Sitä vastaan he toimivat kuka enemmän kuka vähemmän määrätietoisesti.

Utopismia Porvoosta

Pieni P. Widerholmin julkaisema Borgå Tidning oli ensimmäinen sanomalehti, joka maassamme julkaisi laajemman artikkelin sosialismista. Mainitun lehden numeroissa 35—36 v. 1840 oli etusivun kirjoituksena "Saint Simonismen och Socialismen" (Saintsimonismi ja sosialismi). Sosialismi kuvattiin siinä sellaiseksi hirmuopiksi, jonka toteuduttua mies ja nainen eläisivät yhdessä vihkimättä ja uskonto hävitettäisiin. Paitsi Saint Simonin ja Robert Owenin utopistisia oppeja kirjoittaja selosti verrattain yksityiskohtaisesti Englannin silloista sosialistista liikettä, sen järjestörakennetta, agitaatiota jne. Nuori Saksa-liike, missä oli mukana mm. runoilija Heinrich Heine, esiteltiin myös sosialistisena liikkeenä. Vaikka silloin vielä lapsenkengissään kulkenutta utopistisvoittoista sosialistista liikettä verrattiin isoonrokkoon, joka maasta toiseen leviten tekee tuhojaan, osoitti artikkeli melkoista asiantuntemusta.

11 vuotta myöhemmin sama lehti (1851, n:o 58) selosti muiden maiden porvarillisjohtoisia työväenjärjestöjä ja julkaisi Tukholman Työväenyhdistyksen säännöt. Lehti ei kuitenkaan sen paremmin suositellut vastaavien yhdistysten perustamista Suomeen, vaan totesi varovasti, että yhdistysten hyödystä ollaan eri mieltä.

Vapaamielinen Päivätär

Suomalaisen sanomalehdistön aikakirjoissa vähemmän tunnettu Päivätär — Viikko-Sanomia Helsingistä -niminen kerran viikossa ilmestynyt aikakauslehti ilmoitti tilausmainoksissaan tarkastelevansa Suomen kansan asioita vapaamieliseltä kannalta ja puolustavansa kaikkea, mikä "voi edistyttää maanviljelystä ja teollisuutta sekä korottaa yleensä varallisuutta".

V. 1865 lehti numerossaan 30 julkaisi pääkirjoituksen "Työmiesyhdistyksistä ja niiden periaatteista". Tämä artikkeli oli todella vapaamielinen. Se julisti työmiesten yhdistykset, joita löytyy kaikista vapaammista maista ja jotka vuosi vuodelta saavat yhä suuremman merkityksen, nykyajan etevimmiksi "ominaisuuksiksi". Tänä vuonna on useammalta haaralta kuin ennen, kirjoitti lehti, kuultu suurista työnseisauksista, joiden avulla työntekijät ovat yrittäneet saada työnantajilta suurempaa palkkaa, ja selosti opettavaisen myönteisessä hengessä työtaisteluja. Luonnollisesti ei paljon auttaisi, jos yksi ja toinen luopuisi työstään, mutta kun yhtäkkiä esimerkiksi kaikki kaupungin "kraatarien kisällit" vaatisivat palkankorotusta ja uhkaisivat muuten jättää työnsä, niin se tekisi tuntuvamman vaikutuksen. Jos eivät työnantajat suostu suuremman palkan antamiseen, niin ei yksikään yhdistyksen jäsen rupea sellaiseen työhön, vieläpä löytyy yhdistyksessä rahastoja, joista ne antavat apua eniten puutetta kärsiville, jottei hätä ja nälkä pakottaisi heitä lupaustaan rikkomaan. Lehti viittasi lakkotaisteluihin Hampurissa, Pariisissa ja Englannissa, missä suuret rautatehtaat olivat sinä vuonna ilman työväkeä, siis lakossa.

Yhteiskunnalla on hyötyä ainoastaan ihmisten työstä, minkä pitäisi olla perustana yhteiskunnan jäsenten oikeuksille. "Tämän totuuden etevin seuraus, joka myös varjelee yhtäläisyyden on yleinen ääntö-oikeus tahi jokaisen täysikäisen kansa-

laisen oikeus valita kansan edusmiehiä". Esittäessään näin vallankumouksellisia ajatuksia lehti viittasi nimeltä mainitsemattomaan "työmies-ystävään" ja kirjailijaan. Olipa tämä henkilö kuka tahansa, hän oli siis verrattain valistunut henkilö. Kirjoituksessa kuvattiin porvariston nousua Ranskan suuressa vallankumouksessa, missä "raharikkaat kokosivat hedelmät kolmannen säädyn yhteisistä ponnistuksista". Vallassa olevat kansanluokat voivat vain kateudella katsella muiden kansanluokkien edistymistä ja ne yrittävät estää siihen tähtäävät pyrinnöt. "Niin näemme yleensä, että kansa saa riidellä itsellensä oikeuksia, jotka sitten, olkoot kuinka selviä hyvänsä, kutsutaan myönnytyksiksi. Vanhalla olijat tahtovat vaan suojella omia oikeuksiansa ja sitä yleistä tilaa, jossa voivat toivoa saavansa näitä suojelluiksi. Tämä on syy siihen, että nyt rahan vallan aikana useimmissa maissa vaaditaan määrätty omaisuus edusmiehiksi pyrkijöiltä."

Edelleen vedoten mainittuun tuntemattomaan kirjailijaan lehti toteaa, miten myös valtiontaloudelliselta kannalta on hylättävää jättää koko valtio muutamien etuoikeuksilla varustettujen kansalaisten käsiin. Maatilojen omistajat eivät keskiaikana laiminlyöneet tilaisuutta veroista vapautumiseen. Meidän aikamme vallassa olevat luokat pyrkivät tullimaksuilla ja "muilla semmoisilla veroilla, joita käyttäjät oikeastaan maksavat" (siis nykykielellä liikevaihto- ja muut välilliset verot), panemaan yhä suuremman verokuorman köyhien kansanluokkien niskoille päästäkseen itse helpommalla. Kalliit postimaksut, sanomalehtien korkeat sakot jne. ovat keinoja työväen sulkemiseksi pois edistyksen ja sivistyksen yhteydestä.

Kirjoituksen loppuyhteenvedossa korostetaan, miten työväestö tarvitsee "yhteyttä" voidakseen poistaa kaikki esteet ja epäkohdat, jotka sulkevat sen pois luonnollisista oikeuksistaan ja se on työmiesyhdistyksien "periajatus". Niiden keskuudessa voi vallita mielipide-eroavaisuuksia, mutta perustavoitteet ovat samat. "Ne ennustavat tulevaisuuden, jossa täy-

dellinen yhtäläisyys tulee vallitsemaan ilman etuoikeuksia, jossa rahan itsevaltius tulee poistettavaksi samaten kuin ylimysten valta ja ainoastaan työ pidettäväksi perustuksena kansalaisten oikeuksiin."

Tässä varauksettoman myönteisessä artikkelissa ei esiintynyt sanoja — sosialismi ja kommunismi, saneliko niiden poisjättämisen ehkä varovaisuus, mutta siinä esitettiin luokkataisteluhenkisen työväenliikkeen perusajatuksia 30 vuotta ennen maamme työväestön itsenäiseen toimintaan heräämistä.

"Internationale yhtiö"

Uuden Suomettaren Tukholman kirjeenvaihtaja nim. "Jukka" selosti v. 1871 laajassa neljässä numerossa (92, 93, 95 ja 96) pääkirjoituksen paikalla julkaistussa kirjeessään sosialismin leviämistä Euroopassa. Pariisin Kommuuni oli silloin vavahduttanut maailmaa eikä kirjoittaja säästänyt sanoja tuomitessaan mainitun "sosialistisen salaliiton". Marxin johdolla perustetun I Internationaalen maine oli myös kiirinyt moneen maahan, ja kirjoittaja puhui kauhulla "Internationale yhtiöstä". Laajemmin kirjeenvaihtaja käsitteli sosialismin leviämistä Tanskaan ja Ruotsiin. Hän kertoi yksityiskohtaisesti Tukholman muurarien ja maalarien lakoista, miten ensin mainittujen taistelu oli päättynyt voitollisesti ja miten maalarit karkottivat eräältä työpaikalta lakonmurtajat. Näiden esimerkkien valossa kirjoittaja osoitti työväenliikkeen pyrkivän tavoitteisiinsa "tulella ja miekalla", jollei niitä hyvällä saavutettaisi. Kielteisyydestään huolimatta kirjoittaja ei voinut olla myöntämättä, miten "strike" (lakko), mitä sanaa hän käytti, johti tuloksiin.

Tanska kulki edellä kävijänä Pohjoismaiden joukossa sosialismin levinneisyydessä. Sitä kirjeenvaihtaja päivitteli moneen otteeseen 1800-luvun kankealla suomen kielellä. "Siis lienee syytä tarkoin ajatella, miten sosialistojen kumoushouraukset

voivat toivoa saavansa alaa tervemielisten tanskalaisten työmiesluokasta. Yhtä kaikki uskaltavat sosialistat hyvällä toivolla tarita Tanskan työväelle niin mädäntyneitä hedelmiä kuin suinkin."

Tanskalaiset "sosialistat" olivat kirjoittajan mukaan saman hengen lapsia kuin tuo suuri Internationaale itse. He tuomitsivat porvarillisten piirien tarjoaman valistuksen ja julistivat: "Mitä työmies tarvitsee tietää on ihan toista laatua. Opeta hänelle, miten hän voi puolustautua isäntiensä varallisuutta vastaan, kerro hänelle mitä hänen veljensä muissa maissa ovat saaneet toimeen luokkansa hyväksi, avaa hänelle tie valtion hallitukseen." Näin kirjoittaja esitteli verrattain selvästi ja lyhyesti sosialistien agitaatio-ohjelman. Samalla hän tosin leimasi vaatimukset yleisestä äänioikeudesta, koulupakosta, aseidenriisunnasta, työajan lailla rajoittamisesta jne. "hourauksiksi". "Tuhmasti" vaadittiin kerjäläisille ja muille "holholaisille" täyttä vaalioikeutta. Valtion palkkaamien "tehtaanpehtorien" asettaminen, joiden valinnassa työläisillä olisi sananvaltaa, vivahti kirjoittajan mukaan unelmalta. Kuitenkin ammattientarkastajat, joita vaatimuksessa tarkoitettiin, yleistyivät useissa maissa jo 1800-luvun loppupuolella.

Suomen osalta kirjoittaja oli kaikesta kauhumaalauksestaan huolimatta optimistinen. "Pohjalainen maailma on vapaa niistä kuoleman sumusta ja raatelevista pedoista, joita eteläinen taivas synnyttää", vakuutti hän. Kuitenkin hän samassa hengenvedossa epäili proletaareissa kiehuvan vihan ja sosialistien valheellisten lupausten olevan jonkinlainen maanalainen tuli, joka vielä on murtava sen pinnan, jonka "päälle yhteiselämä nykyisin on järjestänyt majansa". Hän oli niin selvillä yhteiskunnan luokkarakenteesta, että viittasi Ranskan suureen vallankumoukseen. Sen yhteydessä piti aatelisto sitkeästi kiinni etuoikeuksistaan aivan samoin kuin "kolmas sääty", siis porvaristo nykyisin ja tuloksena oli vallankumous, missä aatelisto hävisi.

V. 1879 Uusi Suometar julkaisi pääkirjoituksen Sosialismista erittäin Saksassa. Siinä lainattiin mm. Marxin ajatusta siitä, miten vallankumous on uuden yhteiskunnan kätilönä.

Samana vuonna Jaakko Forsman selosti niin ikään Uudessa Suomettaressa (n:ot 85—96) laajasti sosialismia. Hän kuvasi Saint Simonin ja Louis Blancin aatteita ja siirtyi sitten selvittelemään saksalaisen sosialismin syntyä. Selostukset Marxin ja Engelsin kommunistisesta manifestista, I Internationaalen v. 1866 pidetystä kokouksesta, saksalaisen sosialidemokratian synnystä jne. sisältyivät artikkeliin. Edelleen kirjoittaja kuvasi, miten Wilhelm Liebknechtin ja Bebelin johtama jyrkempi suunta voitti Eisenachin puoluekokouksessa, missä puolue julistautui Marxin johtaman Internationaalen haaraosastoksi. Myös Gothan kongressia v. 1875, mikä merkitsi jälleen askelta vasemmalle ja missä perustettiin Saksan Sosialidemokraattinen Puolue, käsiteltiin artikkelissa, jonka aika- ja muut tiedot olivat täsmällisiä. Lopuksi kirjoittaja kuvasi Mehringin mukaan tulevaa sosialistista yhteiskuntaa. Vaikka myös tämä kirjoittaja asennoitui sosialismiin vihamielisesti, oli hänen selostuksensa entisiä asiallisempi. Kaunokirjallistyylinen voivottelu sosialististen teorioiden kauheudesta oli antanut tilaa tieteenomaisuudelle.

”Työväenseikka”

Yrjö-Koskisen Työväenseikka-niminen laajempi v. 1874 Kirjallisessa Kuukauslehdessä julkaistu artikkeli on yleisemmin tunnettu ja usein lainattu. ”Työväenseikka on yhteiskunnallinen tauti, joka on jo osoittanut liian pelottavia oireita, että sopisi rauhallisesti jättää se itsestään kehkiämään”, varoitteli Yrjö-Koskinen. Hänellä oli selvä käsitys siitä, miten sosialismi oli kehittynyt utopistien haaveista joukkoliikkeeksi, joka tunnettiin ”internatsionalen kammottavalla nimellä”. Kos-

ka mainitut järjestön säännöt ja päätökset oli jo käännetty ruotsin kielelle, oletti kirjoittaja niiden leviävän myös Suomeen lähitulevaisuudessa. Muiden aikalaistensa tapaan Yrjö-Koskinen luotti kuitenkin kansamme turmeltumattomaan tilaan, joskin hän oli sitä mieltä, etteivät kaikki yhteiskunnalliset asiat ole meidänkään maassamme niin terveellä kannalla, ettei joitakin "varokeinoja todellista tai mahdollista tautia vastaan olisi tarpeellinen toimeenpanna".

"Socialismo ja kommunismo, nämä merkilliset ilmeet, jotka ovat niin suurta ääntä maailmaan tuoneet", ilmaantuivat Kirjallisen Kuukauslehden sivuille jo 9 vuotta ennen Yrjö-Koskisen edellä mainittua kirjoitusta.

V. 1865 mm. nimimerkki "A.F.R." käsitteli pääkirjoituksen paikalla "lainpakollista vaivaishoitoa". Hän leimasi yhteiskunnan huoltovelvollisuuden ilmaukseksi vihatusta sosialismista. Tätä kantaansa hän perusteli mm. toteamalla, miten raamattu opettaa, että otsasi hiessä sinun on työtä tehtävä, mutta sosialistiset opit julistavat työnteon oikeutta ja yhteiskunnan velvollisuutta työn ja toimeentulon järjestämiseen jäsenilleen. Lain määräämä kuntien huoltovelvollisuus johti kirjoittajan mielestä laiskuuteen ja toimettomuuteen. "Sillä kurjuudessa kuin ovatkin osaavat he yhtä hyvin varsin ihmeteltävästi johtopäätöksiä tehdä", päätteli kirjoittaja ja väitti, että 30—40-vuotias työkykyinen mies, joka ei ole hyvin menestynyt "taikkapa nuori nainen, joka sattumalta on lapsen synnyttänyt", eivät välitä itse toimeentulonsa huolehtimisesta. Jos sen sijaan yhteiskunnan huoltovelvollisuus kumottaisiin ja julistettaisiin, että kunkin tulee itse huolehtia elatuksestaan, vähenisi kerjäläisten määrä puoleen, päätteli kirjoittaja.

Snellman ja sosialistiagitaattorit

Itse Juhana Wilhelm Snellman ennätti kolme vuotta ennen kuolemaansa v. 1878 tuomita sosialismin pitkähkössä artikke-

lissaan Morgonbladetissa (n:ot 187, 189). Hän yritti todistella muiden tapaan sosialismin toteuttamisen mahdottomaksi. Sosialistiagitaattoreiden toiminnan vaikutteina oli pelkkä itsekkyys. Jokainen järkevä ihminen oivalsi, että jos sellainen agitaatio saisi jatkua, se johtaisi verisiin selkkauksiin. Tulevaisuus näyttää, voidaanko Saksassa mitenkään välttyä sellaiselta "loppukatastrofilta", missä sosialismi lyödään alas avoimessa taistelussa, väitti hän. Snellman oli sitä mieltä, että kaikissa maissa, jollei haluta jättää loppuselvittelyjä aseellisille voimille, tarvitaan ankaria lakeja, jotka estävät joukkojen liukumisen ensimmäisten parhaitten agitaattoreiden käsiin. Tämä ei estä tekemästä kaikkea mitä tehtävissä on tämän maailman hyvyyksissä olevien epätasaisuuksien tasoittamiseksi, mutta eroavuuksia ei voida poistaa. On mahdollista, että tällaiset ennakolta ehkäisevät toimenpiteet eivät auta. Siksi on viime kädessä turvauduttava itsepuolustukseen yhteiskunnan hajottamisen torjumiseksi. Vain yhteiskunnan mahti voi tehdä sosialismin julistamisen vaarattomaksi. Valitettavasti kaikki eivät tule tästä tietoisiksi muuten kuin kovien kokemusten kautta.

J. W. Snellman piti siis valtiomahdin väliintuloa pakkotoimenpiteineen välttämättömänä. Hänellä oli selvä käsitys sosialistisen liikkeen vaarallisuudesta porvarilliselle yhteiskunnalle, eikä hän ainoastaan tyytynyt todistelemaan sosialismin mahdottomuutta, vaan vaati kovia otteita sitä vastaan. Sama Snellman, joka voimainsa päivinä oli kamppaillut kansanvalistuksen, uskonnonvapauden, elinkeinovapauden ja suomenkielisen rahvaan oikeuksien puolesta ja jonka oppimestareina olivat mm. Ranskan suuret valistusfilosofit, huusi poliisia avuksi, kun työväestö alkoi ilmentää itseään nousevana, kehitystä eteenpäinvievänä, vallankumouksellisena yhteiskuntaluokkana.

Yhteistä kaikille niille kirjoituksille, joissa muodossa tai toisessa käsiteltiin sosialistisen liikkeen Suomeen leviämisen

mahdollisuuksia, oli vankkumaton usko siihen, että maamme työväestön asema on eräitä pienempiä epäkohtia lukuun ottamatta tyydyttävä. Ei yksikään näistä omahyväisistä kirjoittajista esittänyt, että työväestön oikeudellista ja yhteiskunnallista asemaa pitäisi ryhtyä järjestelemään ajan vaatimalla ja muualla jo osittain toteutetulla lainsäädännöllä. Sääty-yhteiskunnan pyhä järjestys ja luokkarakenne oli yhtä kuin kristinuskon muuttamattomat perustotuudet, joita ei saanut loukata. Heidän yhteiskunnallinen uudistustahtonsa rajoittui tavallisesti armeliaisuuteen. Jos työväki ei siihen tyytynyt vaan vaati enemmän, oli se kiittämätöntä.

"Alakerta" — Työmies

Wrightiläinen Uuden Suomettaren ja vuorotellen eri ruotsinkielisten lehtien liitteenä v:sta 1886 ilmestynyt Työmies — Arbetaren erosi päälehdistään siten, että siinä ei laajemmin sosialismia selostettu edes tuomitsevassa hengessä. Koska lehti oli tarkoitettu työläisten luettavaksi, välttivät toimittajat ehkä tietoisesti sellaisten vaarallisten asioiden esiintuomista. Päälehden Uuden Suomettaren ja ruotsinkielisten lehtien lukijoita pidettiin todennäköisesti niin arvostelukykyisinä, että heille kerrottiin perusteellisesti työväenliikkeen toiminnasta eri maissa. Lisäksi on havaittavissa, että wrightiläisen työväenliikkeen esiinmarssin jälkeen porvarillinen lehdistö suhtautui pidättyvämmin sosialistisen työväenliikkeen toiminnan kuvaamiseen.

Koska sosialistinen työväenliike ei luhistunut ennustusten mukaisesti omaan mahdottomuuteensa vaan kasvoi ja kehittyi valtavaksi voimaksi, eikä Marxia, Engelsiä, Liebknechtiä ja muita voitu enää leimata mielettömiksi haaveilijoiksi, pidettiin vaikenemista parempana. Vuosien kuluessa sanomalehtien seuraaminen yleistyi työläisten keskuudessa. Ehkä 1880—90-luvun Uuden Suomettaren ja muiden lehtien toimittajilla oli

selvä linja siitä, että ulkomaiden sosialisteista, joiden toiminta vain laajeni, ei ole syytä liikoja puhua. He eivät enää luottaneet suomalaiseen rahvaaseen siinä määrin kuin edellisinä vuosikymmeninä.

(Kansan Uutiset 16. 3. 1963)

Työväenliikkeen historiankirjoituksesta

Marxilaisen historiatieteen perusajatus sisältyy tiivistettynä Kommunistiseen manifestiin. Teoksessaan Ludwig Feuerbach ja klassillisen saksalaisen filosofian loppu Engels kehittää edelleen historiallista metodia selvittelemällä, miten kunkin historiallisen aikakauden taloudellinen tuotanto ja siitä välittömästi johtuva yhteiskunnan rakenne muodostavat perustan tämän aikakauden poliittiselle ja älylliselle historialle. ”Sitä vastoin yhteiskunnan historiassa (päinvastoin kuin luonnossa — ES) ovat toimivina voimina tietoisuuden omaavat, harkinnan tai intohimon vaikutuksesta toimivat, tiettyihin tarkoituksiin pyrkivät ihmiset. Mitään ei tapahdu ilman tarkoitusta, ilman tahdottua päämäärää”, toteaa hän ja korostaa, miten ihmiset tekevät itse historiaansa. Tekojen tarkoitukset ovat tahdottuja, mutta tulokset, joita todella seuraa, eivät ole tahdottuja. ”Ainoana tienä”, niin hän jatkaa, ”joka voi johtaa meidät niiden lakien jäljille, jotka hallitsevat historiaa yleensä ja eri kausina ja eri maissa, on niiden liikkeellepanevien voimien selvittäminen, jotka heijastuvat toimivien joukkojen ja niiden johtajien, niin sanottujen suurmiesten, ajatuksissa tietoisina vaikutteina joko selvästi tai hämärästi, joko välittömästi tai aatteellisessa, jopa yliluonnollisessakin muodossa.”

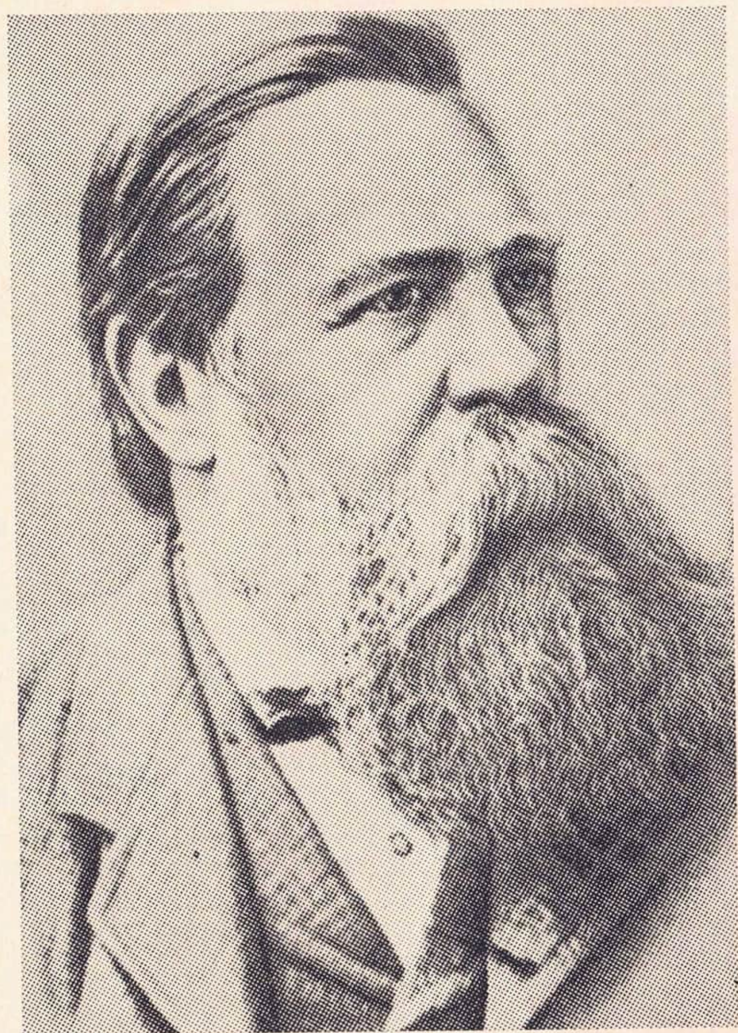
Muistelmatyyli

Vaikka meidän maassamme on viime vuosina tullut julkisuuteen muutamia laajahkoja työväenliikkeen historian tutkimuksia, joiden kirjoittajat ovat mahdollisuuksien rajoissa soveltaneet marxilaisia tutkimusmenetelmiä, muodostavat historiankirjoituksemme määrällisesti suurimman ryhmän eri merkkipäivien yhteydessä laaditut artikkelit ja muistelmat. Niiden kirjoittajat eivät voi aina joko puuttuvan ajan, palstatilojen niukkuuden ja muiden syiden vuoksi syventyä perusteellisiin tutkimuksiin. Niin alkulähteet jäävät tarkistamatta ja kukin käytämme vuodesta toiseen samoja aineksia pysähtymättä miettimään, onko todella niin tapahtunut tai onko jokin yksityiskohta totuuden kanssa yhtäpitävä.

Kaikki kunnia alkuaikojen muistelmatyyliin kirjoittaneille työväenliikkeen miehille ja naisille, Eetu Salinille, A. B. Mäkelälle, Matti Paasivuorelle, Edvard Valppaalle ja muille. Heitä saamme kiittää kaiken muun ohella siitä, että työväenliikkeen syntyvaiheista on jäänyt niinkin paljon historian lehdille. Kuitenkin, vaikka he ovat aikalaisia ja heidän kirjoituksistaan heijastuvat välittömät vaikutelmat, he kuten myöhemmätkin sukupolvet tarkastelevat asioita enemmän tai vähemmän subjektiivisesti. Emme voi vaatia, että he olisivat syventyneet luokkataistelulinjan nousuun tieteenharjoittajain tapaan täsmällistä lähdeaineistoa keräten ja tallentaen ja että heillä olisi ollut edellytyksiä kiihkottomaan wrightiläisyyden arviointiin.

Tunnepohjaisuus

Niin materialistiselta pohjalta kuin työväenaate nouseekin on siinä aina ollut ja tulee olemaan paljon tunnetta, jopa romantiikkaakin. Vanhan työväenliikkeen eturivin miehet ja naiset eivät olleet harrastelijarunoilijoita vain sattumanvaraisesti. Vanhoissa tunnetuissa työväen lauluissa ilmenevä tunnelmointi

Friedrich Engels

meni kansaan. Tähän liittyen moni vähemmän tarkka ja tarkistamaton tieto, jos siihen liittyy jotakin innoittavaa ja tunnepitoista, jää helposti historiaan ehdottomana totuutena. Tyypillinen sellainen on useissa lähteissä ja aikalaisten, mm. Eetu Salinin, kirjoituksissa mainittu nälkäisten suorittama kauppahallin ryöstö Helsingin työttömyystalvena 1894. Todellisuudessa sitä ei ole tapahtunutkaan. Samanaikaisesti alkuvuosien selostaja saattaa tietoisesti jättää pois tapahtuman tai yksityiskohdan, joka ei myöhemmän ajan näkökulmasta arvosteltuna ole hänen mielestään kirjattavaksi sopiva. Niinpä esim. Työmies-lehden kirjeenvaihtaja mainitsee Forssan puoluekokousta selostaessaan suurikokoisesta Matti Kurikan kuvasta, millä kokoushuoneisto oli somistettu. Myöhemmin valmistuneen painetun pöytäkirjan laatija J. K. Kari on jättänyt Kurikan pois, vaikka hän muuten kertoo yksityiskohtaisesti kokoushuoneen koristelusta.

1917 — 1918 historia

Vallankumousvuosien 1917—18 historiantutkimus alkoi miltei välittömästi työväennousun tappion jälkeen. Näiden vuosien tapausten analysointia ja yhteenvetoja tarvittiin uutta rakennettaessa ja työväenliikkeen edelleen kehittämisessä. SKP:n perustamisvaiheessa vuonna 1918 alkanut ja 1930-luvun puoliväliin asti Neuvostoliitossa jatkunut suomalaisten kommunistien suorittama tutkimustyö palveli siis ensisijaisesti ajankohtaista tarvetta. Nämä tutkijat tekivät arvokasta työtä myös maamme työväenliikkeen tulevan historiankirjoituksen kannalta.

Heidän kirjoittamissaan ja toimittamissaan teoksissa ja muissa julkaisuissa on aikakirjoihin tallennettu paljon ensikäden aineistoa ja johdossa mukana olleiden antamia tietoja. Näitä tutkimuksia tosin rasittaa osittain historiallisen perspektiivin puuttuminen, ajallinen läheisyys tutkimuskohteeseen ja kaava-

maisuus. On ymmärrettävää, että Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen jälkeisinä vuosina kaikkea pyrittiin mittaamaan suoraviivaisesti Neuvostoliiton ja bolševikkien kokemusten valossa. Nyt tutkiessamme sen kauden tapauksia 45 vuoden etäisyydeltä emme enää löydä tuomitsemisen ja terävän itsekritiikin aiheita monista sellaisista ilmiöistä, jotka 1920—30-luvun historiankirjoitus suoraviivaisesti tuomitsi. Me voimme entistä selvemmin tajuta vuoden 1918 työväenvallankumouksemme suuret linjat ja tiedämme, miten Suomen tie sosialismiin ei voinut olla silloin eikä tule olemaankaan kaavamaisen samanlainen kuin muualla.

Stalinin kausi

Vasemmistolaisen työväenliikkeemme historiantutkimusta on viime vuosikymmenen jälkipuoliskolle asti vaikeuttanut useiden vallankumousvuosien tapauksissa ja 1920—30-luvulla johtavissa asemissa olleiden Suomen työväenliikkeen työntekijöiden joutuminen Stalinin kauden tuholaisprosessien uhreiksi. Ajan tavan mukaan he katosivat myös historiasta, vaikka heidän toimintansa Suomen työväenliikkeessä ei ollut syytteenalaista. Nyt tilanne on muuttunut niin, että meillä on kaikki edellytykset yksilöiden ja heidän osuutensa objektiiviseen arviointiin historiallisissa tapahtumissa. Tähän liittyen ja yleensä yksilöiden merkityksen selvittelyssä meidän on pyrittävä historiankirjoituksemme tieteellisen tason ja objektiivisuuden kohottamiseen.

Historiassa ei voi olla — on kyseessä ihmiset tai ilmiöt — vain mustaa ja valkoista. Se ei ole toisaalta mallikelpoisten yksilöiden, nuhteettomien ja aina ja kaikkialla ehdottomasti oikein menetelleiden johtajien ja toisaalta jokaisessa tilanteessa harkiten ja tarkoituksellisesti väärin asennoituneiden vahingontekijöiden historiaa. Eri vaiheissa ratkaisuihin ja kehitykseen vaikuttaneiden yksilöiden merkityksen ja osuuden

arviointi on työläs ja kaikkea muuta kuin suoraviivaisesti ratkaistava tehtävä. Siitä ei voi selvitä, ei edes tilapäisesti, unohtamalla määrätyt yksilöt puhumattakaan historian tietoisesti muuttamisesta jälkikäteen niin, että eri syistä kuolleeseen kulmaan joutuneen henkilön toiminta ja asema esitetään jonakin muuna kuin mitä se aikanaan oli.

Kokonaisuus

Työväenliikkeen historia koostuu monilukuisista tapahtumista ja vaiheista, jotka eivät aina olleet sellaisia, joihin tietoisesti pyrittiin. Moni ratkaisu tai tapahtumasarja syntyy jälkikäteen arvostellen täysin virheellisen tilannearvion pohjalta. Historiantutkimuksen tehtävänä ei kuitenkaan ole kaiken kielteisen, virheiden ja niihin tietoisesti tai tahtomattaan myötävaikuttaneiden henkilöiden pois seulominen niin, että vain oikeat ratkaisut, myönteiset vaiheet ja virheettömät henkilöt jäävät jäljelle. Historia muodostaa kokonaisuuden, jota me tutkimme tietoisina siitä, että se muodostaa mahtavan aseen taisteltaessa tulevaisuuden puolesta. Me opimme menneistä tapahtumista myös tehdyt virheet ja erehdykset mukaan luettuina. Kovien kokemusten opetukset, niin katkerilta kuin ne saattavat tuntuakin, ovat usein kaikkein arvokkaimpia.

Kehityksen lainalaisuus

Tutkiessamme eri ilmiöiden ja tapahtumien perimmäisiä syitä, historiallisen kehityksen lainalaisuutta, emme me voi sivuuttaa mitään alueita emmekä aikakausia. Tietenkin työväenliikkeen vastustajat voivat takertua yksityiskohtiin, irrottaa tapahtumia ja henkilöitä niiden alkuperäisestä yhteydestä ja niin yrittää käyttää työväenliikkeen historiaa sitä itseään vastaan. Sitä ei tarvitse pelätä. Tässä yhteydessä voimme soveltaen siteerata Marxin P ä ä o m a n esipuhetta, missä tämä suuri tiedemies korostaa, miten kaiken tieteellisen arvostelun

tuomio on hänelle aina tervetullutta. Ns. yleiselle mielipiteeelle hän sen sijaan ei anna suurta merkitystä. Niin mekin voimme olla aina valmiita keskustelemaan työväenliikkeen historian kysymyksistä myös toisinajattelevien kanssa. Tosin mm. Väinö Linna totesi sen pari vuotta ajassa taaksepäin toivottomaksi, sillä vuoden 1918 vapaussotahistorioitsijat seuraajineen tyytyivät vain inttämään ja karttoivat asiallista keskustelua. Tämä porvarillisen historiankirjoituksen alennustila ei sanottavasti vaikeuta meidän historiantutkimustamme. Sen tason edelleen kohottaminen uusien alkulähteiden tutkimisen, niiden keskinäisen vertailun ja ankaran tieteellisen kritiikin pohjalla kuuluu ajankohtaisiin tehtäviimme. Työväenliike voi tutkia omaa historiaansa pelkäämättä tutkimustyön tuloksia ja niiden mahdollisesti aiheuttamia uudelleenarviointeja.

(Rakentaja n:o 30—1949)

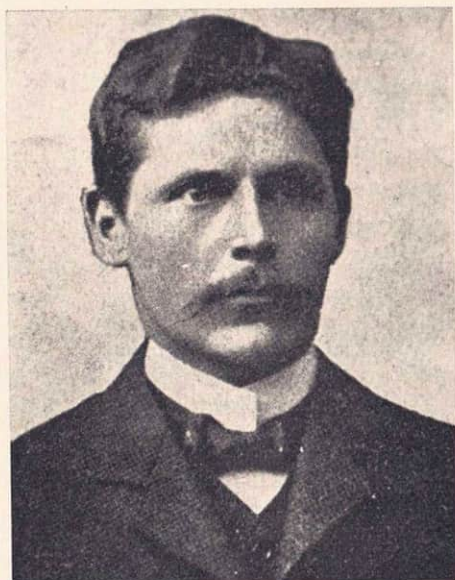
Muurari, josta tuli ''Siltasaareen paavi''

Edvard Valpas Työmiehen päätoimittajana

Vielä viime vuosikymmenellä, tarkemmin määritellen aina vuoteen 1937, eli Helsingissä mies, joka vuotuiseen veroilmoitukseensa kirjoitti seuraavaa: "Edvard Valpas, ammatti työnetsijä. Sosialidemokraatit ja porvarit eivät ole antaneet minkäänlaista työtä. Ollut vankilassa kansalaissodan tapahtumista tuomittuna niin ja niin kauan. Ei ole verotettavia tuloja."

Tämä veroilmoitus olikin kirjaimellisesti totuudenmukainen, sillä Valpas — maineikas ja pidetty, mutta myös vihattu Työmiehen päätoimittaja — eli viimeiset seitsemän elinvuottaan unohdettuna vailla vakinaista työtä ja kunnollista toimeentuloa. Valppaan aikakausi vanhan sosialidemokraattisen puolueen pää-äänenkannattajan vastaavana toimittajana ja marxilaisesta sosialismista johdonmukaisesti kiinnipitävänä puoluejohtajana päättyi v. 1918 luokkasodan tappioon ja Valppaan asenne siihen taloon, missä hän oli elämänsä parhaat vuodet työskennellyt, muuttui sellaiseksi, että hän kadun toista puolta kävellessään otti tavakseen lennättää pitkän ruikkasyljen sitä rakennusta kohti, minkä seinien sisäpuolella hän aikaisemmin oli ollut varauksetta ensimmäinen mies.

Edvard Hänninen, millä nimellä Valpas vielä siihen aikaan tunnettiin, saapui 7 luokkaa oppikoulua käytyään Helsinkiin

Edvard Walpas

muurarin oppiin, minkä vaiheen oli alussa tarkoitus muodostua vain väliasteeksi arkkitehdin ammattiin valmennuttaessa. Silloin elettiin juuri rakennustyöläisten ammattiyhdistystoiminnan historiassa käänteen tekevää "punaista lakkovuotta" ja ei kulunut pitkää aikaa kun Valpaskin työtoveriensa kehotuksesta liittyi Helsingin muurarien ammattiosastoon ja pysyi sen jäsenluetteloissa aina kuolemaansa asti.

Muurarit ja rakennustyöläiset yleensä pitivätkin Valpasta aina omana miehenään, sillä muurarien osasto oli Työmiestä kustantavan lehtiyhtiön huomattavimpia alullepanijoita ja osakkeenomistajia. V. 1899 siihen asti vain kerran viikossa ilmestynyt Työmies muutettiin 6-päiväiseksi ja tällöin perintätiedon mukaan työtoverit kehottivat Valpasta, joka oli koulujakin käynyt, jättämään muurauskauhansa ja menemään Työmiehen toimitukseen, missä tarvittiin uusia miehiä. Valpas teki niin kuin sakki päätti ja perintätieto kertoo myös, että

työtoverit muurasivat hänen muurausvasaransa pyöreän pilarin sisään Snellmaninkadun varrella olleella postitalon rakennustyömaalla, mihin Valppaan 3-vuotinen muurarin ura päättyi.

Työmiestä oli sen ollessa vain viikkolehti toimitettu yhden miehen voimalla ja osittain sivutoimenakin. Valppaan tullessa taloon päätoimittajaksi kiinnitetty aikaisempaa sanomalehtikokemusta omaava A. B. Mäkelä (Kaapro Jääskeläinen), joka loi lehdelle toimitustekniikan, järjesti toimittajain työnjaon ym. Mäkelän oppilaaksi joutui Valpaskin ja hän itse kuvailee ensimmäisiä askeleitaan sanomalehden toimittajan ohdakkeisella polulla seuraavasti:

"Astuin tammikuulla hänen (Mäkelän) lähelleen. Pöydällä oli valkoisia paperiliuskoja, leikeltyjä sanomalehdenpalasia ja liimapurkki.

— Liimaa noita uutisia paperille! Sanat tulivat melkein kohteliaasti.

— Miten näitä liimataan? Kysyin kainon ivallisesti, sillä työ näytti lapsen tehtävältä.

— Pane selälleen ja pää seinään päin... Mäkelän ääni oli sellainen, että rämisee muistellessa vieläkin korvissa."

Valppaan aloitellessa toimittajanuraansa seurasivat lehden perustajat ja osakkeenomistajat yrityksen asioita monin verroin kiinteämmin kuin nykyisinä aikoina ja Valppaan oman todistuksen mukaan, ellei joku toimittaja tyydyttänyt joukkoja, lähetettiin pian HTY:n talon juttutuvasta terveisiä, että ellei se ja se lähde, niin tullaan kantamaan ulos tai sitten asia vietiin yhtiökokoukseen. Valpasta ei kuitenkaan koskaan uhannut tällainen lopputili, sillä vaikka hän oli itseensäsulkeutunut, vailla henkilökohtaisia ystäviä ja ihmisarkakin, etsi hän mielellään työmiesten seuraa ja kuunteli miten he arvostelivat lehteä ja puoluetta.

Muistitietojen mukaan mm. erään kerran kun Valpas istui halvassa patterityömiesten täyttämässä kuppilassa, luki muuan

miehistä Työmiehestä Valppaan kirjoittamaa alakertaa muiden kuunnellessa. Valpasta ei kukaan tuntenut ja niinpä hän sanoikin: "Tyhmä kirjoitus tuo on, ei tuollaista saisi panna Työmieheen." Miehet väittelivät vastaan sanoen kirjoituksen olevan sellainen kuin työväenlehdessä olla pitääkin. Kun Valpas kuitenkin jatkaa väittelyään, kimpaantuu muuan murteesta päätellen Karjalasta kotoisin oleva patterityöläinen ja julistaa: "Sie oot varmaan joku luhistunut porvari koskoot noin tyhmä." Keskustelu päättyi siihen.

Mäkelän jätettyä lehden tulee Valppaasta päätoimittaja, mikä kausi kestää lähes 20 vuotta. Valppaan astuessa johtoon oli Työmies parhaillaan muuttumassa lopullisesti sosialistiseksi lehdeksi ja tätä kehitystä joudutti Valppaan kielitaito ja lukeneisuus, sillä hän omaksui paljon vaikutteita saksalaisesta sosialidemokratiasta ja välitti niitä Työmiehen palstoilla suomalaisten työläisten keskuuteen. On sanottu, että Valpas oli maamme ensimmäisiä kansainvälisesti valistuneita sosialisteja, mutta ei missään tapauksessa kuiva, todellisuudelle vieras teoreetikko, vaan työväenjohtaja, joka osasi soveltaa sosialistisia teorioita jokapäiväiseen elämään, puolueen menettelytapoihin ja tekniikkaan.

On itsestään selvää, että Työmies-lehden ja porvariston välit pysyivät Valppaan kaudella kärkevinä, sillä Valpas oli luokkataistelulinjassaan ehdoton ja vastusti kaikkia porvariston kanssa tehtäviä kompromisseja. V. 1903 puolue julistautui peruuttamattomasti sosialistiseksi ja omaksui itselleen lähinnä Itävallan sos.dem. puolueen ohjelman pohjalle rakennetun vasemmistososialistisen ohjelman. Tämän ohjelman puolustaminen, puolueessa ilmenevän oikeistolaisuuden — revisionismin — paljastaminen ja lyöminen muodostui Työmiehen yhdeksi tärkeimmistä tehtävistä. Näin ollen se joutuikin käymään sotaa kahdella tai oikeastaan kolmella rintamalla, ensinnäkin kotimaista porvaristoa vastaan, toiseksi venäläistä virkavaltaa

vastaan ja kolmanneksi oman puolueen oikeistolaisaineksia vastaan.

Työmiehen päämaja — toimitus ja kirjapaino — sijaitsivat Helsingin Siltasaarella ja siitä johtui nimitys "siltasaarelaisuus", millä ymmärrettiin puolueessa valtavirtauksena olevaa vasemmistolaisuutta. Valppaan osuus tähän Työmiehen vasemmistosuuntaukseen oli niin merkittävä, että se tunnetaan myös "valpaslaisuuden" nimellä ja Valpasta itseään nimitettiin "Siltasaaren paaviksi".

Työmiestä kustantavan osakeyhtiön osakkeet olivat työväenjärjestöjen ja yksityisten työläisten hallussa ja se oli niin itsenäinen, ettei Valpas kaihtanut lehden palstoilla arvostella puoluetoimikuntaakaan, kun se Valppaan käsityksen mukaan poikkesi jyrkän luokkataistelun tieltä.

Myös opettaja Kari, joka ilman puolueen suostumusta meni porvarilliseen hallitukseen, sai Työmiehen palstoilla ansaitun löylytyksen. Tästä silloisesta ministerisosialismista kirjoitti Valpas "Iltakatsauksessaan" mm. seuraavaa:

> "Perustuslailliset tahtonevat siten aivan kuin työväkeä vastaan uhitellakseen asettaa kansanvaltaisuutta vihaavan hallituksen. Peittääkseen tuota aikonevat he ottaa vanhoillisjoukkoonsa yhden työväenpuoluelaisen, opettaja Karin. Herrat kai luulevat, että sillä tempulla saisivat työväen myötätuntoiseksi koplalleen. Se on erehdys. Työväki ei edes tahtone eikä salline yhdenkään puoluelaisensa menevän senaattiin, jonka selvänä tarkoituksena on työväen tahtoman yksikamarisen eduskuntahomman karille saattaminen. Herra Kari lienee niin selvänäköinen, että ei suostune senaattoriehdokkaaksi, jos senaatin tehtävä tulee sellainen, jota työväki on kivenkovaan vastustava. Sillä senaattia, joka koettaisi syrjäyttää yksikamarin luomista voidaan yhtä reimasti huutaa alas kuin bobrikoffilaista järjestelmää avustaneita."

Kaksinaamaiset "perustuslailliset", jotka veljeilivät venäläisten sortajien kanssa riistääkseen oman maan työläisiltä

yhdistymisvapauden ja jotka tuottivat maahan venäläisiä lakonmurtajia, olivat erityisesti Valppaan vihan kohteina. Samanaikaisesti kun nämä piirit vetosivat työläisten isänmaallisuuteen, he tekivät kaikkensa työväenliikkeen tukahduttamiseksi. Lainattakoon tähän muuan Valppaalle tyypillinen lausunto "perustuslaillisista" ja ruotsalaisherroista, jotka nekin aikanaan yrittivät houkutella itselleen työväestön kannatusta:

"Työmies-lehti oli olemassa jo silloin kun hallinnollista valtaa oli ruotsinmielisten käsissä. Sen valta-ajan iltapimeässä tapahtui muisteluista sortavia yrityksiä. Ruotsalaisherrain lähetystö ryömi venäläisen viraston luona rukoilemassa, että Työmies otettaisiin hengiltä. Kun se kataluus ei sattunut tuottamaan täysin tekijöitään tyydyttäviä tuloksia, seurasivat muistetut murhayritykset, joiden tekijät, sähkön katkaisemisella ja paperin kieltämisellä koettivat tukahduttaa sitäkin vähää sananvapautta, jota ankara virallinen sensuuri työväen lehdille salli. Sen kuristuskauden tulos oli Työmiehen menekin lisääntyminen. Kuristajat tulivat silloin, ihan päinvastoin kuin olivat tahtoneet, lisänneeksi työväenliikkeen vauhtia. Bobrikoffilainen kuristuskausi pakotti sellaista kuristusta itse harjoittaneita ja suvainneita suomalaisherroja turvautumaan myös työväestöön. Sen herraslauman oli vähennettävä ilkeimpiä sortotapoja, koettaessaan saada työväkeä avukseen. Kesti vuosia aikakautta, jona ne herraslaumat eivät erikoisesti uskaltaneet ahdistella kovin julkisilla kuristustoimenpiteillä Työmiestä. Ei kuulunut ohjelmaan edes painokanteiden nostaminen. Mutta sensijaan yrittivät herraslehtien kynäsankarit valheilla, vääristelyillä ja panetelmilla saada köyhälistöjoukot inhoamaan sitä lehteä, joka rohkeni taistella työväen etujen puolesta kaikkia porvarillisia ryhmiä vastaan, aina silloin kun niitä vastustettava oli. Ne herraskirjoittajat purkivat yhden hämmästyttävän likalähteen toisensa jälkeen tahratakseen heidän luokkansa vääriä etuja ja yhteiskunnallisia valheita paljastaneita Työmiehen kirjoituksia. Halpamaisuus meni niin pitkälle, että poliisiurkkijain sanat kelpasivat niille suurimmiksi totuuksiksi, kun ne vaan olivat Työmiestä vastaan.

Se suuri isänmaallinen puolue, joka tässä maassa on rohjennut pettää ihmisiä nimellä perustuslaillinen puolue, osoitti ettei sen perustuslaillisuutena saa olla kansan tahto, vaan ennemminkin sellainen tahto, joka on ollut joillakin nyt jo mullaksi mädäntyneillä kuninkailla tai rosvo-aateleilla ja pappisjesuiitoilla."

Tampereella ilmestyvä Kansan Lehti, jota Yrjö Mäkelin toimitti, muodostui puolueen oikeistosuunnan pää-äänenkannattajaksi, joten Työmies ja Kansan Lehti olivat jatkuvasti sotajalalla. Se, että Työmies Valppaan kaudella kehittyi meidän oloissamme suurlehdeksi ja saavutti työläisten jakamattoman kannatuksen, osoittaa havainnollisesti, että "siltasaarelaisella" vasemmistolaisuudella oli syvät juurensa Suomen työväenluokan ajattelutavassa. Puolue seurasikin vasemmistolaista linjaa niin johdonmukaisesti, että II internationaalen sos.dem. puolueiden ryhdyttyä tukemaan hallitustensa sotapolitiikkaa ja sotaa vastustavan vasemmiston aloitettua oman kansainvälisen yhteistoimintansa, oli Suomen sos.dem. puoluekin mukana sodan kestäessä syntyneessä ns. Zimmerwald-internationaalessa ja sanoutui päättävästi irti ns. enemmistösosialisteista.

Työmiehen viimeinen numero ilmestyi Helsingin valtauspäivänä huhtikuussa 1918 kirjailija Irmari Rantamalan (Maiju Lassilan) toimittamana. Valpas ja muut Työmiehen toimittajat olivat pakotettuja siirtymään maanpakoon ja kun sitten myöhemmin avautui mahdollisuuksia työväenliikkeen julkiselle toiminnalle Työmiehen jälkeenjääneen omaisuuden saivat haltuunsa, tosin pitkällisen oikeudenkäynnin jälkeen, ne revisionistit, joita vastaan Valpas oli hellittämättä taistellut koko toimintakautensa.

Valpas palasi maanpaosta v. 1919 ja sai olemattomiin syytöksiin perustuvan tuomion valtiorikosoikeudessa. Vapauduttuaan v. 1924, miltei viiden vuoden vankeuden jälkeen, toimi hän ammattijärjestön kirjallisena sihteerinä, kunnes ammattijärjestön tultua lakkautetuksi joutui työttömäksi. Poliittiseen

toimintaan Valpas ei osallistunut kansalaissodan jälkeen lainkaan. Hän ei kuulunut kummankaan työväenliikkeen suunnan järjestöihin.

Valpas kuoli 11. 1. 1937. Hautauksen järjestivät Helsingin muurarien ammattiosasto ja muurarien liitto, se ammattikunta, jonka keskuudesta ja innoittamana Valpas kohosi työväenliikkeen johtoon. Myöhemmin Valppaan haudalle pystytettiin muurarien ja HTY:n vapaajäsenten aloitteesta kootuilla varoilla muistokivi.

(Rakentaja n:ot 22—23/1960)

Suomen vallankumoushallitus rakennustoimintaa suunnittelemassa

Vuoden 1918 vallankumoushallitus — Kansanvaltuuskunta — muodostettiin tammikuun 27 päivänä. Sen yläpuolelle perustettiin työväenjärjestöjen ja punakaartien edustajista koottu Työväen Pääneuvosto, jonka tehtäviin kuului mm. lainsäädäntö. Viimeksi mainittu vastasi eduskuntaa, joten varsinaista hallinnollista valtaa käytti Kansanvaltuuskunta. Vallankumoushallitus määritteli lyhyesti ohjelmansa ensimmäisessä julistuksessaan. Koko valtiojärjestö on muutettava rohkein, harkituin vedoin ja koko valtiosääntö on vaadittava taatusti työväen etujen mukaisen kansanvallan pohjalle. Pankkipääoma on alistettava yhteiskunnan valvotaan. "Vähävaraisten omaisuuteen ei ole kajottava, mutta millä alalla kansan yhteinen hätä jo selvästi vaatii suurten riistäjäin tuotantolaitosten ottamista yhteiskunnan haltuun, väistyköön heidän omistusoikeutensa." Uuden työväenhallituksen sosialisoimisohjelma ei ollut tämän pidempi eikä ehdottomampi. Tosin siinä julistettiin, miten työläisten on päivä päivältä, viikko viikolta astuttava herkeämättä eteenpäin sosialistisen kumouksen tietä, mikä voi tapahtua ainoastaan vallankumouksellisten säännösten kautta ja joiden toimeenpanosta kansa itse päättää.

Kansanvaltuuskunta kokoontui Helsingissä ollessaan, siis 28. 1.—4. 4. 1918, kaikkiaan 87 kertaa, useina päivinä oli kaksikin kokousta. Niistä kertyi 446 pöytäkirjan sivua. Vaikka halki

Suomen ulottuvalla pitkällä rintamalla ankarat taistelut riehuivat päivästä päivään, käsitteli Kansanvaltuuskunta lukuisia siviilihallinnon ja rauhanomaisen tuotantotoiminnan piiriin kuuluvia asioita. Se jakautui 12:een osastoon, jotka nykykielellä sanottuna olivat ministeriöitä. Työasiainosasto, jota johti puutyöntekijäin liiton entinen puheenjohtaja ja Suomen Ammattijärjestön silloinen puheenjohtaja J. K. Lumivuokko, jakautui vielä eri työ- ja toimialojen mukaan jaostoihin. Sen hallinta-alaan kuuluivat teollisuus, kauppa, valtion rakennustoiminta sekä valtion koskivoimat ja niihin liittyvät rakennustyöt.

Myöhemmin työasiain osastosta erotettiin sosiaaliasiain osasto, jonka toimialaan kuuluivat työväensuojelu, työnvälitys, työriitain sovittaminen, vakuutustoiminta ja työväen asuntoasiat.

Suoraviivaiseen eri alojen tuotantolaitosten ja liikeyritysten sosialisointiin ei Kansanvaltuuskunta ryhtynyt. Sosialisoimiskysymys tuli esille helmikuun puolivälissä käsiteltäessä toimintansa keskeyttäneiden tuotantolaitosten käyntiinpanemista ja niiden omistajain sekä teknillisen henkilökunnan sabotointia. Eräiden kansanvaltuutettujen, mm. Voitto Elorannan mielestä olisi teollisuus ja maatalous ollut otettava kokonaisuudessaan yhteiskunnan hallintaan. Kuusinen, Sirola ja heidän mukanaan Kansanvaltuuskunnan enemmistö (8 ääntä 6 vastaan, kertoo Kansanvaltuuskunnan pöytäkirja), oli sitä mieltä, että sosialisointi oli toteutettava harkiten ja asteittain kunkin tuotantoalan kehitystä ja sosialisoimisen edellytyksiä silmälläpitäen. Sitä valmistelemaan asetettiin komitea, jonka tehtäviin kuului kumousliikkeen taloudellisten tavoitteiden selvittely.

Rakennustoiminnan organisaatio

Rakennustoiminnan elvyttämistä käsiteltiin Kansanvaltuuskunnassa helmikuun 12 päivänä. Silloin todettiin, miten I maailmansodan alkamisvaiheessa miltei olemattomaksi supistu-

nut rakennustoiminta on edelleen pysähdyksissä. Samanaikaisesti asuntopula kasvoi jatkuvasti varsinkin kaupungeissa ja teollisuuskeskuksissa. Kuntien valtuustoille annettiin kehotus huonerakennustöiden järjestämisestä. Kuntiin oli perustettava asuntolautakunnat. Uudet asuntorakennukset oli huolellisesti suunniteltava. Kansanvaltuuskunta päätti myöntää rakennuslainoja ja kehotti aloittamaan rakennustöitä varsinkin niillä paikkakunnilla, joilla ilmeni työttömyyttä. Rakennustoiminnan johtoon asetettiin jaosto, jonka puheenjohtajaksi nimettiin Erkki Härmä. Sen muina jäseninä olivat kirvesmiesten ammattiyhdistystoiminnassa eturivissä ollut Salomon Hellsten, L. Suvanto, H. Saarinen ja E. Leino. Lisäksi oli toiminnassa ”sekalaisten” töiden jaosto, mikä nykykielellä vastasi yleisiä töitä. Sen puheenjohtaja oli vanhan puutyöntekijäin liiton johtomiehiin kuulunut Antti Räsänen ja jäseninä V. Rantanen ja E. Ekholm sekä sihteerinä muurari Gideon Lehén. Myös kivityöntekijäin liiton luottamusmies Juho Pietikäinen oli mukana. Hän toimi yleisten töiden valvojana. Myös valtion virkatalojen valvontalautakunnassa tarvittiin rakennustyöläisten asiantuntemusta. Siihen valittiin Salomon Hellsten, rappaaja Herman Markkanen ja Nevalainen. Edellä lueteltujen lisäksi toimi tunnettuja rakennusalan ammattiyhdistysmiehiä muissa johtavissa tehtävissä. Työväen Pääneuvoston puheenjohtajana oli aikaisempi puutyöntekijäin liiton puheenjohtaja Emil Perttilä. ”Postiministerinä” ts. posti- ja tiedotusasiain kansanvaltuutettuna toimi maalarintyöntekijäin liiton entinen puheenjohtaja Emil Elo. Kansanvaltuuskunnan taloudenhoitajan (kamreerin) paikalla oli muurarien liiton puheenjohtaja Herman Hurmevaara. Myös saman liiton puheenjohtajan tehtävää hoitanut Edvard Nyqvist oli Helsingin miliisipäällikkönä eli porvarillisesti sanottuna poliisimestarina. Tätä luetteloa voitaisiin täydentää vielä kymmenillä johtaviin hallinnollisiin ja tuotannollisiin tehtäviin osallistuneilla eri paikkakuntien rakennustyöläisten johtavilla miehillä ja naisilla.

Maalarintyöntekijäin liiton luottamusmies Svantte Lehtonen ja kirvesmiesten ja puutyöntekijäin liittojen johtoihin kuulunut Matti Paasivuori sen sijaan pysyttelivät syrjässä.

Maaliskuun puolivälissä tämä yleisten töiden jaosto laajennettiin valtion töiden neuvostoksi, jonka toimialaan kuuluivat mm. uusien rautateiden rakentaminen, satamien, kanavien ja julkisten rakennusten rakennus- ja kunnossapitotyöt. Lisäksi neuvosto käsitteli kaikki laina- ja valtionapuanomukset, jotka koskivat rakennusluontoisia töitä.

Yritysten ja työpaikkojen hallinto

Helmikuun 6 päivänä Kansanvaltuuskunta vahvisti valtion ja kuntien töiden järjestyssäännöt. Niiden mukaan oli työpaikkoihin valittava työntekijöiden kolmijäseninen luottamusmiehistö samaan tapaan kuin Kansanvaltuuskunnan työasiain osaston toimesta käyntiinpantuihin teollisuuslaitoksiin. Niissä muodostettiin tehdaskomiteoita, joiden puheenjohtajina toimivat Kansanvaltuuskunan nimeämät komissaarit. Luottamusmiehistöjen puheenjohtajat kuuluivat tehdaskomiteoihin. Jos työväestö havaitsi tuotantolaitoksen komissaarin tai konttoripäällikön toimivan vastoin järjestyneen työväen etuja tai päätöksiä, oli vaatimus hänen erottamisestaan tehtävä Kansanvaltuuskunnalle. Tuotantolaitosten hallinnossa siis yhdistyivät työläisten välittömästi valitsemat tehdaskomiteoiden jäsenet ja vallankumoushallituksen nimeämä komissaari, jotka yhdessä muodostivat johdon.

Vallankumoushallitus ei lyhyeksi jääneenä valtakautenaan ennättänyt järjestää kunnallishallintoa uudelleen. Sosialidemokraattiset kunnallis- ja muut työväenjärjestöt joutuivat Kansanvaltuuskunnan sisäasiain osaston ohjeiden pohjalla järjestämään väliaikaisen kunnallishallinnon. Helmikuun 13 päivänä Kansanvaltuuskunta hyväksyi O. W. Kuusisen luonnoksen pohjalla laajemmat ohjeet sisäasiain hallinnosta. Nekin raken-

tuivat työväenjärjestöjen toimenpiteiden varaan. Kuntia johtivat työväenjärjestöjen valitsemat valtuustot sekä kunnallis- ja muut lautakunnat. Niiden tehtäviin kuului myös asuntorakennustoiminnan ja kuntien toimialaan kuuluvien julkisten rakennustöiden johto. Uusia rakennus- ja niihin rinnastettavia töitä eivät nämä työväen valitsemat johtoelimet ennättäneet aloittaa. Suuremmissa kaupungeissa sen sijaan suoritettiin erilaisia rakennusalan korjaus- ja huoltotehtäviä.

Paraisten Kalkkivuori OY:n muurilaastitehdas Helsingissä oli ainakin osittain käynnissä työläisten toimesta. Se kuulutti mm. konttoripäällikköä palvelukseensa Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja-nimisessä vallankumoushallituksen äänenkannattajassa. Samassa lehdessä oli Huberin putkityöliikkeen "Tehtaan valtuutetun" — siis komissaarin — allekirjoittama ilmoitus, missä tiedotettiin töiden uudelleen aloittamisesta Kansanvaltuuskunnan työasiain osaston toimesta. Muiden rakennustoimintaan liittyvien yritysten työskentelystä valtakaudella ei ole mainittavasti tietoja. Tämä ei niinkään johtunut siitä, ettei rakennusalalla ja läheisesti siihen liittyvien eri yritysten, kuten maalaus-, putki- ja peltisepänliikkeiden sekä tiili-, sementti- ja kalkkitehtaiden työntekijöissä olisi ollut valveutuneita yritysten johtoon pystyviä työläisiä. Rakennustoiminnan miltei täydellinen pysähtyminen johtui samoista syistä kuin muidenkin sotien aikana. Välittömästi sotatalouteen liittyvä teollisuus on tärkeämpi ja sitä pidetään käynnissä hinnalla millä hyvänsä. Niin myös Suomen vallankumoushallitus suuntasi ensisijaisesti huomionsa metalliteollisuuteen, jonka tuotteilla voitiin käydä kauppaa Neuvosto-Venäjän kanssa ja hankkia sitä kautta elintarvikkeita sekä tietenkin tuottaa sodankäynnille välttämättömiä varusteita.

Tie sosialismiin

Jälkeenpäin arvosteltaessa työväenliikkeen keskuudessa Kansanvaltuuskunnan valtakautta, on usein korostettu, että vallan-

kumoukselta puuttui selvä sosialistinen päämäärä. Sillä olisi pitänyt olla jo laatimassaan valtiosääntöehdotuksessa selvästi viitoitettu tie sosialistiseen yhteiskunta- ja talousjärjestelmään. Mm. Yrjö Sirola on todennut, miten vallankumouksen jälkeen työväenliikkeen miehiä sekoitti epävarmuus uuden luomisesta. "Valtiosääntöehdotuksestamme ilmenee, että koetimme pitää sitä porvarillisena, mutta se pyrki käsissämme muuttumaan sosialistiseksi työväenvallaksi", lausui hän. Kansanvaltuuskunnan pöytäkirjan liitteenä on jälkimaailmalle säilynyt Kymintehtaan työväen yleisen kokouksen päätös, missä arvostellaan Kansanvaltuuskunnan taloudellisia toimenpiteitä ja leimataan ne porvarilliseksi näpertelyksi. Kuitenkin vallankumoushallituksella oli selvä suunta kohti sosialismia. Käytännössä toimiessaan töiden aloittamiseksi yksityiskapitalistien jättämissä tuotanto- ja liikelaitoksissa sekä porvarillisten virkamiesten hylkäämissä valtion ja kuntien laitoksissa se toteutti sosialistisia päämääriä.

Tähän mennessä on tutkittaessa vallankumouskauden historiaa rajoituttu pääasiallisesti vain sotilaallisen puolen ja yleispoliittisten ratkaisujen selvittelyyn. Miten työväen muodostama vallankumoushallitus hoiti maan asioita ja miten se suunnitteli hallinnon ja tuotantoelämän järjestelyä, on jäänyt miltei tutkimatta. Pintapuolinenkin asiaan syventyminen osoittaa työväestön edustajain, vaikka heillä ei ollutkaan hallinnollisia ja tuotannon johtamisen kokemuksia, tunteneen vastuunsa. He aloittivat uuden valtion — Suomen Sosialistisen Työväentasavallan — rakentamisen työväenliikkeen ohjelman pohjalla, mutta eivät vielä silloin päässeet alkua pidemmälle. Tästä huolimatta laadituista laeista ja asetuksista, vahvistetuista suunnitelmista ja toimenpiteistä rakennussuunnitelmat ja aloitteet mukaan luettuina ilmeni vakava pyrkimys sosialistisen, kansanvaltaisen Suomen luomiseen.

(Rakentaja n:o 2 — 1965)

Tasavallan ensimmäinen presidentti K. J. Ståhlberg

100 vuotta oikeusoppineen ja valtiomiehen syntymästä

Tasavallan ensimmäinen presidentti K. J. Ståhlberg syntyi Suomussalmella 28. 1. 1865. Hän oli 22-vuotias valmistuessaan filosofian kandidaatiksi. Kaksi vuotta myöhemmin hän suoritti molempien oikeuksien kandidaatin tutkinnon ja väitteli lakitieteen tohtoriksi vuonna 1892. Siitä alkoi hänen yliopiston opettajan uransa. Oltuaan ensin hallinto-oikeuden ja kansantaloustieteen apulaisena tuli hänestä vuonna 1903 hallinto-opin professori. Samanaikaisesti alkoi hänen virkamiesuransa Keisarillisen Suomen Senaatin protokollasihteerinä. Vuosisadan taitteessa hän astui myös poliittiseen elämään. Hän oli perustuslaillinen ja nuorsuomalainen. Hänet erotettiin virastaan, kun hän kieltäytyi myötävaikuttamasta Suomen lakien vastaisessa järjestyksessä annettujen asevelvollisuuslakien voimaansaattamiseen. Hän oli porvarissäädyn edustajana säätyvaltiopäivillä ja valittiin myös uuteen yksikamariseen eduskuntaan sen alkuvaiheessa. Vuonna 1905 hän astui Leo Mechelinin johtamaan perustuslailliseen senaattiin kauppa- ja teollisuustoimituskunnan päällikkönä.

Hänen poliittinen uransa sivusi alkuvuosien työväenliikettä mm. siten, että hän alusti kysymyksen äänioikeudesta toisessa

työväenyhdistysten edustajakokouksessa vuonna 1896. Hän ja lukuisat muut nuorsuomalaiset olivat mies ja ääni -periaatteen kannalla vanhasuomalaisten (Suomalainen Puolue) suositellessa 10 äänen varallisuudesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippuvaa asteikkoa.

Vuoden 1918 sisällissodan jälkeen K. J. Ståhlbergin aika tuli silloin kun kuningasseikkailijat kärsivät surkean ja perusteellisen haaksirikon. Hänellä oli sekä oikeusoppineena että poliitikkona keskeinen asema luotaessa vuoden 1919 valtiosääntöjä, perustuslakeja, jotka edelleen ovat voimassa suurin linjoin samansisältöisinä. Eduskunta valitsi hänet maamme ensimmäiseksi tasavallan presidentiksi vuonna 1919. Silloin ilmeni ensimmäisen kerran selvänä se rintamanjako, missä K. J. Ståhlbergin vastustajat muodostivat taantumuksellisen leirin ja hänen kannattajansa koostuivat enemmän ja vähemmän demokraattisista aineksista. Hänet valittiin 143 äänellä. Vastaehdokas tsaarin kenraali Mannerheim sai 50 ääntä, joista suurin osa tuli kuningasseikkailun jälkeen Kansalliseksi Kokoomuspuolueeksi muuttuneelta suomalaiselta puolueelta. Kysymys ei ollut vain henkilöistä, vaan kahdesta toisilleen vastakkaisesta ohjelmasta. K. J. Ståhlberg oli sitä mieltä, että maamme sisäpoliittiset olot ja ulkopolitiikka olisi vakiinnutettava rauhanomaiselle kannalle. Sisällissodan haavoja olisi lääkittävä ja suhteet naapurimaahan Neuvosto-Venäjään vakiinnutettava. Mannerheim kannattajineen vaati yhtymistä erilaisten valkoisten kenraalien Neuvosto-Venäjää ja lähinnä Pietaria vastaan suuntautuneisiin sotatoimiin. Vaikka heidän monarkistiset tuulentupansa olivat luhistuneet, he vaativat taantumuksellisen ja vanhoillisen sisäpolitiikan noudattamista. Tässä mielessä he vastustivat jyrkästi toimintaoikeuksien myöntämistä työväenliikkeelle.

Tässä tilanteessa ja myöhemmin 1920—30-luvulla työväki, sen edustajat eduskunnassa ja presidentin valitsijamiehet an-

toivat kannatuksensa K. J. Ståhlbergille. Monissa tapauksissa tämä menettelytapa oli ainoa tuloksellinen taisteltaessa äärimmäistä taantumusta vastaan. K. J. Ståhlbergia tuskin voidaan luonnehtia vapaamieliseksi ja radikaaliksi porvariksi siinä mielessä mitä muualla tällä käsitteellä ymmärretään. Hän oli tiukasti sitä mieltä, että vasemmistolaisten työläisten toimintaa olisi vastustettava ja heidän vaikutusvaltaansa heikennettävä kaikin keinoin. Työväestön kannalta hän kuitenkin erosi edukseen monista muista aikalaisistaan siinä, että hän kunnioitti laillisia muotoja myös tässä taistelussa. Hänen kantansa mukaan myös toimittaessa työväenliikettä vastaan oli noudatettava yhteiskunta- ja oikeusjärjestystä yhtä johdonmukaisesti kuin muidenkin yhteiskuntapiirien ollessa kyseessä. Näin hän sanoutui selvästi ja johdonmukaisesti irti niistä vaikutusvaltaisista voimista, jotka hyväksyivät millaisen väkivallan ja oikeudettomuuden tahansa työväenliikkeen ollessa kyseessä.

Seuraavissa presidentinvaaleissa ei K. J. Ståhlberg asettunut ehdokkaaksi. Taantumuksen noustessa 1920-luvun jälkipuoliskolla ja fasistista lapuanliikettä luotaessa hän astui uudelleen poliittiseen elämään. Tässä vaiheessa hänen persoonastaan muodostui entistä selvempi demokratian ja lakien mukaisen oikeusjärjestyksen kunnioittamisen symboli. Lapuanliikkeelle, jonka johtajat aivan kuin vuoden 1918 kuningasseikkailussa löytyivät Kansallisesta Kokoomuspuolueesta, hän oli punainen vaate. Hänen presidentiksitulonsa oli estettävä hinnalla millä hyvänsä. Tiedetään, että tässä vaiheessa oli murhasuunnitelmiakin valmiiksi laadittuna. On tunnettua, että lapuanliike ei kaihtanut salamurhiakaan raivatessaan vastustajiaan tieltä pois. Lokakuussa 1930 hänet muilutettiin, pakotettiin puolisoineen astumaan autoon ja kuljetettiin väkivalloin itärajalle. Kun asiaa tutkittiin, johtivat jäljet maamme puolustusvoimien johtoportaisiin. Sieltä löytyivät muilutuksen järjestäjät.

Vuoden 1931 presidentinvaaleissa K. J. Ståhlberg hävisi Svinhufvudille äänin 151—149. Nämä vaalit olivat kaikkea

muuta kuin vapaat. Työväenliikkeen vasemmistolla ei ollut enää minkäänlaisia mahdollisuuksia omien valitsijamiesehdokkaiden asettamiseen. Ennen vaalitoimitusta lähinnä Maalaisliiton ryhmä taivutettiin terrorin ja väkivallan uhan avulla äänestämään Svinhufvudia. Itse suojeluskuntapäällikkö Malmberg liikkui eduskuntatalossa uhkailemassa valitsijamiesryhmiä. Ennen vaaleja lapuanliikkeen ja kokoomuspuolueen lehdistössä oli ollut selviä murhauhkauksia. Helsinkiin oli muka kokoontunut valmiiksi aseistettuja lapuanliikkeen miehiä, jotka panevat toimeen verilöylyn, jos Ståhlberg valitaan. Niin ilmoitettiin erityisesti horjuville Maalaisliiton valitsijamiehille.

Neljänsissä presidentinvaaleissa vuonna 1937 oli Ståhlberg jälleen ehdokkaana. Kansallinen Kokoomus ja nimensä Isänmaalliseksi Kansanliikkeeksi muuttanut lapuanliike nimesivät yhteiseksi ehdokkaakseen Svinhufvudin. Jälleen vaaleissa oli kysymys maan sisä- ja ulkopoliittisesta suuntauksesta. Kokoomuksen ja IKL:n tunnus ”Ukko Pekka uudelleen” oli yhtä kuin siihenastisen lapualaishenkisen suuntauksen jatkuminen. Svinhufvudin vaaliliitot saivat 86 valitsijamiestä, sosialidemokraatit 95, Ståhlbergin vaaliliitot mukaan luettuna hänen ehdokkuuttaan osittain kannattava Ruotsalainen Kansanpuolue 63. Ståhlbergin oma Kansallinen Edistyspuolue oli jatkuvasti kasvanut alaspäin. Vapaamielisyyden ja demokraattisuuden edustaminen sen riveissä oli jäänyt yhä hupenevan pienen ryhmän asiaksi. Sen järjestökoneisto ja lehdistö oli heikko. Pää-äänenkannattajana pidetty, mutta vankasti yksityiskapitalistisen Erkon sanomalehtitrustin käsissä oleva Helsingin Sanomat ei suhtautunut suopeasti ja lämmöllä Ståhlbergin presidenttiehdokkuuteen. Ensimmäisessä äänestyksessä Ståhlbergilta puuttui yksi ääni tullakseen valituksi. Koska Maalaisliitossa oli edelleen horjuvia ja avoimesti Svinhufvudia kannattavia aineksia ja samoin Ruotsalaisessa Kansanpuolueessa oli joukko samanlaisia valitsijamiehiä, eivät Svinhufvudin vastustajat rohjenneet mennä kolmanteen äänestykseen, mihin olisi-

vat tulleet vastakkain Ståhlberg ja Svinhufvud, vaan ratkaisivat vaalin toisessa äänestyksessä Kallion hyväksi.

Tähän päättyi silloin 72-vuotiaan valtiomiehen poliittinen ura. Toisen maailmansodan vuosina hän oli poliittisesta elämästä syrjässä. Hän kuoli vuonna 1952. Hänen kuolemansa jälkeen monet niidenkin piirien edustajat, jotka eivät kaihtaneet keinoja ja joille ei minkäänlainen matalamielisyys ollut vierasta häntä häväistäessä, ovat suitsuttaneet hänelle kiitosta suurena valtiomiehenä. Työväenliikkeen näkökulmasta tarkasteltuna erityisesti 1920-lukuun, jolloin hän oli maan johdossa, sisältyy paljon kielteistä. Mielivaltaiset vangitsemiset, työväenjärjestöjen lakkauttamiset, painokanteet, työmaaterrori jne. olivat tämän ajanjakson luonteenomaisia ilmiöitä. Tästä huolimatta K. J. Ståhlbergin valtiomieshahmo nousee esiin monien muiden yläpuolelle. Hän halusi olla oikeudenmukainen ja tasapuolinen. Hän halusi rakentaa valtion, missä kaikki kansalaiset olisivat tasaveroisia lain edessä ja nauttisivat samaa oikeusturvaa. Kun hänen elämäntyötään pirstottiin, ei hän kuitenkaan tajunnut millaista voimaa järjestynyt työväestö edusti. Työväestö kyllä antoi toistuvasti kannatuksensa K. J. Ståhlbergille, kun taantumusainekset ja suoranaiset fasistit hyökkäsivät häntä ja hänen politiikkaansa vastaan. K. J. Ståhlberg puolestaan ei liittoutunut työväestön kanssa käydessään epätasaista kamppailua ihanteidensa puolesta 1920—30-luvun fasismiin kallistuvassa Suomessa. Siksi hän kaatui sisältäpäin luhistuvan ja ulkoisen paineen alaisena murskautuvan pienen edistyspuolueen mukana. Valtiomiestehtävässään hänellä oli ihanteenaan demokratia ja parlamentarismi, mutta hän ei tajunnut kansanjoukkojen ja niiden organisoinnin merkitystä näitä arvoja puolustettaessa.

(Rakentaja n:o 14 — 1966)

Työväenjohtaja Eetu Salin

Eetu Salin, alkuvoimainen herättäjä,

lennokas puhuja ja työväenjohtaja, syntyi kyläsuutarin perheessä Asiakkalassa maaliskuun 18 päivänä vuonna 1866. Koulunkäynti rajoittui rippikouluun ja työnteko isän ammatissa alkoi yhdeksänvuotiaana. Niukka ravinto ja työtä 13—14 tuntia päivässä, sellainen lapsuus oli tuhansilla viime vuosisadan työläiskotien kasvateilla. Eetu Salinin lahjakkuutta kuvastaa se, että hän oppi lukemaan viisivuotiaana. Energisyyttä ilmensi sekin, että hän karkasi ensimmäisen kerran kotoaan 12-vuotiaana ja jätti lapsuudenkodin lopullisesti kahden vuoden kuluttua. Niin alkoivat vaellusvuodet. Muiden kiertävien kisällien tapaan hän liikkui Helsingissä, Turussa, Tampereella ja Pohjanmaalla. Viimeksi mainitulla seudulla oli nuorisoseuraliike silloin nousussa, ja hän liittyi mukaan. Tampereella hän yhtyi juuri perustettuun työväenyhdistykseen. Silloin hänellä oli jo kirstullinen kirjoja, niin kerrotaan. Ahkerana lukumiehenä hän oli sen ajan vaatimattomien kansankirjastojen vakinainen asiakas.

Vuonna 1888 Eetu Salin päätti vaeltelemisen ja asettui suutarintyöhön Helsinkiin. Silloin maamme muutama vuosia aiemmin syntynyt työväenliike eli porvarillisjohtoista, wrightiläistä kauttaan. Eetu Salinista tuli välittömästi eräs sen alaisen

suutarien ammattiosaston johtomiehistä. Pian koko yhdistyksen sisällä ilmeni uusi, jyrkkä suunta. Sen puolestapuhujat olivat saaneet eri teitä, ei vähiten kirjallisuudesta, sosialistisia vaikutteita. Niitä he esittivät rohkeasti mm. yhdistyksen puhujaseurassa. Nykykielellä sanottuna tämän sosialistisen opposition, josta muutaman vuoden kuluttua tuli enemmistö, rohkea ja tarmokas johtaja oli Eetu Salin.

1890-luvun puolivälissä, kun koko silloinen työväenliike siirtyi askel askeleelta sosialistisille linjoille, Eetu Salin tuli ei vain ammattitovereidensa vaan laajojen joukkojen tietoisuuteen kansanpuhujana, lakonjohtajana ja ammattiyhdistysmiehenä.

Hän puhui työttömille,

nälkäisille ja pienipalkkaisille Sörnäisten Kansankodissa nykyisen Hämeentien varrella ja korosti sytyttävin sanoin oman toiminnan ja järjestymisen merkitystä. Kymmenen vuotta myöhemmin hän kuvasi tätä murrosvaihetta ironiseen pakinatyyliin Kuinka se kirkastui -otsikoidussa artikkelissaan:

> ”. . . Suomen työväen ensimmäisenä ja voimakkaimpana kiihoittajana oli nälkä. Ei se nälkä, jonka jumala ennen lähetti joskus syntisen maanviljelysköyhälistön paatuneita sydämiä valaisemaan, vaan se toinen, joka seuraa kuin kiljuva jalopeura teollisuustyöväestön kintereillä, siitä huolimatta, vaikka hyvä jumala antaisi sataa mannaa maanviljelijöille taivaasta. Se yllyttäjä nälkä on kapitalistiseen yhteiskuntajärjestykseen sisältyvän perkeleen lähettämä ja sen tähden se saa vaikka kuinka kiltin työväestön riivatuksi. . . . Kun maailma on niin valmis, ettei siinä ole enää mitään tekemistä, niin lienee viisainta tervata se. Kuumassa auringon paahteessa se sittemmin kenties syttyisi palamaan ja sen jäljestä teillä taas ehkä olisi paljonkin tekemistä, jos se työ on niin tuiki välttämätöntä elämän ylläpidoksi.”

Eetu Salin oli mukana Turussa vuonna 1899 perustamassa maamme työväen ensimmäistä itsenäistä poliittista puoluetta

Eetu Salin

— Suomen Työväenpuoluetta. Hänet valittiin sen johdon jäseneksi, mutta hän kieltäytyi. Monien muiden kera hän vastusti puoluehallinnon sijoittamista Turkuun. Jo niihin aikoihin työväenliikkeessä oli selvästi havaittavissa helsinkiläisen Työmies-lehden ympärille ryhmittynyt ja ammattiliittoihin nojautuva suunta, joka myöhemmin tunnettiin siltasaarelaisuuden nimellä. Eetu Salin, eräs suutarien ammattiliiton perustajista, oli tämän radikaalisemman linjan kannalla. Se vahvistui vielä hänen liittyessään Työmiehen toimitukseen vuosisadan taitteessa. Forssan puoluekokouksessa 1903, jolloin puolueen nimi muutettiin sosialidemokraattiseksi ja se hyväksyi selvän sosialistisen ohjelman, Eetu Salin esitti keskeistä osaa. Hän, lennokas agitaattori, mutta ankaran looginen ajattelija, pureva ja selvä sanankäyttäjä ja kirjoittaja, kuului äänioikeustaistelun johtaviin miehiin. K a n s a n t a h t o e l i t u o m i o p ä i v ä n

saarna, hänen lentokirjasena julkaistu puheensa joulukuun 30 päivänä 1905, sisälsi tiivistettynä työväenliikkeen äänioikeusohjelman. Hän kysyi, kuka on oikeuttanut säätyvaltiopäivillä edustettuna olevan 15 % kansasta olevan ryhmän edustamaan 85 %. Aika on tullut, jolloin Suomen köyhälistö vaatii ehdottomasti oikeutensa, vakuutti hän.

Eduskuntauudistuksen

toteutumisen jälkeen hänet valittiin kansanedustajaksi kahteen otteeseen, mutta toiminta parlamentissa ei häntä erityisesti kiinnostanut. Voimia kuluttanutta äänioikeuskamppailua seurasi väsymyskausi. Oulun puoluekokouksessa vuonna 1906, jossa hän käytti laajan puheenvuoron taktiikasta, hän vakuutti olevansa taistelun mies, vaikka voimat olivat kuluneet loppuun niin, että hän ei viime aikoina ollut jaksanut paljon taistella. Tässä vaiheessa hänen luonteensa perusominaisuuksiin kuulunut boheemisuus nousi entistä näkyvämmin esille. Väinö Linna on ikuistanut hänet Täällä Pohjantähden alla -teokseensa tuoden korostetusti sen esille. Hän hankki useampaan otteeseen toimeentulonsa kansanruokalan pitäjänä, mutta työskenteli myös työväenlehdistön toimituksissa. Vuoden 1905 suurlakon jälkeisellä tsaarin ministerin Stolypinin mukaan nimitetyllä taantumuskaudella hän vaikutti Porissa Sosialidemokraatin toimittajana.

Ne vuodet olivat työväenlehdistölle todellista majesteetinrikosjuttujen aikaa. Keisarillinen Suomen Senaatti ja Painoylihallitus valvoivat valppaasti, ettei mitään silloisten vallanpitäjien kannalta kielteistä esiintyisi lehdistössä. Painokannejuttuja oli jatkuvasti vireillä eri tuomioistuimissa ja vankeus- ja sakkotuomioita sateli ensisijaisesti työväen lehtien toimittajille. Puhuttiin kunnianpaikkaajien ammattiyhdistyksestä, jolla tarkoitettiin linnassa istuvaa huomattavaa sanomalehtimiesjoukkoa. Oli selvää, ettei suorasanainen ja kärkeväkin kir-

joittaja Eetu Salin voinut pysytellä poissa tulilinjalta. Pisimmän tuomionsa, 10 kuukautta vankeutta, hän sai *Totuutta ei saa puhua* -otsikoidusta artikkelistaan.

Edellä mainitun Oulun puoluekokouksen vaiheilla Eetu Salin oli siirtymässä puolueen oikeistoon. Puheissaan hän käytti jyrkkää ja kumouksellista kieltä, mutta valitsi eri ratkaisuissa puolueen oikeiston. Vallankumousvuosina 1917—1918 tämä hänen asenteidensa suoranainen ristiriitaisuus tuli selvästi esille. Marraskuussa 1917 hän äänesti vallanottoa vastaan. Kun työväenliike tammikuussa 1918 teki vallankumouksen, liittyi Eetu Salin mukaan. Hän toimi punaisen hallituksen — Kansanvaltuuskunnan — tiedonantolehden päätoimittajana. Useissa lähteissä toistetaan hänen tuttavapiirissään esittämäänsä lausuntoa, jonka mukaan hän, 25 vuotta työväenliikkeen riveissä toiminut, ei voinut jättää työväenliikettä, joka nyt hänen käsityksensä mukaan menetteli virheellisesti. Hän ei liittynyt korkeimpaan johtoon, kuten siihen asti oikeistolaisena tunnettu Yrjö Mäkelin, joka otti vastaan Kansanvaltuuskunnan jäsenyyden, mutta ei liioin pysytellyt ehdottomasti syrjässä kuten muutamat puolueen johtavat oikeistolaiset.

Punaisten tappion jälkeen Eetu Salin vangittiin. Hän joutui valtiorikosoikeuden eteen kymmenien tuhansien punakaartilaisten kera. Toiminta Kansanvaltuuskunnan tehtävissä ei muodostanut syyteaineiston keskeistä osaa, vaan puntarissa oli koko hänen toimintansa työväenliikkeessä. Kuten muitakin sosialidemokraattisia kansanedustajia häntä syytettiin *Me vaadimme* -julistuksesta. Valtiopäiväjärjestyksen periaate, jonka mukaan kansanedustajaa ei saa syytteeseen panna hänen eduskunnassa esittämänsä lausunnon johdosta, oli silloin työnnetty syrjään. Eetu Salin tuomittiin kuolemaan, mikä tuomio myöhemmin muutettiin elinkautiseksi kuritushuonerangaistukseksi.

hän oli silloin poliittisen kansalaisen todellisessa miehuuden iässä, hän oli kevättalvella täyttänyt 53 vuotta. Fyysisesti hän oli kuitenkin loppuun palanut. Ylirasittunut hermosto, vatsaviat, sydänvika ja lopulta myös luumätä, nämä kaikki ja vielä muutkin sairaudet veivät häntä kohti kuolemaa. Hänen ammatti- ja kohtalotoverinsa niin suutarin rummulla kuin työväenliikkeen moninaisissa tehtävissä sekä kuritushuonevankina — Yrjö Mäkelin — kuvaa hänen dramaattista loppuaan otsikolla Titaanin kuolinkamppailu. Hän puhuu pitkästä, raskaasta ja kiduttavasta taistelusta, jota Eetu Salin kävi kuoleman kanssa ja jota ei voi runokielellä kuvata. Tuon merkillisen ja henkisesti niin harvinaisen voimakkaan miehen olemus ruhjoutui erä erältä useamman kuukauden kuluessa. Hänen elämänsä päättyi huhtikuun 6 päivänä 1919, joten hän ei ennättänyt kärsiä vankilatuomiostaan täyttä vuotta.

Työväenliike oli jo silloin jakautunut kahteen ryhmään, mutta se saattoi Eetu Salinin hautaan kokonaisena. Hänen hautausjuhlallisuuksistaan käytiin etuvartiotaistelu poliisimestarin kanssa. Se voitettiin ja niin pyöreästi 20 000 työläistä punaisine lippuineen seurasi hänen ruumissaattoaan halki kaupungin. Muistopuheen pitäjä Taavi Tainio toi esiin, etteivät Eetu Salinin ajamat suuret aatteet hautaannu hänen mukanaan. Ne elävät työväenluokan sielussa siksi kunnes ne syyt, joiden poistamiseksi suuri vainaja oli taisteluun vihkiytynyt, ovat hävinneet ja antaneet tietä oikeudenmukaiselle yhteiskuntamuodolle. Yrjö Sirola, ystävä ja työtoveri, kirjoitti laajan arvion Eetu Salinista Sosialistiseen Aikakauslehteen. Hän kysyi, missä on porvaristolla osoitettavanaan puhuja ja kirjoittaja, joka lähimainkaan pääsee suutarinsälli Eetu Salinin säkenöivän neron rinnalle sellaisena kuin se 25—15 vuotta sitten kirkkaimmin loisti ja josta hehkusta kipunat vielä viime vuosiin asti väliin agitaatiopuheissa rätisivät. Ku-

vailtuaan Eetu Salinin siirtymistä puolueen oikeistoon kirjoittaja korosti, että Salin oli niin kunnioitettu, ettei häntä yleensä arvosteltu, vielä vähemmän haukuttu. Häntä kuunneltiin ja luettiin. Esteetikko Sirola viittasi Herman Sudermannin näytelmään Johannes. Siinä Herodes lausui Kastajalle: "Sepät sanovat hyvän malmin haljenneenakin heläjävän ja sinä heläjät." Eetu Salinin nerous loisti vielä senkin jälkeen, kun sen ehjä pohja oli rikkoutunut, jatkaa tähän Sirola. Niin varmasti olikin.

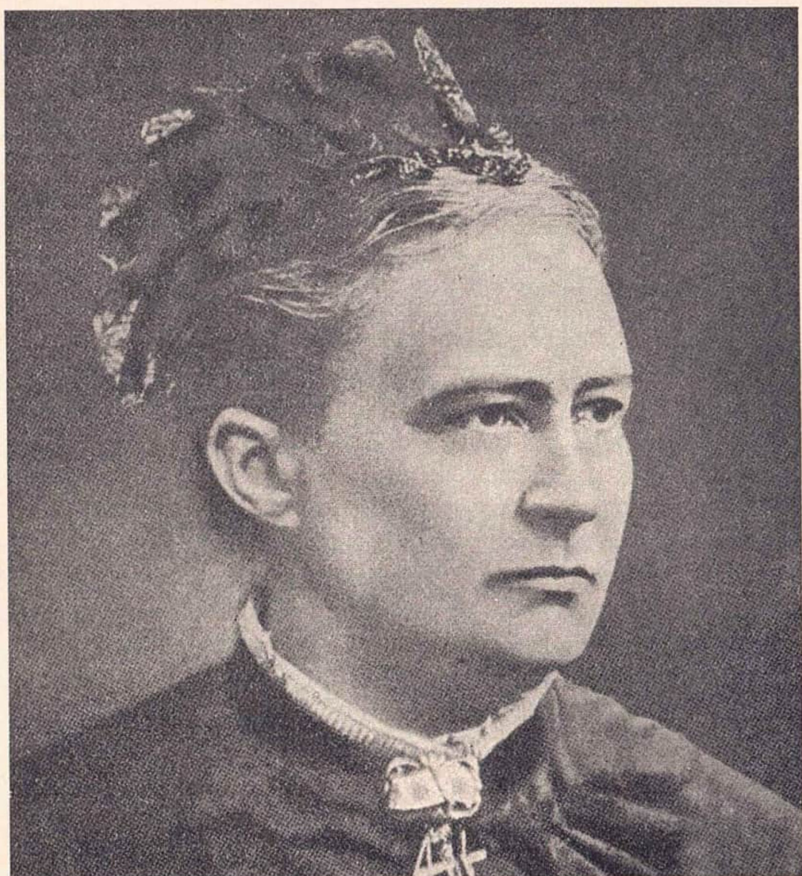
Eetu Salin oli elämänsä viimeisessä vaiheessa joutunut fyysisistä ja psyykkisistä syistä eräänlaiseen kuolleeseen kulmaan. Hän ei ollut lähimainkaan sellainen itseoikeutettu, kunnioitettu ja pelätty johtajahahmo kuin työväenliikkeen itsenäistymis- ja äänioikeustaistelun kaudella. Hänen suuruudenaikansa tiivistyi verrattain lyhyeen ajanjaksoon. Sellaiseksi voidaan luonnehtia kymmenvuotiskausi, josta neljä ensimmäistä vuotta ulottuu viime vuosisadalle. Vuoden 1905 suurlakon aikana mukaan tulleen uuden polven varttuessa ja noustessa johtoon hän joutui taka-alalle. Kuitenkin hän säilyy historian lehdillä eräänä johtavana maamme itsenäisen työväenliikkeen perustajana ja rakentajana, lennokkaana puhujana, kirjoittajana ja agitaattorina, jonka vaikutus mielipiteen muodostukseen ja ratkaisuihin oli aikanaan suuri. Hänen nimensä on liitetty aikakirjoihin valtiopäivälaitoksemme uudistajana. Mikä olennaisinta, myös tämän päivän työväenliike kunnioittaa Eetu Salinia yli raja-aitojen perustansa luojana ja tiennäyttäjänä. Tämän päivän yhteiskunta on oikeudenmukaisempi kuin mitä se oli sata vuotta ajassa taaksepäin Eetu Salinin syntymävuonna. Ansiota siitä ovat monet jakamassa, mutta heistä arvostetuimpiin kuuluu Eetu Salin.

(Kansan Joulu 1959)

Minna Canth yhteiskunnallisena julistajana

1800-luvun jälkipuoliskon suomalaisessa yhteiskunnassa oli omat sopivaisuussääntönsä siitä, mistä kirjailija saa kirjoittaa ja mistä ei. Säätyläisperheiden piirissä liikkuneet romantisoidut tarinat olivat tietenkin luvallisia. Myös suomalainen talonpoika oli astunut esiin sekä Runebergin Vänrikki Stoolin hieman yksinkertaisena mutta rohkeana sotasankarina että nurisematta kohtaloonsa alistuvana korvenraivaajana. Myös torppareiden, piikojen, renkien, käsityöläisten ym. heihin rinnastettavien väestöryhmien elämää voi jonkin verran sivuta, kun rajoittui kertomaan siitä itsestään selvänä pidetystä koiran uskollisuudesta ja kiitollisuudesta, mitä he tunsivat isäntäväkeään kohtaan.

Kun joku sanomalehtikirjoittaja sattui vain säälittelemään työväenluokan asemaa, sai hän jo siitä tiukan ojennuksen. Niin ruotsinkielinen aristokratia kuin suomalainen porvaristo olivat vakuuttuneita siitä, että työväenluokan asema oli sellainen kuin sen pitikin olla ja jopa parempi kuin muissa maissa. Tarpeeton myötätunto oli pahasta. Kun esim. nimimerkki Caphis kirjoitteli myötätuntoisesti Porin maakuopissa asuvista työläisistä, selitti Björneborg Tidning kuopissakin asuvien elämän olevan tavallaan hauskaa ja kodikasta.

Minna Canth

Jumalainen maailmanjärjestys

30-vuotias Minna Canth aloitti sanomalehden toimittajan uransa tällaisessa yhteiskunnassa v. 1874. Lehti oli Jyväskylässä ilmestyvä Keski-Suomi, jonka virallinen toimittaja oli

hänen miehensä lehtori J. F. Canth. Jo ensimmäisellä ohjelmakirjoituksellaan tyttöjen kasvatuksesta Minna herätti pahennusta. Jyväskylän seudun papisto ja ahdasmieliset tätisielut olivat sitä mieltä, että naisten pyrkimys osallisuuteen tiedoista oli rikos jumalan siveellistä maailmanjärjestystä vastaan. Kun Minna ei lehdessään tyytynyt hyökkäilemään vain juoppoutta vastaan yleisesti, vaan esitti väkijuomamyymälöiden aukioloaikojen rajoittamista, sai hän aviopuolisoineen kuvaannollisesti sanoen erokirjan harmaalle paperille. Innoissaan hän oli unohtanut, että lehden julkaisija omisti myös viinapolttimon.

Minna Canthin esiintyminen yhteiskunnallisena julistajana ja realistisena kirjailijana alkoi varsinaisesti hänen Kuopion-kautenaan. Jo v. 1879 kirjoitettu näytelmä Murtovarkaus saattoi hänet laajempaan tietoisuuteen, joskin vasta aikajärjestyksessä toinen — Työmiehen vaimo — teki hänestä aikaansa edellä olevan, kiistellyn uudistajan. Silloin ei Suomessa tunnettu sanottavammin Länsi-Euroopan edistyksellisiä kirjailijoita. Georg Brandes, Stuart Mill, Björn Björnson, George Sand, Guy de Maupassant, Emile Zola ja lukuisat muut maailmankirjallisuuden maineikkaammat kirjailijat antoivat siitä huolimatta vaikutteita Minna Canthille. Mm. alkukielellä luettu Zolan Germinal*) on jättänyt jälkensä hänen draamaansa Kovan onnen lapsia.

Bebelin Nainen ja sosialismi sekä Henry Georgen Yhteiskunnallinen kysymys kuuluivat myös hänen lukemiinsa teoksiin. Viimeksi mainittu teki häneen syvän vaikutuksensa ja sen kristillis-sosiaaliset aatteet muodostivat perustan hänen selvenevälle maailmankatsomukselleen. "Se on minua innostanut", kertoi hän. "Siinä niin tuodaan esiin omat tunteeni, omat ajatukseni nykyisen Kristinopin käsityksestä ja uskonnollisesta tilasta. Elämä muuttuu, jäykistyneet

---

*) Germinal ilmestyi suomeksi vasta v. 1958 Kansankulttuuri Oy:n kustantamana.

muodot ovat tukahduttaneet ajatuksen vapauden kehittymisen riennot ja tunteiden elävyyden."

Kirjailijan tehtävä

Minna Canthin loistavimpiin oppimestareihin luettava Georg Brandes, jonka kanssa hän oli kirjeenvaihdossa, lausui pääteoksessaan Valtavirtauksia 19 vuosisadan kirjallisuudessa, että kirjallisuuden on tuotava esiin kysymyksiä keskusteltavaksi, jos se haluaa täyttää tehtävänsä. Jo Työmiehen vaimo oli keskustelua ja väittelyä herättänyt näytelmä. Suomalaiselle kirjallisuudelle se merkitsi uutta aluevaltausta, koska kapitalismin kauden palkkatyöläiset tulivat siinä ensimmäisen kerran ikuistetuiksi kaunokirjallisuuteen. Novelli Köyhää kansaa liikkui työväestön keskuudessa vielä rohkeammin. Se kuvaa työläisperheen kohtaloa työttömyyden, hätäaputyömaiden 80 pennin päiväpalkkojen aiheuttaman nälän ja muun kurjuuden jaloissa.

Työmies Holopainen ja hänen lopulta mielisairauteen sortunut vaimonsa sekä nälkiintyneet lapset edustivat tuhansia samanlaisessa asemassa olevia vähäväkisiä, joista parempiosaiset eivät välittäneet novellin Koposen Lopon suulla sanottuna enempää kuin koirista eikä niinkään paljon. "Tappaisivat edes, mutta kun kiduttavat vain niin, että elämä on monin verroin pahempaa kuin kuolema." Kun ko. perheessä käynyt pastori päivitteli sairautta ja kurjuutta, jota ei hänen mukaansa voitu auttaa, esitti kirjailija tohtori Wialenin suulla rikkauden ja köyhyyden poistamista. "Kaikille työtä ja ruokaa, siinä ensimmäinen ehto."

Meidän päiviemme lukijan on ehkä vaikea ymmärtää sitä myrskyä, minkä Köyhää kansaa aiheutti. Minna sai uusia ja vaikutusvaltaisia vihollisia. Hänen realistinen kuvauksensa leimattiin valheelliseksi. Mutta kirjoittaja tiesi, mitä hän sanoi. Hän oli tutkinut hätäaputyömaiden olosuhteita ja nimenomaan

luvannut työläisille kirjoittaa heidän oloistaan. Hän oli vieraillut vankiloissa ja Kuopion vaivaistalossa, joka kaikessa kaameudessaan esittäytyy lukijoille. Hän oli käynyt Varkauden tehtailla ja nähnyt työläisten oikeudettomuuden ja mielivaltaisen kohtelun.

Köyhänkansan saama vastaanotto sekä Minna Canthin muu kirjailijantoiminta paljasti selvää selvemmin, miten valheellista, pinnallista ja tekopyhää oli nousevan suomalaisuusliikkeen johdon suhde tavalliseen kansaan. Kun lukee Agathon Meurmanin — Kangasalan Karhun — arvosteluja suomenmielisten silloisesta ruotsinkielisestä äänenkannattajasta Finland-lehdestä, tai vastaavia kannanilmaisuja Suomalaisen Puolueen pää-äänenkannattajasta Uudesta Suomettaresta, huokuu vastaan suorastaan tyhmän pilkallinen äänensävy.

Vaatimaton sankari

Agathon Meurman, Yrjö-Koskinen ja monet muut historian lehdillä nimensä säilyttäneet kansallisen nousun johtomiehet olivat sitä mieltä, että tavallisen työläisperheen äiti — Holopaisen Mari — oli liian mitätön ja vaatimaton persoona ikuistettavaksi kaunokirjallisuudessa. Hän ei todella ollut sellainen runebergilainen sankari, joka mainituille suomalaisuudella ratsastaville ja muille aristokraateille edusti ”kansaa”. Edelleen Agathon Meurman ja monet muut ns. sivistyneet olivat sitä mieltä, että kuvaus Marin tuskista ja epätoivosta oli yhtä vähän paikallaan ”kuin salonkipeili työläiskodissa”. Heidän käsityksensä mukaan ei oppimattomilla työläisillä ja muulla rahvaalla voinut olla sellaista tunne-elämää.

Kun silloin Kuopiossa sanomalehteä toimittanut nuori Juhani Aho myötäili Minna Canthin ajatuksia ja paheksui lehdessään 80 pennin nälkäpalkkoja, sai hän vastaansa paitsi omaa papillista sukuaan, myös Suomalaiseen Puolueeseen lukeutuvan

läänin kuvernöörin, kenraali Alexander Järnefeltin. Aholle lähetetyssä nuhdekirjeessä selitettiin mm.: "Eikä työmiehille, tyhmälle kansalle, joka ei muuta osaa kuin huutaa, ei semmoiselle saa ruveta puhumaan tämmöisistä asioista, jotka riippuvat nationaaliekonomiasta, ja monista muista asianhaaroista."

Juhani Ahon välit kenraali Järnefeltin "mädänneeksi toukaksi" julistaman Minna Canthin kanssa viilenivät. Kaksi vuotta myöhemmin hän oli mukana tuomitsemassa, kun Minna Canth jälleen veti esiin työläisten alhaiset palkat. Kansalliskirjailijaksi nousemassa oleva Aho väitti Minna Canthin kirjoittelua lapselliseksi ja vakuutti, ettei hänen kuvaamaansa tyytymättömyyttä ollut todella olemassa.

Kenen syy?

"Onko minun syyni, että elämässä on ei ainoastaan kaunista, mutta myöskin rumaa", kysyi kirjailija tämän hälyn keskellä ja jatkoi: "Kirjailijan tulee olla rehellinen ja tuoda esiin kaikki juuri semmoisena kuin se on, ei kaunistaa mitään. Kaunokirjallisuuden tulee olla kuvastimena, joka ihmisille näyttää millaisia he ovat." Minna Canthin tinkimättömän totuuspitoiset kuvaukset todella näyttivät silloisille vallanpitäjille, hätäaputyömaiden, nälkäpalkkojen ja työläisten oikeudettomuuden ylläpitäjille, millaisia he olivat, mitä he olivat saaneet aikaan ja minkä he yrittivät säilyttää hinnalla millä hyvänsä. Siitä johtui rajaton, hysteriaa hipova suuttumus.

Työläiset kiiruhtivat tulilinjoilla olevan kirjailijan avuksi, mikä oli erikoista sillä vuosikymmenellä, jolloin ei itsenäisestä työväenliikkeestä Suomessa tiedetty vielä mitään. Kuopion lehdissä oli 12. 5. 1886 allekirjoituksella "Suuri joukko työmiehiä" varustettu kirjoitus, missä vakuutettiin, ettei 80 pennin päiväpalkalla kukaan elä. Pakosta on pantava voimat alttiiksi, koska ratatöiden palkat olivat alentaneet muidenkin töiden palkkatasoa. "Meidän kotimme on avoinna jokaisen nähtävissä.

Kurjuutta se on täynnä, huone autio, perhe nälkiintynyt ja kituva. Hyyry on monella maksamatta ja täytyy ensikädessä suorittaa, ettei kadulle ajeta. Siihen kun menee seitsemästä markasta aina kymmeneen markkaan kuussa, niin ymmärtää jokainen, kuinka sitten kahdeksankymmenen pennin päiväpalkalla voi perhe toimeentulla." Myös lukuisat kirjailijan työläisiltä saamat kirjeet todistivat, ettei hänen esiintymisensä ollut jäänyt huomiota vaille.

Draamassaan Kovan onnen lapsia Minna Canth puhui Topra Heikin suulla niin voimallista kieltä sorrettujen puolesta, että pelkkä sanomalehtien palstoilla ja kirkkojen saarnatuoleissa tapahtunut tuomitseminen ei riittänyt. Senaattori Yrjö-Koskinen ja kumpp., eivät siis venäläiset viranomaiset, järjestivät näytelmälle esityskiellon sen ensi-illan jälkeen.

Vapaita aatteita

Vuonna 1889 Minna Canth toteutti kauan suunnittelemansa lehtihankkeen, ja niin ensimmäinen numero Vapaita aatteita lähti maailmalle pienestä Kuopiosta. Ohjelmajulistuksessaan lehti ilmoitti antavansa kansalle etupäässä niitä tietoja, joita vanhoillaan olijat tahtovat pitää siltä salassa sekä vastustavansa henkistä holhousta kirjoitelmilla historiallisista, luonnontieteellisistä, uskonnollisista ja yhteiskunnallisista aiheista. A. B. Mäkelä ja N. R. av Ursin olivat luvanneet apuaan ja viimeksi mainittu kirjoittikin lehteen muutamia kulttuurihistoriallisia artikkeleja.

Sisällön hankkiminen jäi kuitenkin miltei kokonaisuudessaan julkaisijan huoleksi. Brandes, Maupassant, Hamsun, Tolstoi jne. esiintyivät lehdessä. Minna Canth joutui tästä lehden arvokkaasta sisällöstä tai oikeammin sanoen sen vuoksi hyvästelemään lukijoitaan jo seuraavana vuonna. Lehti oli alusta alkaen sensuurin erityisen huomion kohteena. Kirjoituksia typistettiin ja kerran takavarikoitiin koko painos. Ilmestyminen

viivästyi monta kertaa viikkomäärin rettelöivien sensorien vuoksi. Vaikka esim. Darwinin nimeä ei uskallettu mainita lainkaan, saksittiin apinoita käsittelevää tieteellistä artikkelia mainittujen viattomien eläinten sensuurin mielestä kiusallisten ja luomistarujen vastaisten sukulaisuussuhteiden vuoksi.

Hyökkäys ei keskittynyt vain köyhälistökuvauksiin. Nykyisen Mykle-aikakauden mittapuun mukaan mitä viattomin ja vuosikymmeniä sitten myös koulujen lukemistoihin kelpuutettu nuoren tytön kehitystä kuvaava novelli Hanna leimattiin epäsiveelliseksi ja uskonnonvastaiseksi. Sellainen taantumuksen tukipylväs kuin piispa Johansson ja hänen mukanaan pienemmät vanhan testamentin ja keskiajan pimeyden hengessä eläneet prelaatit olivat kivittämässä Minna Canthia ensimmäisinä. "Hannan siveettömyys ilmeni mm. siinä, että maalla lomaansa viettäneet koulutyöt "hylkäsivät kokonaan erään pukimen, jota paitsi miehet eivät koskaan voi esiintyä". Vaikka ko. naisten intiimiä vaatekappaletta oli sivuttu näin hienovaraisesti viittaamalla, takertui eräs Minna Canthin teilaajista, pastori Bergroth siihen valppaasti. Hän totesi kauhuissaan, ettei säädyllisissä perheissä voitu punastumatta lukea moista niin vaarallisilla alueilla liikkuvaa kohtaa. Edelleen maininta Hannan virkamies-isän ja nuoren sisäkön vuodetoveruuden sangen tavallisista seurauksista herätti julmistumista, "Koska maassamme vallitsevat tavat tekevät tämän, olkoon siitä Jumalalle kiitos, jokseenkin epäiltäväksi." Sellaisesta mahdottomasta suhteesta kertominen oli loukkaus koko sivistynyttä säätyä kohtaan. Piian kunniasta eivät kriitikot olleet tässä yhteydessä huolestuneita.

Innokas "socialisti"

Minna Canth ilmoitti kirjeessään 31. 10. 1884 Kaarlo Bergbomille olevansa täydellinen ja innokas "socialisti". "Eikä ole varmaa, etten vielä istu linnassa niinkuin Louse Michel. Odotan

vaan, että tuo liike alkaisi Suomessakin, — silloin, silloin —! Kun en vaan kuolisi sitä ennen." Silloin maassamme tiedettiin sosialismista vain Uuden Suomettaren ja muiden sanomalehtien väritettyjen ja vääristeltyjen uutisten välityksellä. Wrightiläiset porvarit, jotka perustivat samana vuonna Helsingin Työväenyhdistyksen, kokosivat työväkeä ympärilleen nimenomaan sen vieroittamiseksi sosialistisista vaikutteista. Tätä taustaa vastaan arvioituna oli Minna Canthin vihatuksi sosialistiksi julistautuminen ainutlaatuista.

Marxilainen sosialisti ei Minna Canth kuitenkaan ollut. Hän oli lähinnä kristillis-sosiaalinen uudistaja, mutta silloiset yhteiskunnan pylväät eivät hyväksyneet hänen kirkon dogmeista poikkeavaa kristillisyyttään ja pyhän omistusoikeuden perusteita järkyttävää uudistusintoaan. Hän sai paljon vaikutteita Tolstoilta, mutta taistelijaluonteena hän ei tyytynyt Tolstoin passiivisen alistumisen oppeihin. Eräs suomalaisen kulttuuritaantumuksen näkyvimpiä hahmoja K. S. Laurila on myöhempinä vuosikymmeninä todennut Minna Canthin teoksissa ilmenevän kristillisyyden lainatavaraksi ja osoittanut kirjailijan kristinuskolle sangen vieraan positiivis-luonnontieteellisen maailmankatsomuksen innokkaaksi kannattajaksi.

Minna Canth itse kuvaa uudistusohjelmansa perusteita seuraavasti: "Ei se ole mikään kevytmielinen kumoushalu, vaan kova, vakava elämä kehoittaa naista ja työläistä vastustamaan yhteiskuntaa sellaisena kuin se nyt on. Ja koska syy piilee syvällä, eivät he liioin tahdo tietää mistään paluusta entiseen tai reaktsionismista (taantumuksesta — ES) ennenkuin ovat päässeet pyrkimystensä päämäärään. Mikään 'olevien olojen', 'historiallisen kehityksen' tai 'poliittisen viisauden' huomioonottaminen ei voi pakottaa heitä edelleen kärsimään vääryyttä, mikäli heille ei anneta oikeutta ottamalla osaa lainsäädäntöön koettaa muuttaa näitä olosuhteita toiseksi ja olla mukana vaikuttamassa historiallisen kehityksen kulkuun."

Suomettarelaisten petos

Minna Canth kesti hyökkäykset ja parjaukset verrattain hyvin, vaikka myös eräät hänen lähimmistä ystävistään ja aatetovereistaan kielsivät hänet. "En pelkää, vaikka piirittäis, monta sataatuhatta miestä. Ja verkkons kaikki virittäis', sillä herra päästää heistä", lausui hän huumorinvoittoisesti vanhaa virsikirjaa siteeraten.

Katkerin pettymys Minna Canthille oli Suomalainen Puolue, minkä riveihin hän kuului. Tämä puolue ja sen äänenkannattaja Uusi Suometar oli jo 1880-luvulla muotoutumassa siksi äärimmäistaantumukselliseksi ryhmäkunnaksi, millaiseksi sen maine vakiintui ja sinetöitiin lopullisesti Kansallisen Kokoomuspuolueen nimellä. "Ihmettelen omaa tyhmyyttäni, kun pysyn puolueessa, joka ei muuta tee kuin vainoaa minua", totesi hän v. 1886. Hän ei säästänyt sanoja tuomitessaan Suomalaisen Puolueen ja sen ympärille ryhmittyneen taantumuksen kivikovan vanhoillisuuden, jolle oli vierasta puolueen alkuperäinen päämäärä, Suomen kansan oikeuksien puolustaminen ja sivistystason kohottaminen vapaamielisessä ja demokraattisessa hengessä.

Minna Canth totesi jo 10 vuotta aikaisemmin saman, minkä lakossa olleet rakennustyöläiset toivat esiin v. 1896 huutaessaan "Alas Suometar, se on meidät pettänyt!" Silloin Suomalaisen Puolueen johtoryhmä oli tuottanut maahan venäläisiä lakonmurtajia tsaarin viranomaisten myötävaikutuksella. Viiden vuoden kuluttua kutsuttiin ensimmäisen kerran kasakat avuksi lakkolaisia kurittamaan. Pelkät sanat ja sensuuri eivät enää riittäneet kuten Minna Canthin ääntä vaiennettaessa.

Maamme työväestö oli heräämässä luokkatietoisuuteen Minna Canthin viimeisinä elinvuosina (hän kuoli v. 1897). Vaikka hänen kuvaamansa köyhä kansa vaati jo itselleen oikeutta järjestyneenä joukkona, ei hän ollut näkemässä ja kokemassa niitä vaiheita, jolloin halveksitut työmiehet ja työläisnaiset

todella nousivat ensimmäisen kerran v. 1905. Kirjeessään hyvälle ystävälleen runoilija J. H. Erkolle hän totesi suomalaisen kirjailijan elämän olevan yhtä kova ja raskas kuin työmiehen, joka kylmään korpeen viljelyksensä laittaa. Molemmat saavat vehkaleipää syödä ja vasta tulevat sukupolvet saavat heidän työnsä perustuksille suuremmalla siunauksella kylvön laittaa ja runsaampia hedelmiä niittää.

(Vappu 1962)

Hän halusi luoda suomalaisen Jean Christophen

Konrad Lehtimäki — poliitikko ja vähäväkisen kansan kuvaaja

Lukuisat vuosisadan alun työväenliikkeen eturivin naiset ja miehet joutuivat olosuhteiden pakosta yrittämään myös runoilijoina, proosakirjailijoina ja näytelmien luojina. Julkaisu- ja muu kulttuuritoiminta oli verrattain laajaa, mutta kirjoittajia oli vähän. Ei ole niinkään merkillistä, että esteettisistä harrastuksistaan tunnettu O. W. Kuusinen on koetellut voimiaan runon maailmassa. Työmies-lehden yksioikoisen päätoimittajan Edvard Valppaan tendenssipitoiset lemmenrunot sen sijaan saattavat herättää jälkipolvissa kummastusta.

Konrad Lehtimäki — vanhan sosialidemokraattisen puolueen piirisihteeri, sanomalehdentoimittaja ja kansanedustaja — kohoaa esiin aikalaistensa ja muun työn ohella "kynäilyä" harrastaneiden työväenliikkeen toimihenkilöiden keskuudesta siksi, että hänestä kehittyi kirjailija, jonka teosten määrä kohoaa kahteenkymmeneen ja joka säilyttää paikkansa maamme kirjallisuuden historiassa ei vain määrätyn kehitysvaiheen edustajana vaan elävänä kirjailijana, jolla on paljon sanottavaa meidän ajallemme ja tuleville sukupolville. Torpparinperheen poika Konrad Lehtimäki syntyi v. 1883 Vahdossa Varsinais-Suomessa. Tuhansien osatoveriensa tapaan hän jou-

tui elättämään itsensä ensin paimenpoikana ja renkinä. Kotitorpasta tie kulki leipurinoppiin ensin Turkuun ja sieltä Helsinkiin. Tämän ammattityön keskeyttivät kuitenkin vaellusvuodet, joiden aikana hän oli mm. satamatyömiehenä Hampurissa ja Kööpenhaminassa, samoili jalkapatikassa pitkin Ruotsia ja raatoi Suomen tukkisavotoilla. Hänen elämänkaarensa ei ole vain tältä osalta yhdenmukainen Jack Londonin kanssa. Myös ankara opiskelu, ensin kansakoulukurssi ja sen jälkeen jatkuva tietojen kartuttaminen viittaa tähän maailmankuuluun kirjailijaan.

Arvi Halla

Arvi Halla — omaelämäkerrallisen Taistelija-teoksen päähenkilö — tuli työväenliikkeen tuntumaan ollessaan silminnäkijänä, kun herrashuligaanit pahoinpitelivät Kansallisteatterissa Matti Kurikkaa. Hän kuuli, että Kurikkaa syytettiin epäisänmaallisuudesta ja tapauksesta järkyttyneenä ryhtyi tutkimaan Työmies-lehteä. Niin hänelle valkeni totuus. Hän alkoi yhä enemmän pitää lehden sisällöstä, joskin sosialismin kaukaiselta tuntuva päämäärä saattoi hänet aluksi toivottomaksi. Hän halusi suoraviivaisempaa toimintaa kuin "järjestymistä", mutta työväenliike lisäsi hänen tiedonhaluaan. Hän tahtoi tulla oikeaksi mieheksi, olla kaikessa etevä. Konrad Lehtimäen kehitys sosialistiksi ei ehkä todellisuudessa tapahtunut aivan niin kuin "taistelijassa" kerrotaan, mutta joka tapauksessa hän liittyi itsenäistyneen työväenliikkeen riveihin vuosisadanvaihteessa.

Piirisihteeri ja kansanedustaja

Suurlakkovaiheessa v. 1906 työväenliikkeen toiminnan laajentuessa hänestä tuli vanhan sosialidemokraattisen puolueen Viipurin piirin sihteeri, mistä tehtävästä hän siirtyi piirisihteeriksi Turun eteläiseen piiriin. Jo sitä ennen hän oli esiinty-

nyt puhujana ja työväen sanomalehdistön palstoilla. Myöhemmin hän työskenteli myös lehden toimituksessa.

Eduskuntaan hänet valittiin v. 1910 ja samana vuonna näki päivänvalon hänen esikoisteoksensa, novellikokoelma Rotkoista. Kun hän aloitti kirjallisen toimintansa, oli hänellä siis jo takanaan vuosien poliittinen työ keskeisillä paikoilla työväenliikkeessä. Kirjailijana tunnetuksi tulleen ja mainetta niittäneen henkilön esiinmarssi poliittisessa elämässä ei ole niinkään harvinaista. Konrad Lehtimäen kehityskaari, ensin päivänpolitiikan parissa uurastava piirisihteeri, sanomalehdentoimittaja ja kansanedustaja ja sitten tunnustettu kirjailija, on harvinaisempi. Vaikka häneen iski tuberkuloosi 25-vuotiaana ja hän kärsi muistakin sairauksista, ei hän vetäytynyt syrjään työväenliikkeen jokapäiväisestä toiminnasta. Hän oli sekä kirjailija että poliitikko, joka ei epäröinyt tunnustaa väriään.

Kirja vallankumouksesta

Hänen teoksistaan tunnetuin on kieltämättä Ylös helvetistä (Ex inferno), jota hallitsee voimakas sodanvastainen paatos. Vallankumouksellinen etujoukko avaa silmät näkemään sodan ja militarismin mielettömyyden. Kansat nousevat, vanha järjestelmä kukistetaan ja uuden maailman perusta luodaan. Näytelmässä Spartacus hän julistaa sorrettujen taistelua vapauden puolesta antiikin kapinallisten orjien sanoilla ja teoilla.

Kuvaavaa olosuhteiden erilaisuudelle, että Spartacus hyväksyttiin ohjelmistoon Tukholman Dramaattisessa Teatterissa ja Norjan Kansallisteatterissa. Suomessa Lehtimäen näytelmiä ovat esittäneet vain työväennäyttämöt, joita varten hän kirjoitti mainetta niittäneen Etuvartiotaistelun.

Myös kotoisen maaperän todelliset vallankumoustapahtumat innoittivat häntä. Viaporin kapinassa oli sellaisia synkän romanttisia piirteitä, jotka viehättivät Lehtimäkeä. Samoin siinä

ilmennyt tuhoon tuomittujen miesten epätoivoinen taistelu ja kuolema herätti hänessä vastakaikua, minkä tuloksena syntyi sellainen novelli kuin kapinallisten teloitusta kuvaava Marttyyrit.

Hänen kirjoissaan ja novelleissaan on hallitsevana kaikkensa uhraava vallankumouksellinen työläistyyppi tai sivistyneistön edustaja. Molemmat ovat ehkä meidän aikamme näkökulmasta arvosteltuina jonkin verran kaavamaisia, teennäisiä ja todellisuudelle vieraalla tavalla romantisoituja. Hänen henkilönsä eivät yleensä hymyile. Raskas, surumielinen sävy on hänen kerronnalleen yleinen leimaa-antava piirre. Nämä seikat eivät kuitenkaan mitätöi häntä työväenliikkeen ja valveutuneiden työläisten kuvaamisen uranaukaisijana, tien, jota viime vuosina on maineikkaasti jatkanut ennen kaikkea Väinö Linna.

Kirjailija itse lausui eräälle v:n 1918 vankilatoverilleen, että sota järkytti häntä sisintään myöten. Hän ei voinut vapautua tunteistaan muuten kuin kirjoittamalla. "Se, että olen joutunut kirjoittamaan etupäässä elämän varjopuolista, on johtunut elämäni liian surullisista ja harvinaisista kokemuksista ja kärsimyksistä. Ne aiheet ovat olleet liian lähellä, ettei ole voinut jättää niitä sivuun."

Punavankina 1918

Valkoisten kukistaessa v:n 1918 työväennousun Konrad Lehtimäki vangittiin, vaikka hän sairautensa vuoksi ei ollut mukana vallankumouksessa. Muiden punavankien kera hän joutui kiertämään Sörnäisten ja Kakolan kuritushuoneet. Jopa vanhoillinen Juhani Ahokin, jonka sympatiat olivat ehdottomasti valkoisten puolella, lausui paheksumisensa ammattitoverinsa sellaisen kohtelun johdosta. Vaikka vankeusaika jäi hänen kohdaltaan lyhyeksi ja suunniteltu kuolemantuomio täytäntöönpanematta, aiheutui siitä korvaamattomia menetyksiä. Pidätettäessä häneltä takavarikoitiin suuri määrä käsikirjoi-

tuksia, mm. jo viimeistelyvaiheessa ollut edellä mainittu T a i s-t e l i j a. Niitä hän ei saanut koskaan takaisin. Valtionarkistossa olevassa K a p i n a a n o s a a o t t a n e i d e n b i o g r a-f i i k k a k o k o e l m a s s a, mihin on tallennettu v:n 1918 työväenliikkeen eturivin työntekijöiltä aikoinaan anastettuja henkilökohtaisia papereita, on hänen kansiossaan vain muutamia muistiinpanoliuskoja ja ajan hengelle ja oikeudenkäytölle kuvaavana todistuskappaleena Turun poliisilaitoksen kirjekuori, minkä päällekirjoituksessa joku nimeltä mainitsematon virkailija esittää pidätetyltä takavarikoidun 200 markan rahasumman jakamista tasan palkkioksi hänen kahdelle pidättäjälleen. Ns. länsimaisen oikeuskäsityksen mukaan sellaista nimitettäneen ryöstöksi!

Uusi työpäivä

Vapaaksi päästyään Konrad Lehtimäki ryhtyi välittömästi kirjoittamaan T a i s t e l i j a a uudelleen. Hän suunnitteli tästä teoksesta todellista suomalaista J e a n C h r i s t o p h e a, jonka kuusi osaa olisivat käsittäneet yhteensä 1 800 sivua. Se oli tekeillä viisi vuotta. Sosialistiselle Aikakauslehdelle, minkä vasemmistolaista aatemaailmaa kirjailija oli erittäin lähellä, antamassaan haastattelussa v. 1919 hän mainitsee siihenastisten teostensa olleen vain harjoitelmia tätä suurromaania silmälläpitäen.

Hän suunnitteli T a i s t e l i j a n maamme sivistys- ja yhteiskuntaelämää vuodesta 1896, siis luokkatietoisen työväenliikkeen syntyvaiheista ja venäläissorrosta lähtien kuvaavaksi teokseksi. Työväenluokan elämä siinä vaiheessa, sen ensimmäinen herääminen ja järjestyminen, kiinnostivat häntä erityisesti. Vaikka kirjailijan Sosialistiselle Aikakauslehdelle antamien tietojen mukaan tämän suurteoksen kolmas ja neljäs osa olivat jo v. 1922 uudelleen kirjoitetut ja kaksi viimeistä osaa lähellä valmistumistaan, vain kaksi osaa, I E l ä m ä n

k o u r i s s a ja II M a a i l m a n k a s v a t t i, julkaistiin. Kustantaja oli uusi tulokas, edistyksellisen sivistyneistön perustama Oy Daimon Ab, joka samoihin aikoihin tarjosi suomalaiselle lukijakunnalleen mm. Henry Barbussen maailmankuulun sodanvastaisen romaanin T u l i.

Unelma suurteoksesta

Niin keskentekoiseksi jäänyt T a i s t e l i j a päättyy vuosisadan alkuun, jolloin sen Arvi Halla saa tulikasteensa käsirysyssä suuria mielenosoituksia hajottamaan komennettujen poliisien kanssa. Ehkä kirjailija on saanut vaikutteita Jack Londonilta muovaillessaan tämän häädetyn torppariperheen pojan jonkinlaiseksi yli-ihmiseksi, joka on selvinnyt sisullaan epäinhimillisistä leipurinoppilaan työolosuhteista ja raivannut esteet tieltään. Hänestä kehittyi etevä, mm. sujuvasti kahta vierasta kieltä oppinut ja myös fyysisesti vahva nuorukainen. Ehkä seuraavissa osissa vielä suurelta osaltaan individualisti Arvi Halla olisi toiminut määrätietoisesti työväenliikkeen riveissä. Teoksen alussa hän rajoittui vain toteamaan huutavan omaa perhettä kohdanneen vääryyden, minkä oli nostanut lakipisteeseensä vankilaan häätöä toimittaneiden viranomaisten vastustamisesta joutunut ja menehtynyt isä.

Arvin ja Ingeborgin rakkaustarina teoksen toisessa osassa on myös piirretty Konrad Lehtimäen tavanomaisilla synkillä väreillä. Ingeborg sattuu olemaan häätäjäparonin tytär ja siis yläluokan edustaja. Romanssi, joka vähemmän todellisuustuntuisena liittyy heikonlaisesti Arvin oppipoika- ja vaellusvuosien tukevaan ajankuvaukseen, päättyy eroon, mihin töksähtäen katkeaa myös unelma suuresta suomalaisesta työläisromaanista.

Sisällissodan jälkeisessä työväenliikkeen hajaantumisvaiheessa, ollessaan vielä sairaudestaan huolimatta kohtalaisessa työvireessä, Konrad Lehtimäki antoi kannatuksensa vanhan sosia-

lidemokraattisen puolueen raunioille muodostuvalle vasemmistolaiselle työväenliikkeelle. Aktiivisesti ei hän enää osallistunut poliittiseen toimintaan.

Luomiskausi päättyi

Vaikka häneltä ilmestyi novellikokoelma vielä v. 1929, päättyi hänen varsinainen luomiskautensa keskenjääneeseen Taistelijaan. Loitontuminen nuoruuden ihanteista ja kalvava sairaus aiheuttivat sen, että parhaimman työkautensa teoksissa kiihkeällä paatoksella sodanvastaista taistelua julistanut kirjailija askarteli elämänsä viimeisinä vuosina sotateknisten keksintöjen parissa. Ellen Svinhufvudin näytelmäkirjoituskilpailussa v. 1936 palkittu Gladiaattorien tulo ilmensi irralliseksi tapaukseksi ja viimeiseksi yritykseksi jäänyttä paluuta kirjailijan kutsumukseen. Konrad Lehtimäki kuoli 54-vuotiaana v. 1937.

Käsite "työväenkirjailija" on tulkinnanvarainen. Itseoppinutta ja työväenluokan keskuudesta noussutta kirjailijaa kunnioitetaan herkästi tällä arvonimellä, vaikka ei olisi koskaan omaksunut työväenliikkeen maailmankatsomusta eikä kirjoittanut sen hengessä. Konrad Lehtimäki on todellinen työväen ja vähäväkisen kansanosan kirjailija. Hän ei noustessaan luomistyönsä huipulle jättänyt työväenliikettä. Hän osoitti, että kirjailijankutsumus ja arkipäivän toiminta työväenliikkeessä eivät ole toisilleen vastakkaisia. Niiden 10 vuoden aikana, joina hän kirjoitti miltei koko tuotantonsa, oli hän mukana poliittisessa elämässä ja eli sellaiset vaiheet kuin v:n 1917 nousun ja v:n 1918 vallankumouksen. Niin päivänpolitiikassa tunnettu kirjailija kuin hän onkin, myöntää myös porvarillinen kirjallisuusarvostelu ja -tutkimus hänelle paikan, joskin tietyin varauksin, suomalaisten kirjailijoiden keskuudessa. Hänen todellinen ymmärtäjänsä ja arvostajansa on kuitenkin työväenliike, mihin hänen kirjailijankehityksensä ja tuotantonsa erottamattomasti liittyvät.

(Vappu 1963)

Lauri Letonmäki — työväenliikkeen suurten nousuvuosien runoilija

Sanomalehdentoimittaja, runoilija ja Kansanvaltuuskunnan jäsen Lauri Aukusti Letonmäki kuului siihen ikäpolveen, joka astui työväenliikkeen riveihin vuosisadan alussa. Hän syntyi merikapteenin perheessä Tampereella joulukuun 22 päivänä 1886, kaupungissa, jota hän miehuusvuosinaan kuvaili seuraavin säkein:

Kaupunki tää kaunis kuulu, vauras,
työläisluitten päälle nostettiin.
Tämän alle niinkuin heinä hauras,
työläissukupolvet survottiin.
Työläisjoukot nimettömät täällä
nosti palatsit ja tehtahat —
nälkäruoska aina päänsä päällä
sielussaan yön varjot sakeat.

Hän suoritti ylioppilastutkinnon vuonna 1903 ja aloitti opinnot Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisessä tiedekunnassa. Kuten monilta muilta nuorilta, jotka nouseva työväenliike tempasi mukaansa, häneltäkin jäi akateeminen loppututkinto suorittamatta. Ensimmäiseen maailmansotaan mennessä hän oli työskennellyt useiden sosialidemokraattisten maaseutulehtien toimituksissa, mm. Jyväskylässä ilmestyneen Sorre-

tun *Voiman* päätoimittajana ja Tampereella *Kansan Lehdessä*. Eduskuntaan hänet valittiin vuonna 1914. Niin sivistyneistön edustajaksi kuin hänet onkin luokiteltava syntyperänsä ja koulunkäyntinsä perusteella, ilmensi hänen ensimmäinen ja ainoa laajahko eduskuntapuheensa silloin työväenliikkeessä vallalla ollutta alkuvoimaista herravihaa. Ruotiessaan senaatin tulo- ja menoarvioesitystä hän lausui: "Kaikista kiittämättömien herrojen tyytymättömyydenosoituksista ja moittimisista huolimatta on tämä Suomen karu ja kallioinen maa kuitenkin virkamieslaumoille erinomaisen vehmas ja lihottava laidunmaa. Kun katselee budjetin menopuolta tulee huomanneeksi, että kyllähän ne ovat komeita katsellakin nuo hyvin syötetyt ja hyvin hoidetut virkaherrat, mutta hirveän kalliiksi pitämiseksi ne tulevat köyhälle kansalle."

On liioiteltua sanoa kaikkien vanhan työväenliikkeen toimihenkilöiden olleen myös runoilijoita, mutta runsaasti sellaisia löytyi ennen kaikkea sanomalehdentoimittajien keskuudesta. Lauri Letonmäki kohosi lukuisten harrastelijarunoilijoiden yläpuolelle niin, että monet hänen kirjalliset tuotteensa kestävät arvostelun myös tämän päivän mittapuun mukaan. Jo ennen vallankumousvuosia hänen runojaan ja suomennoksiaan oli lukuisissa työväen julkaisuissa, mutta tässä vaiheessa ne muuttuivat entistä julistavammiksi. Kun kesällä 1917 aseistetut suojeluskuntalaiset tekivät ensimmäiset hyökkäykset työläisiä vastaan, Lauri Letonmäki puki kuvauksen tapauksesta runoasuun otsikolla *Työmiehiä kaatui kahdeksan*:

Talonpojat, poliisit, myös nimismies
ne ampuivat päin pinon takaa.
Väki hätkähti myös, ken ties
eessä kuolemanvaara on vakaa.
Tulet paukahti edessä rahvahan
ja alkoi taistelu avoin.

Työmiehiä kaatui kahdeksan
veren tahriman riistan tavoin.

Kun vallankumoushallitus — Kansanvaltuuskunta — tammikuussa 1918 muodostettiin, kutsuttiin Lauri Letonmäki oikeusasiain valtuutetuksi. Lyhyenä työväenvallan aikana ennätettiin myös oikeustoimen alalla luoda paljon uutta. Muistelmissaan hän selostaa, miten vallankumousoikeuksia muodostettaessa ilmeni uuden valtion luonne. Koska se rakentui työväenjärjestöjen varaan, valittiin myös oikeuksien jäsenet, joiden tuli olla rehellisiksi ja oikeudellisiksi tunnettuja työväestön luottamusta nauttivia henkilöitä, työväenjärjestöjen toimesta. Niin demokraattisella tavalla valituille tuomareille antamissaan ohjeissa Kansanvaltuuskunnan oikeusasianosasto teroitti, että vallankumousoikeuksien tulee oikeamielisyydellään hankkia kansan luottamus ja kannatus. ”Tuomarin tulee olla inhimillinen mutta ei hempeämielinen. Älköön missään tapauksessa oikeudenkäytön annettako kompastua vanhojen turhantarkkojen muotojen ja kaavamaisuuksien tavoitteluun, vaan olkoon oikeus, kuten sen nimi kuuluu, vallankumousoikeus, omantunnon ja kansan väärentämättömän oikeustajunnan tarmokas tuomioistuin.” Nämä Lauri Letonmäen laatimat ohjeet kuvastavat tyylillisesti myös hänen runoilijanolemustaan.

Porvarillisen Suomen kansalliskirjailijaksi kohotettu vanhoillinen Juhani Aho, joka piilopirtistään seurasi tarkoin sivistyneistöön luokiteltavien vallankumouksen johtajien tekoja ja sanoja, ei sivuuttanut Lauri Letonmäkeä. Päiväkirjamuistiinpanoissaan, jotka 1920-luvun alussa tulivat tunnetuiksi *Hajamietteitä kapinaviikoilta* -nimisenä kirjana, hän aprikoi pilkallisessa sävyssä, onko senaattori tai muu hallitusmies koskaan aikaisemmin julkaissut runojaan hallituksen virallisessa äänenkannattajassa. Aiheen tähän oli antanut *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantolehdessä* julkaistu Lauri Letonmäen runo *Kansan oikeus*,

minkä säkeissä hän julisti uutta oikeuskäsitystä: "Saa hautaan jo luut lahot siirtää tuon rikkaiden oikeuden..." Myös laajemmin tunnettu ja myöhemmin useissa laulukirjoissa julkaistu Stenka Razinin melodiaan sovitettu Yli kuoleman kenttien ilmestyi ensipainoksena samassa lehdessä. Aina valpas Juhani Aho, joka kertoi kiinnostuneena kapinanjohtajien psykologiasta, totesi päiväkirjassaan, että "senaattori runoilee taas" ja kopioi muistiin:

Täm on tehtävä tehdasorjan
työn lyöttämän vanhuksen,
Nyt eespäin te työläisnuoret
yli kuoleman kenttien.

Maan herruus te vallatkaatte
ja vapaus kansoillen!
Nyt eespäin. Elämä kutsuu
Yli kuoleman kenttien.

Tehtäessä ratkaisuja Kansanvaltuuskunnassa Lauri Letonmäki oli monissa kysymyksissä jyrkemmällä kannalla kuin enemmistö. Pöytäkirjan mukaan hän vaati suuryhtymien ja pankkien sosialisoimista suoraviivaisemmin kuin muut valtuutetut. Kansanvaltuuskunnan siirryttyä Viipuriin huhtikuussa hän ei väistynyt paikaltaan, vaan osallistui viimeiseen asti johtoon. Pöytäkirjojen mukaan hän toimi Viipurissa pidettyjen istuntojen sihteerinä ja ainakin kerran puheenjohtajana. Siinä vaiheessa yhtä vähän kuin aikaisempinakaan viikkoina vallankumous ei ollut hänelle tarunhohteista runoutta, vaan kuumeisia ponnisteluja vastarinnan järjestämiseksi aste asteelta yliotteen saaneita valkoisia vastaan. Hän asennoitui kielteisesti rauhantunnusteluihin valkoisten kanssa ja yritti muiden ohella löytää ratkaisua, miten vallankumouksen "elävä voima", punakaartilaiset, pelastettaisiin tuholta. Vetäytyminen

ja irrottautuminen valkoisista ei tapahtunut suunnitelmien mukaisesti ja saartorengas sulkeutui Viipurin ympärillä. Noina Kansanvaltuuskunnan viimeisinä huhtikuun päivinä Lauri Letonmäki laati luonnosta vetoomukseksi Euroopan työläisille, mikä julistus tavallaan päätti vallankumouksen.

Hänen Neuvostoliiton-kautensa muodostui työntäyteiseksi ja rikkaaksi. Kuten lukuisat muutkin vuoden 1918 tappion jälkeen Neuvostoliittoon siirtyneet eturivin punaiset hän kirjoitti muistelmia ja arvioita vallankumoustapahtumista. Hänen varsinainen luova kirjallinen toimintansa keskittyi kuitenkin Karjalan Autonomiseen Sosialistiseen Neuvostotasavaltaan. Karjalan historia, Tietokirja suomenkielisille työläisille, Kansalaissota Karjalassa ja eräät yhteistyössä muiden kanssa syntyneet kokoomateokset ja lukuisat suomennokset edustavat kunnioitettavaa työmäärää. Koska hän kuului Punaisen Karjalan toimitukseen ja työskenteli Valtion Kustannusliike Kirjan johdossa tietokirjallisuuden päätoimittajana sekä opettajantehtävissä, hän rikastutti monella tavalla Gyllingin kauden Neuvosto-Karjalan kulttuurielämää.

Keväällä 1935 Karjalassa ja Leningradissa tuntuivat ensimmäiset ja — siihen verrattuna, mitä oli tulossa — verrattain lievät Stalinin kauden tuholaisprosessien enteet. Kustannusliike Kirja oli ensimmäisenä tulilinjalla. Saman vuoden lokakuun 28 päivänä Punaisessa Karjalassa mainittiin, ettei Letonmäki ollut tunnustanut virheitään. Muutaman päivän kuluttua levisi tieto hänen itsemurhastaan.

Häntä kuten kymmeniä muita syytettiin ensi vaiheessa porvarillisesta nationalismista, mutta myöhemmin luetteloa lisättiin jopa väitteillä yhteyksistä vihollisiin maan rajojen ulkopuolella. Kun runsaat 20 vuotta myöhemmin sen kauden tapahtumia ryhdyttiin selvittelemään, todettiin myös Lauri Letonmäki syyttömäksi. Paitsi vuoden 1918 vallankumouksen eräänä

johtajana hän säilyy maamme työväenliikkeen historiassa kulttuurityöntekijänä ja runoilijana, joka kertoo myös meidän ajallemme suuren nousun vuosien vaiheista.

(Demokraattisen Kansan Joulu 1948)

Kansalaisopisto piikkilangan takana

Opiskelu vankilassa on kymmentuntisesta työpäivästä huolimatta vielä suhteellisen vaivatonta, jos on käytettävissä kirjoja, vihkoja ja muita opiskeluvälineitä sekä sähkövalo. Valtaosa poliittisista vangeista, jotka pidettiin v. 1944 välirauhaan saakka teljettyinä eri vankiloihin, olikin tiedonhaluista, ahkeraa väkeä. He käyttivät niukan vapaa-aikansa poliittisten ja yleissivistyksellisten tietojensa kartuttamiseen.

Pienoisyhteiskunta piikkilangan takana on melko suhdanneherkkä. Sen elämässä heijastuvat välittömästi ulkopuolella, "vapaudessa" tapahtuneet muutokset. Kun isiltä peritty suomalainen demokratia lopullisesti lyöttäytyi Hitlerin vanaveteen, ryhdyttiin kotimaisiakin keskitysleirejä kehittämään kansainväliselle tasolle. Suurin osa Köyliön suovankilan poliittisista siirrettiin Itä-Karjalan erämaihin, missä kapteeni Kartanon ja luutnantti Kosti-Paavo Eerolaisen kaltaiset fyyrerit sovelsivat kolmannen valtakunnan kasvatusmetodeja.

Työstä vapaa sunnuntaipäivä siirtyi muistojen joukkoon, samoin kirjat, paperi, sanoma- ja aikakauslehdet. Työtä tehtiin aamuhämärästä iltapimeään. Valaistusvälineitä ei ollut. Asunnot, joissa eräissä vaiheissa ei kukaan mahtunut nukkumaan selällään, eivät nekään olleet omiaan edistämään henkisiä harrastuksia. Kun lisäksi keskitysleirin johto mitä erilaisimmilla hyväilynimillä tunnettujen "pamppujensa" välityksellä valvoi,

Keskitysleirin päällikkö Kosti Paavo Eerolainen (vasemmalla) ja vänrikki Lauri Oikari sekä vankeja repimään opetettu vahtikoira.

että yhteydet ulkomaailmaan pysyivät katkenneina eikä "ryömäläisillä" eli virallisesti II luokan työpalveluvelvollisilla ollut minkäänlaisia paperinpaloja puhumattakaan kirjoista, niin kuva on täydellinen.

Autuaita ovat ne, jotka eivät näe, mutta kuitenkin uskovat. Päämajan valvontaosasto ja ehkä Kartano ja Eerolainen itsekin voimantunnossaan kuvittelivat sanoneensa viimeisen sanan. Kun tavanmukaista ratsiaa pidettäessä joskus löydettiin paperilappusia ja ehkäpä jokin kirjanenkin, he luulivat suorittaneensa ryömäläisten henkisen arsenaalin lopullisen ja perusteellisen tuhoamisen. Yliote ei missään vaiheessa sentään ollut niin täydellinen, ettei piikkilankojen sisäpuolella olisi säilytetty hienoista etumatkaa. Vaikka vartijakunta pyrittiin kokoamaan todellisista "länsimaisen demokratian" etuvartijoista ja kaikki vähemmänkin ihmismäisiä oireita osoittaneet passitettiin rintamalle, eivät vartijat sittenkään olleet ammattimiehiä: heiltä puuttui kokeneen vanginvartijan rutiini. Ja koska he eivät yleensä olleet erikoisempia ruudinkeksijöitä, heidän oli vaikea ajanmittaan kilpailla pitkinä vankilavuosina kouliintuneiden ryömäläisten kanssa.

Pian todettiin, että vieraita kieliä voidaan opiskella ilman kielioppeja ja sanakirjoja ja ettei dialektisen materialismin opiskelu aina edellytä Marxin ja Engelsin valittuja teoksia. Puute osoittautui taaskin keksintöjen äidiksi, kun paperipulaa torjuttiin valmistamalla vihkoja hiili- ja paperisäkeistä, jopa leipälaatikkopahvistakin. Työllä ja hiellä valmistettujen opiskeluvälineiden säilyttämiseksi kehitettiin monia varovaisuustoimenpiteitä. "Kirjakaappi" saattoi olla rakennettu seinän sisään laudoilla tukitun ikkunan paikalle tai myöhemmässä vaiheessa, valvonnan kiristyessä, lattian allekin, jolloin nostamalla paikoiltaan irtonainen lattianlankku päästiin käsiksi huolellisesti talletettuun aineistoon.

Onneksi kolminkertainen piikkilanka-aitaus eli "katiska" sijaitsi niin paljon erillään pamppujen rakennuksista, että sen

sisäpuolelle tulija ei välttänyt jostakin ikkunanpielestä sattumalta tähyilevän tai varmistuspalvelusta suorittavan ryömäläisen kotkankatsetta. Hälytys seurasi välittömästi, kaikki materiaali painui kätköpaikkoihinsa, ja tulija tapasi vain ryysyjään paikkailevia, täitä nyppiviä tai muita jokapäiväisiä askareitaan suorittavia työpalveluvelvollisia. Vieraan silmissä näiden intelligenssi saattoi olla suoraan verrannollinen heidän sanoin kuvaamattoman kirjaviin ja risaisiin vaatteisiinsa ja parroittuneisiin, vuosien nälkää heijastaviin kasvoihinsa.

Sähkövalo, öljy- ja karbidilamput muuttuivat ajanmittaan yhtä kaukaisiksi käsitteiksi kuin lapsuuden joulukuuset. Vuorokauden pimeinä aikoina oli turvauduttava esi-isien päreisiin. Jokaisella kämpällä oli oma "sähkölaitoksensa": 1—2 tehtävään perehtynyttä kansalaista päreitä kiskomassa. Kuten yleensä sotatalouden vallitessa oli tämänkin sähkölaitoksen henkilökunta yleisen työvelvollisuuden ulkopuolella. Sen ei tarvinnut osallistua kämppien lämmitykseen, puiden pilkkomiseen tai muihin vapaa-aikoina suoritettaviin yleisiin töihin. Totuuden nimessä on mainittava, että vaikka sähkölaitos hoiteli yhteiskunnallisesti välttämätöntä tehtäväänsä yleiseksi tyytyväisyydeksi, sillä oli toistuvasti erimielisyyksiä opiskelijoiden kanssa. Nämä näet pitivät itsestään selvänä, että sähkölaitoksen velvollisuuksiin kuuluu toimittaa heille tarpeen mukaan kunnollisia kymmenen vatin päreitä (päreiden vattimäärä riippui leveydestä, kapeimmat eli valaistusteholtaan heikoimmat olivat viiden vatin). Sähkölaitos puolestaan esitti omana kantanaan, että jokaisen on hankittava ja kustannettava lukulamppunsa itse, sähkölaitos vastaa vain riittävästä yleisvalaistuksesta.

Allekirjoittaneen opintoharrastuksiin kohtalo suhtautui suopeasti. Se oli heittänyt tielleni Itä-Karjalan oikeilta omistajilta jääneen ja ihmeellistä kyllä tuholta säilyneen Neuvostoliiton kommunistisen puolueen historian venäjänkielisen laitoksen. Kirjavalikoiman ollessa rajoitettu tätä teosta käytettiin sekä

poliittiseen että kielen opiskeluun. Keskitysleirillä oli useita liikkuvia sanakirjoja eli tovereita, jotka hallitsivat kuka täydellisemmin, kuka vähemmän täydellisesti jonkin vieraan kielen. Uudet tuntemattomat sanat kirjoitettiin paperinpalaselle ja lähdettiin ehkä toisessa parakissa asuvalta sanakirjalta kysymään niiden merkitystä. Sanavarasto karttui näinkin, ja samanaikaisesti taottiin päähän venäjän kieliopin perussääntöjä pahvinpalasille muistista laadittujen taivutuskaavojen mukaan. Venäjää taitavat ja sitä opiskelleet olivatkin muita suotuisammassa asemassa. Heidän käsiinsä joutui jatkuvasti milloin autiolta metsätyöpunktilta, milloin metsästä tai kaatopaikoilta löydettyä aineistoa.

Suomalaisen kirjallisuuden historia kertoo, miten aapinen ison vihan aikoina leikattiin puulaatoille ja monistettiin. Kunnianarvoisa E. N. Setälä olisi ehkä kääntynyt haudassaan, jos olisi tiennyt, että hänen klassista kielioppiaan jäljennettiin ulkomuistista leipälaatikkopahville armon vuosina 1942—43. Lähin kirjakauppa olisi tosin ollut 20 kilometrin takana Aunuksen kaupungissa, mutta matka sinne oli vähintään yhtä mahdoton kuin vieraalle taivaankappaleelle. Vaikka julkiselle kerho-opiskelulle ei ollut mainittavia edellytyksiä, keskitysleirin suomen kielen kerho toimi ajoittain täydellisesti maan pinnalla. Piikkiaitain toisellakin puolella tiedettiin sen olemassaolosta, mutta ei sitä kuitenkaan haastettu edesvastuuseen ja tuomittu lakkautettavaksi. Kaikessa vaatimattomuudessaan tämä loistoaikanaan kaksikin kertaa viikossa kokoontunut kerho loi monelle perustan oikeakielisyydelle ja vieraita kieliä opiskeltaessa välttämättömälle kieliopin tuntemukselle.

Dostojevski nimittää vankilaa kuolleeksi taloksi. Kun muistelee Köyliön, Kangasjärven, Säämäjärven, Koveron ja Karvian keskitysleirejä, joissa saattoi majailla satakin miestä samassa kämpässä, niin mieleen palautuvia kuvia voitaisiin suuremmalla syyllä nimittää "muistelmiksi elävästä talosta". Tällaisissa elintiloissa oli työpäivän jälkeen vilkasta kuin muurahaispesässä,

keskusteltiin ja väiteltiin kaikesta maan ja taivaan välillä. Joskus parin kolmen aloittama väittely saattoi kerätä samaan piiriin yhä useampia kuuntelijoita ja keskustelijoita, niin että viimeksi tulleille joku ystävällisesti huomautti: "Tähän ei oteta tilanpuutteen vuoksi enää uusia, rakentakaa itsellenne oma riita."

Kaikesta huolimatta opiskeltiin. Mitä ankarimmassa maanalaisuudessa pidetty luentosarja dialektisesta materialismista, laaja Kalevala-esitelmä ilman Kalevalaa, poliittiset tilannekatsaukset, joiden aineisto saatiin monin tavoin, marxismin teoriaa ja muita kysymyksiä käsittelevät "luntat" (käsin tekstatut selostukset), kaikki tuo piti mieliä virkeinä ja kartutti henkistä pääomaa tulevaisuuden tarpeisiin.

Sisällys